

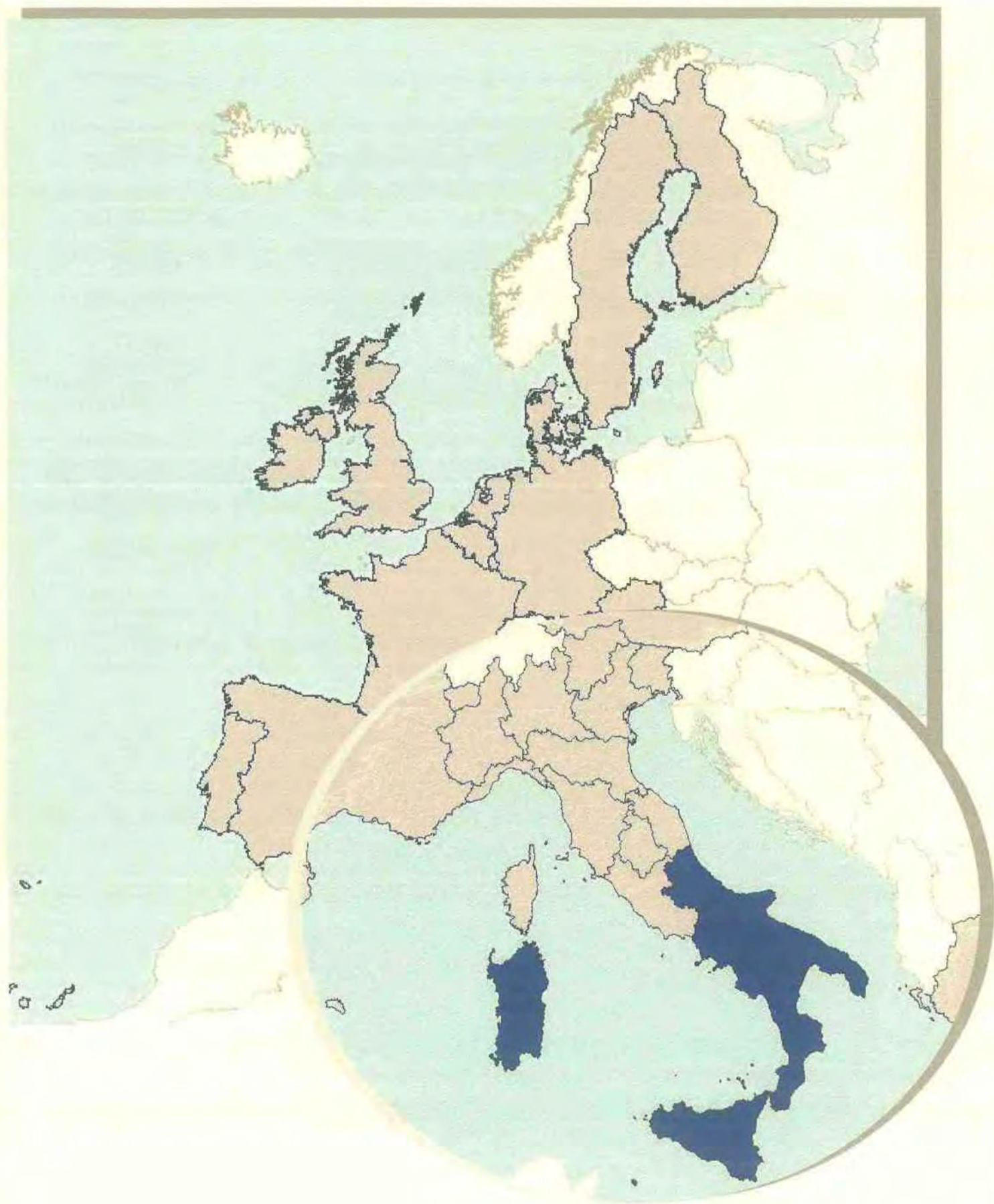
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Αξιολόγηση Περιφερειακών Πολιτικών στο Mezzogiorno

Εκπονήτρια: Εύη Παρασκευοπούλου

Επιβλέπων: Γ.Πετράκος

Βόλος, Σεπτέμβριος 1999

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 707/1
Ημερ. Εισ.: 27-10-1999
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
1999
ΠΑΡ

.....*στους γονείς μου*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω στον επιβλέποντα καθηγητή της παρούσας διπλωματικής εργασίας, κ. Γεώργιο Πετράκο, για την υποστήριξη, καθοδήγηση και διαρκή παρακολούθησή του κατά τη διάρκεια της ολοκλήρωσής της. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κα. Ελένη Κοπανέζου (European Commission, DGVII) και κ. Rory McKenna (European Commission, DGXVI) για την παροχή στοιχείων απαραίτητων για την περάτωση της διπλωματικής μου εργασίας.

Τέλος, θεωρώ υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω τους ανθρώπους εκείνους που με βοήθησαν στη συλλογή στοιχείων καθώς και όλους όσους με υποστήριξαν κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας μελέτης.

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ISTAT	Istituto Italiano di Statistica (Ιταλική Στατιστική Υπηρεσία)
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
Casmez	Cassa per il Mezzogiorno (Ταμείο για το Mezzogiorno)
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΜΜΕ	Μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις
ΕΠ	Επιχειρησιακά Προγράμματα
ΠΕΠ	Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα
ΚΠΣ	Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
CIPE	Commissione Interministeriale per la Programmazione Economica (Διυπουργική Επιτροπή για τον Οικονομικό Σχεδιασμό)
ΤΙΠΠ	Τριετές Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα Προστασίας
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΓΤΠΕ	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων
ΧΜΠΑ	Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ.....	1
1.1 Δημογραφικά στοιχεία.....	1
1.2 Οικονομικά στοιχεία.....	3
1.2.1 Κατά κεφαλή ΑΕΠ.....	3
1.2.2 Επενδύσεις.....	7
1.2.3 Τομεακή Διάρθρωση.....	9
1.2.4 Απασχόληση – ανεργία.....	14
1.2.5 Εισαγωγές - Εξαγωγές.....	20
1.2.6 Οι επιχειρήσεις.....	24
1.2.7 Συμπεράσματα.....	25
 2. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ.....	27
2.1 Εθνικές πολιτικές.....	27
2.1.1 1950-80: Η αρχή και παρακμή της περιφερειακής πολιτικής για το Mezzogiorno ..	27
2.1.2 1981-92: Κρίση και τέλος της περιφερειακής πολιτικής για το Mezzogiorno	35
2.1.3 1993-97: Σημαντικές αλλαγές στην περιφερειακή πολιτική	39
2.2 Κοινοτικές Πολιτικές.....	42
2.2.1 Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 1989-93	43
2.2.2 Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 1994-99	48
2.2.3 Σύγκριση των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης.....	63
 3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ	66
3.1 Εθνικές πολιτικές.....	66
3.2 Κοινοτικές Πολιτικές.....	75
3.2.1 Προβλήματα υλοποίησης των Κοινοτικών Πολιτικών	75
3.2.2 Ενδιάμεσες αξιολογήσεις και αναπρογραμματισμός των κοινοτικών προγραμμάτων του Β΄ Κ.Π.Σ.....	78

4. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	89
4.1 Τάσεις απόκλισης της ιταλικής περιφέρειας του Νότου.....	89
4.2 Περιφερειακές ανισότητες και οικονομικοί κύκλοι	97
4.3 Συμπεράσματα.....	100

Πίνακας 2.1 Χωρικές συμβάσεις ανά περιφέρεια – Συνολικές επενδύσεις	41
Πίνακας 2.2 Διαπεριφερειακό πρόγραμμα – Κατανομή ανά περιφέρεια.....	55
Πίνακας 2.3 Υδάτινοι πόροι – κατανομή ανά περιφέρεια (εκατομμύρια ECU).....	58
Πίνακας 2.4 Β΄ Κ.Π.Σ	60
Πίνακας 2.5 Διαπεριφερειακό Τμήμα του Β΄ Κ.Π.Σ	61
Πίνακας 2.6 Περιφερειακό Τμήμα του Β΄ Κ.Π.Σ	62
Πίνακας 2.7 Κατανομή των πόρων ανά περιφέρεια 1989-93, 1994-99 (MECU)	64
Πίνακας 2.8 Κατανομή Κοινοτικών πόρων 1989-93, 1994-99	65
Πίνακας 3.1 Μήτρα των αποτελεσμάτων των πολιτικών παρέμβασης στο Mezzogiorno....	72
Πίνακας 3.2 Η πορεία των παρεμβάσεων κατά το έτος 1996 (εκατομμύρια ECU)	81
Πίνακας 3.3 Η πορεία των παρεμβάσεων στο τέλος του 1997 (εκατομμύρια ECU)	82
Πίνακας 3.4 Η πορεία των παρεμβάσεων στο τέλος του 1997 (ανά ΕΠ)	83
Πίνακας 3.5 Πρόταση αναπρογραμματισμού στα πλαίσια του Β΄ ΚΠΣ (MECU).....	87
Πίνακας 3.6 Η πορεία των παρεμβάσεων στο τέλος του 1998 (MECU).....	88
Πίνακας 4.1 Διαχρονική εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων με τη χρήση του συντελεστή διακύμανσης για τα έτη 1980,1985,1990,1995,1997.....	90
Πίνακας 4.2 Διαχρονική εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων με τη χρήση του λόγου μέγιστης/ελάχιστης τιμής (max/min) για τα έτη 1980,1985,1990,1995,1997	91
Πίνακας 4.3 Διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλή ΑΕΠ του Mezzogiorno και της Ιταλίας ως ποσοστό του αντίστοιχου μεγέθους για τον Βορρά-Κέντρο της Ιταλίας και για τα έτη 1980,1985,1990,1995,1997 (%).....	93
Πίνακας 4.4 Αποτελέσματα εκτίμησης των συντελεστών παλινδρόμησης της εξίσωσης $y_{1997}/y_{1980} = \alpha + \beta y_{1980}$ σε επίπεδο Ιταλίας.....	94
Πίνακας 4.5 Αποτελέσματα εκτίμησης των συντελεστών παλινδρόμησης της εξίσωσης $y_{1997}/y_{1980} = \alpha + \beta y_{1980}$ στο επίπεδο του Mezzogiorno	95
Πίνακας 4.6 Κατά κεφαλή ΑΕΠ στις Περιφέρειες Στόχου 1 της Ιταλίας, 1988-96 (σε ισοδύναμα αγοραστικής δύναμης).....	97
Πίνακας 4.7 Αποτελέσματα εκτίμησης των συντελεστών παλινδρόμησης των εξισώσεων (1) – (4)	99

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1 Διαχρονικές τάσεις εσωτερικής μετανάστευσης ανά γεωγραφική περιοχή και για τα έτη 1990-97	2
Πίνακας 1.2 Κατά κεφαλή ΑΕΠ (σε ισοδύναμα αγοραστικής δύναμης - PPS)	3
Πίνακας 1.3 Κατά κεφαλή ΑΕΠ στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 1997 (ECU)	4
Πίνακας 1.4 Κατά κεφαλή ΑΕΠ (χιλιάδες λιρέτες σε τιμές 1997)	4
Πίνακας 1.5 Ποσοστιαία μεταβολή του κατά κεφαλή ΑΕΠ σε σχέση με το προηγούμενο έτος	5
Πίνακας 1.6 Ακαθάριστες επενδύσεις για τα έτη 1980,1985,1990,1995 και 1997 (δισ λιρέτες σε τιμές 1997)	7
Πίνακας 1.7 Ακαθάριστες επενδύσεις στο Mezzogiorno για τα έτη 1992-97 (ποσοστιαίες μεταβολές σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο)	8
Πίνακας 1.8 Διάρθρωση του ΑΕΠ για τα έτη 1980, 1985, 1990, 1997 στο Mezzogiorno (%)	9
Πίνακας 1.9 Διάρθρωση του ΑΕΠ για τα έτη 1980, 1985, 1990, 1997 στη Βορειο-Κεντρική Ιταλία (%)	10
Πίνακας 1.10 Ποσοστά απασχόλησης, 1997	16
Πίνακας 1.11 Επίπεδα ανεργίας για τα έτη 1995-97 (%)	17
Πίνακας 1.12 Απασχόληση για τα έτη 1993-98 (χιλιάδες άτομα)	19
Πίνακας 1.13 Απασχόληση ανά τομέα στο Mezzogiorno για τα έτη 1993, 1998 (ποσοστό %)	19
Πίνακας 1.14 Θέσεις άτυπης εργασίας στο Mezzogiorno για το έτος 1997	20
Πίνακας 1.15 Εισαγωγές των περιφερειών της Ιταλίας για τα έτη 1993-97 (εκατομμύρια λιρέτες)	20
Πίνακας 1.16 Εξαγωγές των περιφερειών της Ιταλίας για τα έτη 1993-97 (εκατομμύρια λιρέτες)	21
Πίνακας 1.17 Εμπορικό ισοζύγιο των περιφερειών της Ιταλίας για τα έτη 1993 έως 1997 (εκατομμύρια λιρέτες)	22
Πίνακας 1.18 Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών σε βιομηχανικές περιοχές	23
Πίνακας 1.19 Επιχειρήσεις στο Mezzogiorno (αριθμός επιχειρήσεων)	25

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1.1	Διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλή ΑΕΠ	5
Διάγραμμα 1.2	Μεταβολή του κατά κεφαλή ΑΕΠ σε σχέση με το προηγούμενο έτος (%)	6
Διάγραμμα 1.3	Ακαθάριστες επενδύσεις ως % ποσοστό του ΑΕΠ (σε τιμές 1990)	7
Διάγραμμα 1.4	Ακαθάριστες επενδύσεις για τα έτη 1980,1985,1990,1995 και 1997	8
Διάγραμμα 1.5	Διάρθρωση του ΑΕΠ για τα έτη 1980, 1985, 1990, 1997 στο Mezzogiorno (%).....	10
Διάγραμμα 1.6	Διάρθρωση του ΑΕΠ για τα έτη 1980, 1985, 1990, 1997 στη Βορειο-Κεντρική Ιταλία	11
Διάγραμμα 4.1	Διαχρονική εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων με τη χρήση του συντελεστή διακύμανσης για τα έτη 1980-97.....	91
Διάγραμμα 4.2	Διαχρονική εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων με τη χρήση του λόγου μέγιστης/ελάχιστης τιμής για τα έτη 1980-97	92
Διάγραμμα 4.3	Διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλή ΑΕΠ του Mezzogiorno και της Ιταλίας ως ποσοστό του αντίστοιχου μεγέθους για τον Βορρά-Κέντρο της Ιταλίας και για τα έτη 1980-97	93
Διάγραμμα 4.4	Αποτελέσματα εκτίμησης των συντελεστών παλινδρόμησης της εξίσωσης $y_{1997}/y_{1980} = \alpha + \beta y_{1980}$ σε επίπεδο Ιταλίας	95
Διάγραμμα 4.5	Αποτελέσματα εκτίμησης των συντελεστών παλινδρόμησης της εξίσωσης $y_{1997}/y_{1980} = \alpha + \beta y_{1980}$ στο επίπεδο του Mezzogiorno	96
Διάγραμμα 4.6	Διαχρονική εξέλιξη του συντελεστή διακύμανσης του κατά κεφαλή ΑΕΠ των περιφερειών της χώρας και μεταβολές του ΑΕΠ της Ιταλίας. 98	

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΧΑΡΤΩΝ

μετά από σελίδα

Χάρτης 1	Οι περιφέρειες της Ιταλίας	ii
Χάρτης 2	Οι σημαντικότερες πόλεις της Ιταλίας.....	ii
Χάρτης 3	Κατά κεφαλή ΑΕΠ στις περιφέρειες της Ιταλίας για το έτος 1997.....	6
Χάρτης 4	Κατά κεφαλή ΑΕΠ στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το έτος 1997	6
Χάρτης 5	Απασχόληση στον πρωτογενή τομέα για το έτος 1997	9
Χάρτης 6	Επίπεδα ανεργίας στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το έτος 1997	18

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης στον ευρωπαϊκό χώρο, όπως αυτή προωθείται με την ανάπτυξη της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς και τις πολιτικές για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), έχει ως κύριο στόχο την ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας του συνόλου της ευρωπαϊκής οικονομίας. Τα οφέλη από την ενοποίηση της αγοράς είναι πολλαπλά αλλά αφορούν κυρίως τις πιο δυναμικές επιχειρήσεις και παραγωγικά συστήματα και τα ισχυρότερα οικονομικά κράτη-μέλη ενώ σοβαρές ανησυχίες έχουν διατυπωθεί για τα προβλήματα που πιθανά δημιουργούνται στις ασθενέστερες περιφέρειες και χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η κατάργηση των εθνικών συνόρων και η απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς σημαίνει την άρση των προστατευτικών πολιτικών που ασκούσαν τα κράτη για τον περιορισμό των εισαγωγών και τη στήριξη του εθνικού παραγωγικού δυναμικού. Επιπλέον, με την ΟΝΕ, οι συναλλαγματικές ισοτιμίες δεν είναι πλέον δυνατόν να χρησιμοποιούνται από τα μεμονωμένα κράτη-μέλη για την αντιμετώπιση της μείωσης της ανταγωνιστικότητας ή την προσαρμογή σε αντίξοες οικονομικές συνθήκες. Διαπιστώνεται, λοιπόν, πως τα οφέλη που προκύπτουν από τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δεν είναι ισομερώς κατανομημένα μεταξύ των κρατών-μελών και των επιμέρους περιοχών τους. Σύμφωνα με μια σειρά μελετών, η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θα οδηγήσει σε μια όξυνση των αντιθέσεων Βορρά – Νότου και των περιφερειακών ανισοτήτων για μια σειρά λόγους που αφορούν την χωροθετική συμπεριφορά του κεφαλαίου, τον δείκτη γεωγραφικής εγγύτητας και προσπελασιμότητας των διαφόρων περιοχών στις μεγάλες ευρωπαϊκές αγορές, τις διαφορές στην παραγωγική διάρθρωση καθώς και τις υφιστάμενες διαφορές στα επίπεδα ανάπτυξης της τεχνολογίας και του ανθρώπινου δυναμικού (Πετράκος, 1997). Σε αυτό το πλαίσιο ανάλυσης, όπου τα οφέλη και οι απώλειες από τη διαδικασία ολοκλήρωσης είναι άνισα κατανομημένα στον οικονομικό χώρο της Ευρώπης, είναι χρήσιμο να εξετασθούν οι προοπτικές σύγκλισης κάποιων λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών, οι περιφερειακές πολιτικές που ασκούνται σε αυτές και οι επιπτώσεις τους στα επίπεδα ανάπτυξης. Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί ο ευρύτερος προβληματισμός για τις προοπτικές σύγκλισης των περιφερειών των μελών-κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεδομένης της διαδικασίας οικονομικής ολοκλήρωσης. Στα πλαίσια αυτά μελετάται η περίπτωση της Ιταλίας, η

οποία αποτελεί ένα κράτος που χαρακτηρίζεται από έντονο δυαδισμό καθώς σημειώνονται πολύ έντονες και διαχρονικές περιφερειακές ανισότητες. Στην Ιταλία υπάρχει ο ανεπτυγμένος βορράς και το ανεπτυγμένο κέντρο, με πληθυσμό περίπου ίσο με εκείνο της Ισπανίας (περίπου 36.619.635 κατοίκους)*, όπου το επίπεδο του κατά κεφαλή ΑΕΠ (βασισμένο σε αγοραστική δύναμη) είναι υψηλότερο από τα μέσα επίπεδα της Γαλλίας και της Γερμανίας ενώ το ποσοστό ανεργίας είναι σχετικά χαμηλό. Παράλληλα, ο ιταλικός νότος, με πληθυσμό διπλάσιο από εκείνον του Βελγίου (20.943.719 κατοίκους), έχει κατά κεφαλήν ΑΕΠ χαμηλότερο της Ισπανίας και επίπεδα ανεργίας πολύ υψηλά. Προκειμένου να μελετηθούν οι περιφερειακές ανισότητες στο ιταλικό κράτος η ανάλυση που λαμβάνει χώρα βασίζεται στις εξής γεωγραφικές ενότητες:

- **Βορειοδυτική Ιταλία** (Piemonte, Valle d'Aosta, Lombardia, Liguria)
- **Βορειοανατολική Ιταλία** (Trentino - Alto Adige, Veneto, Friuli - Venezia Giulia, Emilia - Romagna)
- **Κεντρική Ιταλία** (Toscana, Umbria, Marche, Lazio)
- **Νότια Ιταλία ή Mezzogiorno** (Abruzzo, Basilicata, Calabria, Campania, Molise, Puglia, Sardegna, Sicilia) (βλ. Χάρτη 1).

Αναλυτικά, στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας μελετούνται τα κύρια δημογραφικά και οικονομικά στοιχεία της περιοχής του Mezzogiorno που συγκροτούν μια πρώτη εικόνα της υπάρχουσας κατάστασης και των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η συγκεκριμένη περιοχή. Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύονται οι περιφερειακές πολιτικές, εθνικές και κοινοτικές, που έχουν ασκηθεί από το 1950 και έως σήμερα προκειμένου να γεφυρωθεί το υπάρχον χάσμα με τον ιταλικό βορρά ενώ στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια αξιολόγησης των δεδομένων πολιτικών. Τέλος, στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας, εξάγονται κάποια συμπεράσματα σχετικά με τις τάσεις που παρουσιάζουν οι περιφέρειες του Mezzogiorno όσον αφορά τις περιφερειακές ανισότητες και συσχετίζεται η έντασή τους με την εξέλιξη κάποιων βασικών μακροοικονομικών μεγεθών του συνόλου της χώρας.

* σύμφωνα με στοιχεία της Ιταλικής Στατιστικής Υπηρεσίας ISTAT για την 1/1/1998

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική Εργασία:
Αξιολόγηση Περιφερειακών Πολιτικών στο Mezzogiorno

Εκπονητρια: Εύη Παρασκευοπούλου
Επβλέπων: Γ.Πετράκος

ΧΑΡΤΗΣ 1

Τίτλος:
Οι περιφέρειες της Ιταλίας

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Ιταλικές περιφέρειες
- Κράτη-μέλη της Ε.Ε.
- Κράτη εκτός της Ε.Ε.

Βόλος, Σεπτέμβριος 1999

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική Εργασία:
Αξιολόγηση Περιφερειακών Πολιτικών στο Mezzogiorno

Εκπαιδευτής: Εύη Παρασκευοπούλου
Επιβλέπων: Γ. Πετράκος

ΧΑΡΤΗΣ 2

Τίτλος:
Σημαντικότερες πόλεις της Ιταλίας

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Πόλεις
- Ιταλία
- Κράτη-μέλη της Ε.Ε.
- Κράτη εκτός Ε.Ε.

Βόλος, Σεπτέμβριος 1999

К
Е
Ф
А
Λ
Α
Ι
Ο
Τ

1. ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο επιχειρείται μια προσέγγιση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του Mezzogiorno προκειμένου να εντοπιστούν τα προβλήματα της ευρύτερης περιοχής. Έτσι, μελετούνται τα δημογραφικά φαινόμενα που έχουν άμεση συσχέτιση με την αγορά εργασίας καθώς και τα οικονομικά στοιχεία που φανερώνουν τη διαχρονική αναπτυξιακή πορεία της περιοχής σε σχέση τόσο με την αντίστοιχη των υπολοίπων περιφερειών της χώρας όσο και με τα μέσα ευρωπαϊκά επίπεδα.

1.1 Δημογραφικά στοιχεία

Στη διάρκεια της δεκαετίας 1970-1979, η δημογραφική εξέλιξη των μονίμων κατοίκων των περιφερειών της Νότιας Ιταλίας χαρακτηριζόταν από:

- Σημαντική μείωση του ρυθμού αύξησης του πληθυσμού προερχόμενη από τη φυσική διαφορά μεταξύ γεννήσεων και θανάτων
- Προοδευτική και ουσιαστική μείωση της εξωτερικής μετανάστευσης και της μετανάστευσης προς τις βόρειες περιφέρειες της χώρας που χαρακτήρισε τις δεκαετίες '50 και '60 προκαλώντας μια χωρική ανακατανομή του πληθυσμού εξαιτίας της ανισορροπίας που υπήρχε στην αγορά εργασίας.

Κατά τη δεκαετία 1980-1989 σημειώθηκε επιπλέον μείωση των ρυθμών αύξησης του πληθυσμού, ο οποίος μειώθηκε σχεδόν στο μισό κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ενώ οι μεταναστευτικές τάσεις σταθεροποιήθηκαν.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 διαπιστώνουμε πως έχουμε μια σταδιακή αύξηση των μεταναστευτικών τάσεων από το Mezzogiorno που κορυφώνεται τη διετία 1996-97 φτάνοντας τους 110.000 ανθρώπους. Το φαινόμενο αυτό πλήττει όλες τις περιφέρειες του Mezzogiorno, με εξαίρεση το Abruzzo. Τα μεγαλύτερα ποσοστά μετανάστευσης σημειώνονται στη Calabria και στη Basilicata ενώ οι τρεις μεγαλύτερες περιφέρειες (Campania, Sicilia, Puglia) παρουσιάζουν η καθεμία απώλειες της τάξεως των 30.000 ανθρώπων κατά τη διάρκεια της διετίας και κυρίως μια σημαντική επιτάχυνση του φαινομένου σε σχέση με τα προηγούμενα έτη. Σε σύγκριση με τη διετία 1994-95 οι απώλειες αυξήθηκαν κατά 51% για την Puglia, 73% για τη Sicilia ενώ τριπλασιάστηκαν για την περιφέρεια της Campania.

Πίνακας 1.1 Διαχρονικές τάσεις εσωτερικής μετανάστευσης ανά γεωγραφική περιοχή και για τα έτη 1990-97

Χωρικές ενότητες	Απόλυτες τιμές (σε χιλιάδες)				Ανά 1000 κατοίκους			
	1990-91	1992-93	1994-95	1996-97	1990-91	1992-93	1994-95	1995-96
ΒΔ Ιταλία	30	48	20	36	1,0	1,6	0,7	1,2
ΒΑ Ιταλία	37	51	43	62	1,8	2,5	2,0	2,9
Κεντρική Ιταλία	17	29	19	24	0,8	1,3	0,9	1,1
Νότια Ιταλία	-55	-33	-40	-78	-2,0	-1,2	-1,4	-2,8
Νησιά	-28	-6	-16	-31	-2,1	-0,5	-1,2	-2,3

Πηγή: Rapporto annuale 1998 (Istat)

Όσον αφορά τη διάρθρωση του πληθυσμού κατά φύλο σημειώνεται μια μείωση στο ποσοστό των γυναικών επί του συνολικού πληθυσμού η οποία και οφείλεται κυρίως στη μεγάλη αύξηση του ανδρικού μόνιμου πληθυσμού. Η αύξηση αυτή μπορεί να αποδοθεί σε τρεις αλλαγές στην κοινωνική συμπεριφορά στη Νότια Ιταλία:

1. Η μετανάστευση των αρρένων είναι πολύ χαμηλότερη από ότι στο παρελθόν
2. Οι πρώην μετανάστες παλιννοστούν είτε επειδή σταμάτησαν να εργάζονται είτε επειδή έχασαν τη δουλειά τους λόγω της διεθνούς κρίσης
3. Αυξάνεται η μετανάστευση αρρένων εργατών από μη κοινοτικές χώρες προς την περιοχή.

Στο σύνολο της Νότιας Ιταλίας υπάρχει σοβαρή περιφερειακή διαφοροποίηση ως προς τον αριθμό των μεταναστών καθώς όπως παρατηρείται η Σικελία έχει τη μεγαλύτερη εισροή μη κοινοτικών μεταναστών ενώ την ακολουθούν η Campania και η Puglia. Σύμφωνα με στοιχεία της ISTAT¹, από το σύνολο των μη κοινοτικών μεταναστών μόνο το 25% αποτελεί μέρος του μόνιμου πληθυσμού της χώρας ενώ το υπόλοιπο 75% είναι λαθρομετανάστες οι οποίοι, σε ποσοστό που ξεπερνά το 65%, εργάζονται παρανόμως. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, πως οι αριθμοί αυτοί υπογραμμίζουν τη σπουδαιότητα της εισροής μη κοινοτικών μεταναστών στην αγορά εργασίας στη Νότια Ιταλία.

Όσον αφορά την ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού κατά τις δεκαετίες του 1970 και 1980 το υψηλό ποσοστό των νέων προκάλεσε δυο κοινωνικά φαινόμενα:

- Προσέφερε μια σημαντική δεξαμενή εργατικού δυναμικού, ιδιαίτερα για τις βόρειες περιφέρειες όπου υπήρχε εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο φυσικής αύξησης εργατικής δύναμης κατά τις δεκαετίες του '70 και '80.

¹ Η ISTAT (Istituto Nazionale di Statistica) είναι η Ιταλική Στατιστική Υπηρεσία.

- Προκάλεσε άνοδο των ποσοστών ανεργίας στη Νότια Ιταλία όπου σημειώθηκε μεγάλη μέση αύξηση του εργατικού δυναμικού χωρίς αντίστοιχη δημιουργία απασχόλησης.

Τα τελευταία δέκα χρόνια το σχήμα αυτό άρχισε να αλλάζει καθώς η δημογραφική άνοδος της δεκαετίας του 1950 και 1960 (η οποία δημιούργησε αυξανόμενη προσφορά εργασίας κατά τις επόμενες δυο δεκαετίες) τερματίστηκε τη δεκαετία του 1970 με αποτέλεσμα ο αριθμός των νέων σε εργάσιμη ηλικία να αρχίσει να μειώνεται ενώ το μερίδιο των ηλικιωμένων στον πληθυσμό να αρχίσει να αυξάνεται.

1.2 Οικονομικά στοιχεία

1.2.1 Κατά κεφαλή ΑΕΠ

Το κατά κεφαλή ΑΕΠ αποτελεί ένα βασικό δείκτη της ανάπτυξης και οικονομικής ευημερίας. Στην περίπτωση της Ιταλίας, παρατηρείται ένα χάσμα κατά κεφαλήν εισοδήματος του ιταλικού νότου σε σχέση με το αντίστοιχο του βορρά καθώς και του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Κατά την περίοδο 1994-96 το κατά κεφαλήν εισόδημα σε έξι από τις περιφέρειες του Mezzogiorno είναι μικρότερο από το 75% του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πίνακας 1.2 Κατά κεφαλή ΑΕΠ (σε ισοδύναμα αγοραστικής δύναμης - PPS)

	M.O. 1988-90 EE15=100	M.O. 1994-96 EE15=100
Abruzzo	89	90
Molise	79	77
Campania	69	66
Puglia	74	71
Basilicata	64	68
Calabria	58	59
Sicilia	67	66
Sardegna	74	74
Ιταλία	102	102

Πηγή: II Mezzogiorno: tendenze e politica economica (Eurostat)

Πίνακας 1.3 Κατά κεφαλή ΑΕΠ στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 1997 (ECU)

Χώρες	Κατά κεφαλή ΑΕΠ
Βέλγιο	20998
Δανία	26537
Γερμανία	22585
Ελλάδα	10051
Ισπανία	11887
Γαλλία	20869
Ιρλανδία	18169
Λουξεμβούργο	33035
Ολλανδία	20392
Αυστρία	22516
Πορτογαλία	8919
Φινλανδία	20368
Σουηδία	22803
Ηνωμένο Βασίλειο	19234
Βόρεια Ιταλία*	20764
Νότια Ιταλία	11324

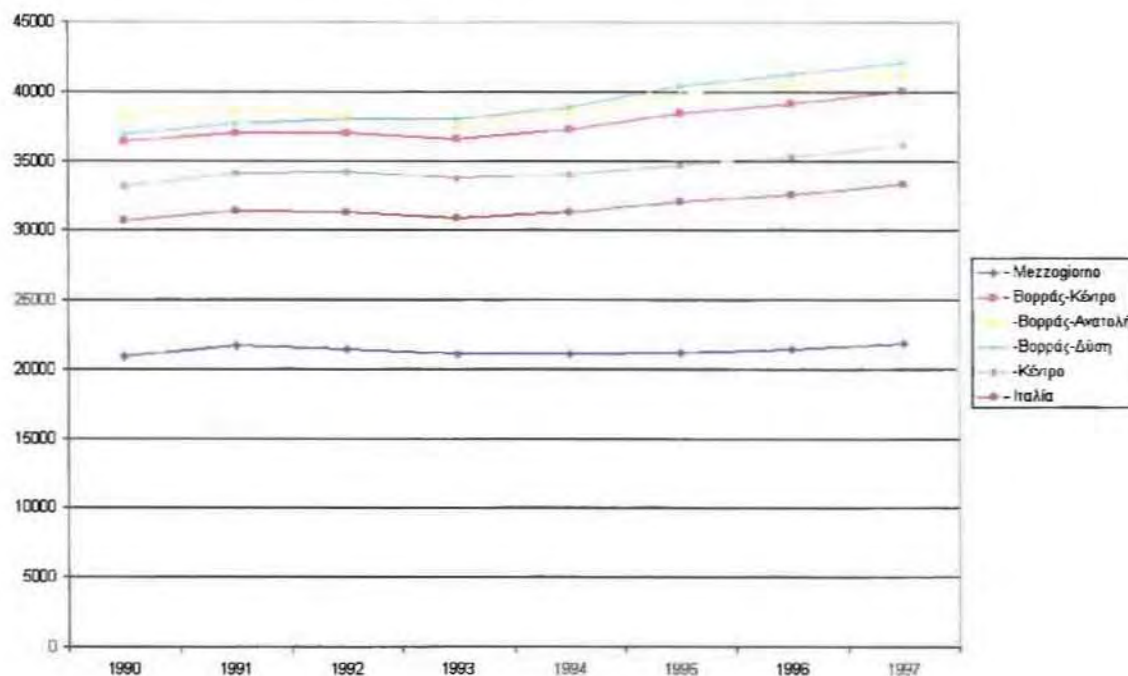
*Το κατά κεφαλή ΑΕΠ σε ECU στη Βόρεια και Νότια Ιταλία υπολογίστηκε βάσει του ποσοστού του αντιστοίχου μεγέθους στις δυο περιοχές επί του συνολικού της Ιταλίας όπως αυτό προκύπτει από στοιχεία του Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno.

Πηγή: <http://www.europa.eu.int/en/comm/eurostat/indic/indic16.htm>

Πίνακας 1.4 Κατά κεφαλή ΑΕΠ (χιλιάδες λιρέτες σε τιμές 1997)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Mezzogiorno	20938,8	21698,9	21478,0	21116,9	21130,0	21216,0	21442,8	21831,8
Βόρεια-Κεντρική Ιταλία	36426,2	37045,7	37000,8	36579,4	37290,8	38487,1	39131,4	40031,0
-BA Ιταλία	38422,1	38734,6	38301,7	37628,2	38612,3	39908,8	40471,6	41428,5
-ΒΔ Ιταλία	36939,0	37684,1	38056,1	37993,0	38851,6	40408,3	41244,5	42086,9
-Κεντρική Ιταλία	33196,4	34122,7	34219,3	33806,0	34007,7	34727,9	35301,7	36175,7
Ιταλία	30749,5	31414,8	31297,5	30888,5	31328,9	32104,2	32593,7	33306,7

Πηγή: Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno.

Διάγραμμα 1.1 Διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλή ΑΕΠ

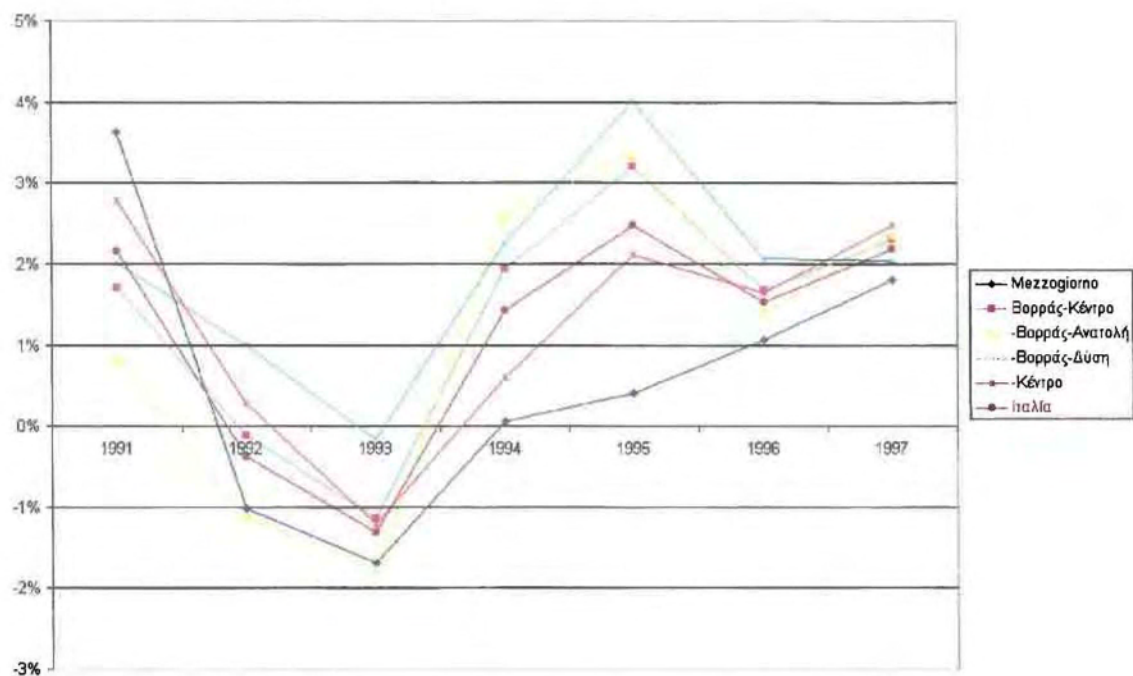
Πηγή: Ιδία επεξεργασία στα στοιχεία του Πίνακα 1.8

Πίνακας 1.5 Ποσοστιαία μεταβολή του κατά κεφαλή ΑΕΠ σε σχέση με το προηγούμενο έτος

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Mezzogiorno	3,63%	-1,02%	-1,68%	0,06%	0,41%	1,07%	1,81%
Βόρεια-Κεντρική Ιταλία	1,70%	-0,12%	-1,14%	1,94%	3,21%	1,67%	2,30%
-ΒΑ Ιταλία	0,81%	-1,12%	-1,76%	2,62%	3,36%	1,41%	2,36%
-ΒΔ Ιταλία	2,02%	0,99%	-0,17%	2,26%	4,01%	2,07%	2,04%
-Κεντρική Ιταλία	2,79%	0,28%	-1,21%	0,60%	2,12%	1,65%	2,48%
Ιταλία	2,16%	-0,37%	-1,31%	1,43%	2,47%	1,52%	2,19%

Πηγή: Ιδία επεξεργασία σε στοιχεία του Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno.

Διάγραμμα 1.2 Μεταβολή του κατά κεφαλή ΑΕΠ σε σχέση με το προηγούμενο έτος (%)

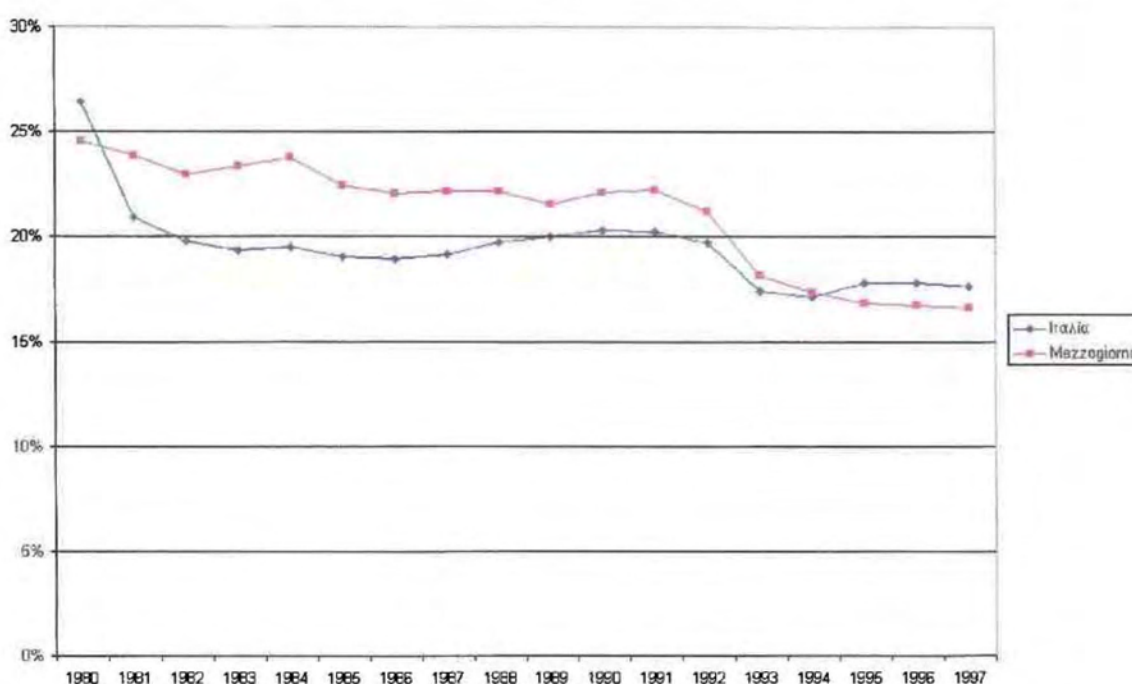
Πηγή: Ιδία επεξεργασία στα στοιχεία του Πίνακα 1.9

Όπως διαπιστώνουμε από τον παραπάνω πίνακα και διάγραμμα, το κατά κεφαλή ΑΕΠ, στη δεδομένη περίοδο, αρχικά μειώνεται ενώ στη συνέχεια παρουσιάζει αυξητικές τάσεις οι οποίες, όμως, είναι μικρότερες από τις αντίστοιχες του βορρά και κέντρου της Ιταλίας. Συνολικά η μεταβολή 1990-97 για την περιοχή του Mezzogiorno είναι ίση με 4,26% ενώ για την περιοχή του βορρά-κέντρου είναι 9,90%. Οι διαφορετικοί ρυθμοί ανάπτυξης του κατά κεφαλή ΑΕΠ στις δυο υπό σύγκριση γεωγραφικές ενότητες της αποδεικνύουν την οικονομική υστέρηση της περιοχής του Mezzogiorno.

1.2.2 Επενδύσεις

Άμεσα συνδεδεμένο με την άσχημη αυτή επίδοση του ιταλικού νότου είναι και το χαμηλό επίπεδο συσσώρευσης κεφαλαίου. Οι ακαθάριστες επενδύσεις το 1997 αντιπροσωπεύουν μόνο το 16,6% του ΑΕΠ του Mezzogiorno, σε αντίθεση με το 21,2% του έτους 1992. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 η σχέση επενδύσεις/ΑΕΠ δεν ήταν ποτέ κάτω του 21%.

Διάγραμμα 1.3 Ακαθάριστες επενδύσεις ως % ποσοστό του ΑΕΠ (σε τιμές 1990)

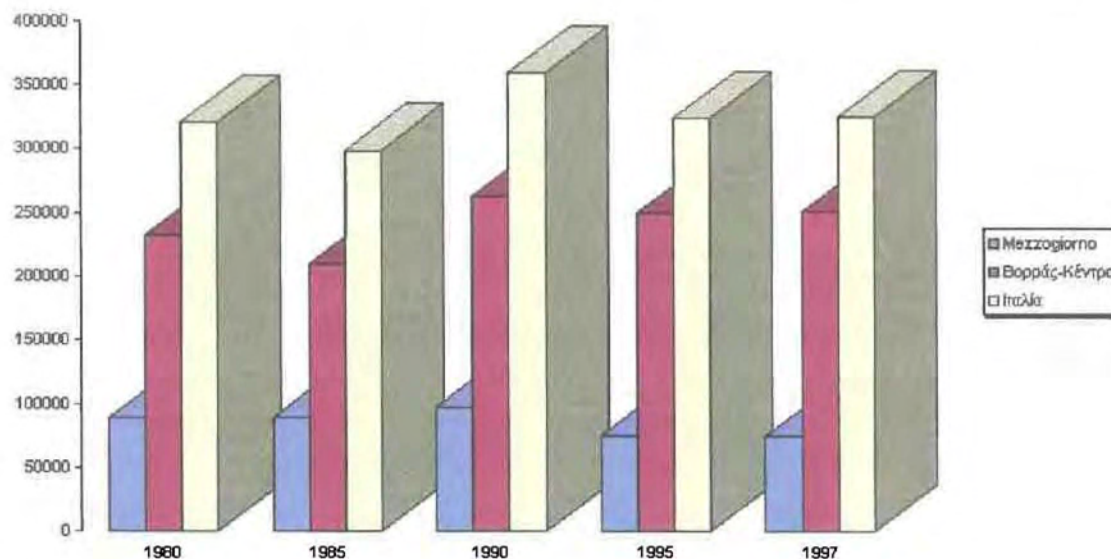

Πηγή: Ιδία επεξεργασία σε στοιχεία του Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

Πίνακας 1.6 Ακαθάριστες επενδύσεις για τα έτη 1980,1985,1990,1995 και 1997 (δισ λιρέτες σε τιμές 1997)

	1980	1985	1990	1995	1997
Mezzogiorno	89011,2	89437,3	97773,2	75252,3	74360,6
Βόρεια-Κεντρική Ιταλία	231569,2	209265,8	262127,1	249108,3	250553,4
Ιταλία	320580,4	298703,2	359900,3	324360,5	324914,0

Πηγή: Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

Διάγραμμα 1.4 Ακαθάριστες επενδύσεις για τα έτη 1980,1985,1990,1995 και 1997

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στα στοιχεία του Πίνακα 1.6

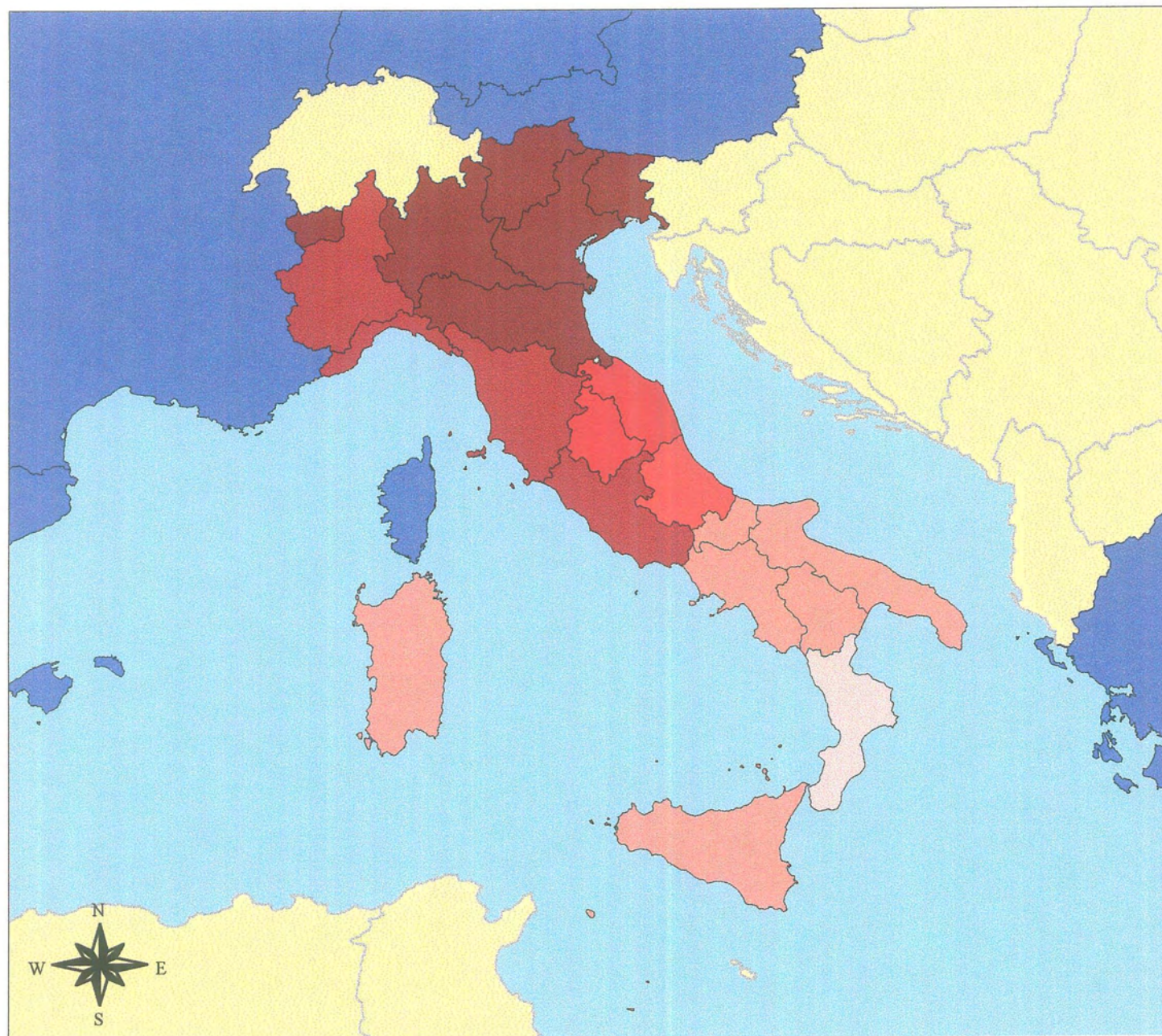
Η συνολική μείωση των επενδύσεων από το 1992 έως το 1997 είναι της τάξεως του 23,9%. Συγκεκριμένα μειώνονται κατά 30% οι επενδύσεις στις κατασκευές και στα δημόσια έργα, κατά 15,7% οι επενδύσεις στα αυτοκίνητα, στον εξοπλισμό και στα μέσα μεταφοράς ενώ παρατηρείται κάποια σχετική βελτίωση της κατάστασης κατά τα έτη 1996-97.

Πίνακας 1.7 Ακαθάριστες επενδύσεις στο Mezzogiorno για τα έτη 1992-97 (ποσοστιαίες μεταβολές σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Κατασκευές	-6,1	-11,0	-6,7	-2,5	-4,3	-3,8
Αυτοκίνητα, εξοπλισμός, μέσα μεταφοράς	-2,1	-21,3	1,1	-1,0	4,7	4,5
Σύνολο	-4,4	-15,5	-3,5	-1,9	-0,5	-0,1

Πηγή: Il Mezzogiorno: tendenze e politica economica (Istat, Svimez)

Στη μείωση της συσσώρευσης κεφαλαίου συμβάλλει και η μεγαλύτερη προσοχή των τοπικών διοικήσεων σχετικά με τη χρησιμότητα των δημοσίων έργων και τη νομιμότητα των αντιστοίχων συμβάσεων αναδοχής, η περιορισμένη ικανότητά τους να προγραμματίζουν και να αξιολογούν τα έργα και ο μεγάλος αριθμός διαδικασιών που πρέπει να ακολουθηθούν και δεν επιτρέπουν την ευελιξία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική Εργασία:
Αξιολόγηση Περιφερειακών Πολιτικών στο Mezzogiorno

Εκπονήτρια: Εύη Παρασκευοπούλου
Επιβλέπων: Γ.Πετράκος

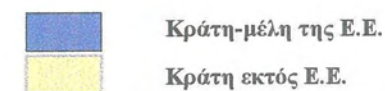
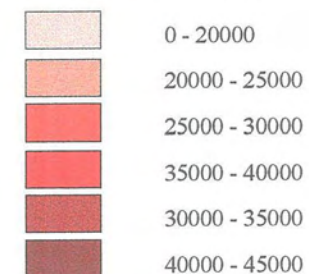
ΧΑΡΤΗΣ 3

Τίτλος:

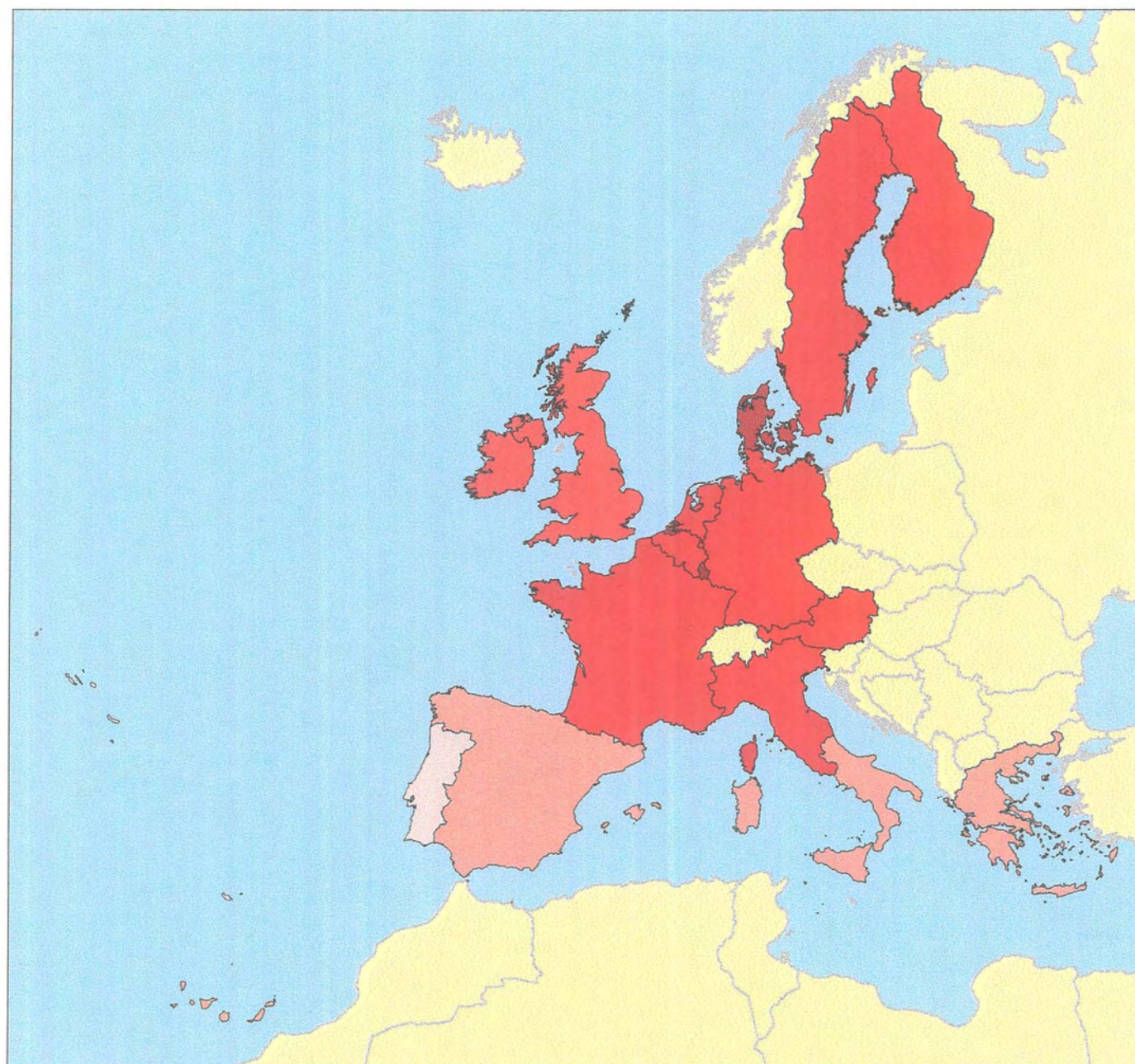
**Κατά κεφαλή ΑΕΠ στις περιφέρειες
της Ιταλίας για το έτος 1997**

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Κατανομή κατά κεφαλή ΑΕΠ
(χιλιάδες λιρέτες σε τρέχουσες τιμές)

Βόλος, Σεπτέμβριος 1999

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική Εργασία:
Αξιολόγηση Περιφερειακών Πολιτικών στο Mezzogiorno

Εκπαιδευτής: Εύη Παρασκευοπούλου
Επιβλέπων: Γ. Πετράκος

ΧΑΡΤΗΣ 4

Τίτλος:

Κατά κεφαλή ΑΕΠ στα κράτη-μέλη
της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το έτος 1997

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Κατηγορίες κατά κεφαλή ΑΕΠ (ECU)

	0 - 10000
	10000 - 15000
	15000 - 20000
	20000 - 25000
	25000 - 30000
	30000 - 35000
	Χώρες εκτός Ε.Ε.

Βόλος, Σεπτέμβριος 1999

1.2.3 Τομεακή Διάρθρωση

Το πρότυπο της ανάπτυξης στο Mezzogiorno παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά:

- Δυσκολία συγκρότησης ενός εκτεταμένου και ανταγωνιστικού βιομηχανικού συστήματος
- Δυσκολία μετασχηματισμού της γεωργίας σε ένα σύγχρονο και αποδοτικό τομέα
- Μια δυσανάλογη αύξηση της σημασίας του τομέα των υπηρεσιών σε σχέση με το επίπεδο ανάπτυξης της περιοχής που συνδέεται άμεσα με τον διεισδυτικό ρόλο του κράτους (CEC, 1995)

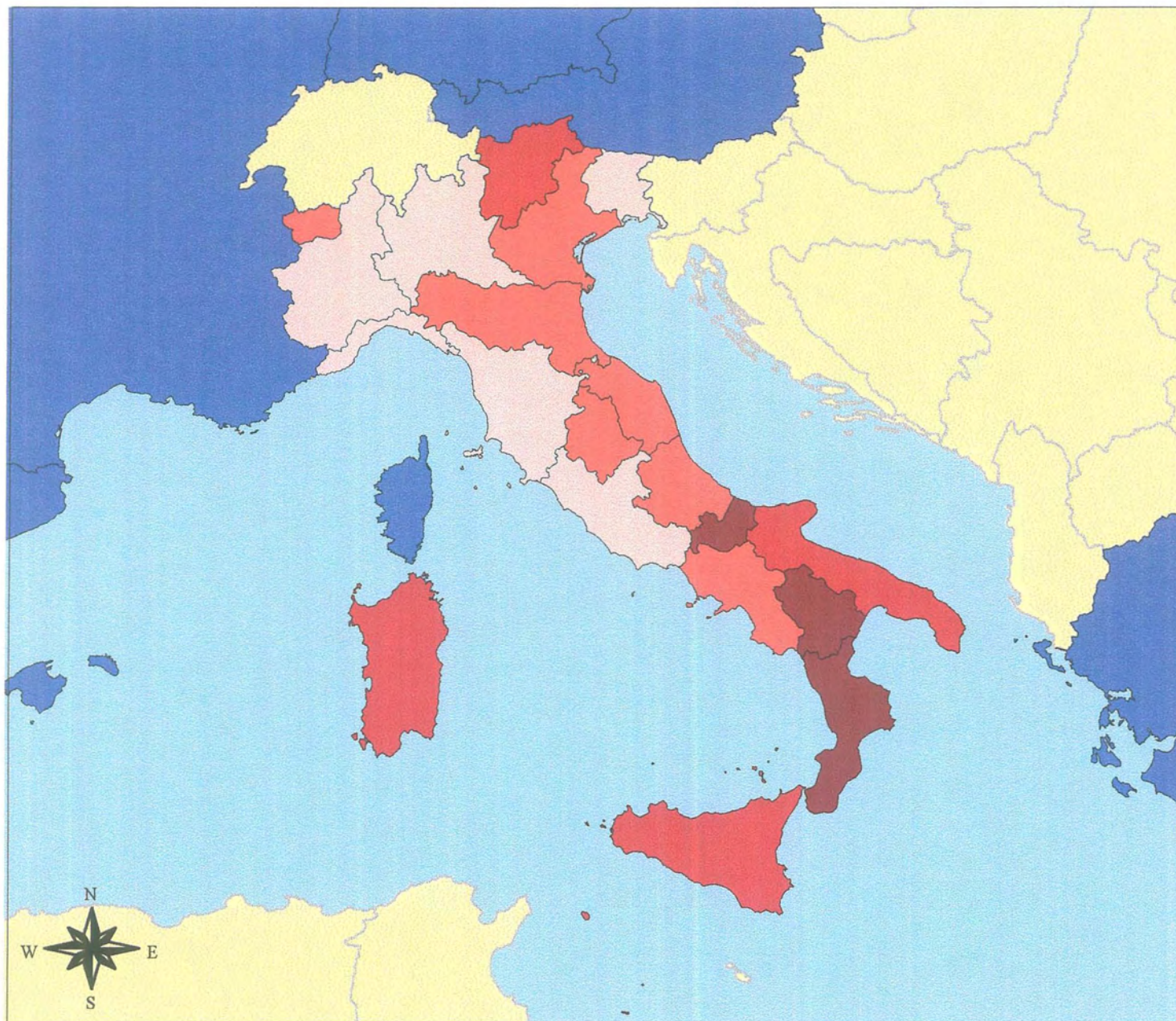
Αυτό το πρότυπο ανάπτυξης έχει επιφέρει μια μη ισόρροπη οικονομική διάρθρωση με ένα υπέρμετρα μεγάλο προστατευμένο τμήμα να αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος του τριτογενούς τομέα και έναν υπερβολικά μικρό ανταγωνιστικό τομέα (κυρίως βιομηχανία, γεωργία). Η αναπτυξιακή τροχιά που έχει ακολουθηθεί δεν περιλαμβάνει τη σημαντική φάση της εκβιομηχάνισης καθώς η μετάβαση που πραγματοποιήθηκε ήταν από μια αγροτική οικονομία σε μια οικονομία των υπηρεσιών με το μεγαλύτερο τμήμα του εργατικού δυναμικού να απασχολείται στις δραστηριότητες του τριτογενούς τομέα. Η μετάβαση αυτή κατέστη δυνατή κυρίως μέσω ενός αυξανόμενου επιπέδου κρατικής παρέμβασης στο οικονομικό σύστημα.

Όσον αφορά την τομεακή διάρθρωση του ΑΕΠ στην περιοχή του Mezzogiorno παρατηρούμε ότι ο πρωτογενής τομέας κατέχει ένα ποσοστό πολύ υψηλότερο τόσο από το αντίστοιχο των υπολοίπων κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και του ιταλικού βορρά. Ο δευτερογενής τομέας, δηλαδή η βιομηχανία, όπως προκύπτει από τον ακόλουθο πίνακα, παρουσιάζει μια μείωση της τάξης του 2,43% στο διάστημα των 17 ετών (από το 1980 έως το 1997). Αντίθετα, ο ήδη διογκωμένος τριτογενής τομέας σημειώνει μια αξιοσημείωτη αύξηση της τάξεως του 5,26% στο υπό μελέτη χρονικό διάστημα.

Πίνακας 1.8 Διάρθρωση του ΑΕΠ για τα έτη 1980, 1985, 1990, 1997 στο Mezzogiorno (%)

	1980	1985	1990	1995	1997
Γεωργία, αλιεία	8,22%	7,64%	5,61%	6,28%	6,41%
Βιομηχανία	24,54%	23,06%	23,16%	22,13%	21,72%
Υπηρεσίες	67,24%	69,30%	71,23%	71,58%	71,87%

Πηγή: Rapporto 1998 sull'economia del Mezzogiorno

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική Εργασία:
Αξιολόγηση Περιφερειακών Πολιτικών στο Mezzogiorno

Εκπονήτρια: Εύη Παρασκευοπούλου
Επιβλέπων: Γ. Πετράκος

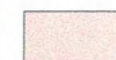
ΧΑΡΤΗΣ 5

Τίτλος:

**Απασχόληση στον πρωτογενή τομέα
για το έτος 1997** (ως ποσοστό επί της συνολικής)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Κατηγορίες απασχόλησης (%)

0 - 5

5 - 10

10 - 15

15 - 20

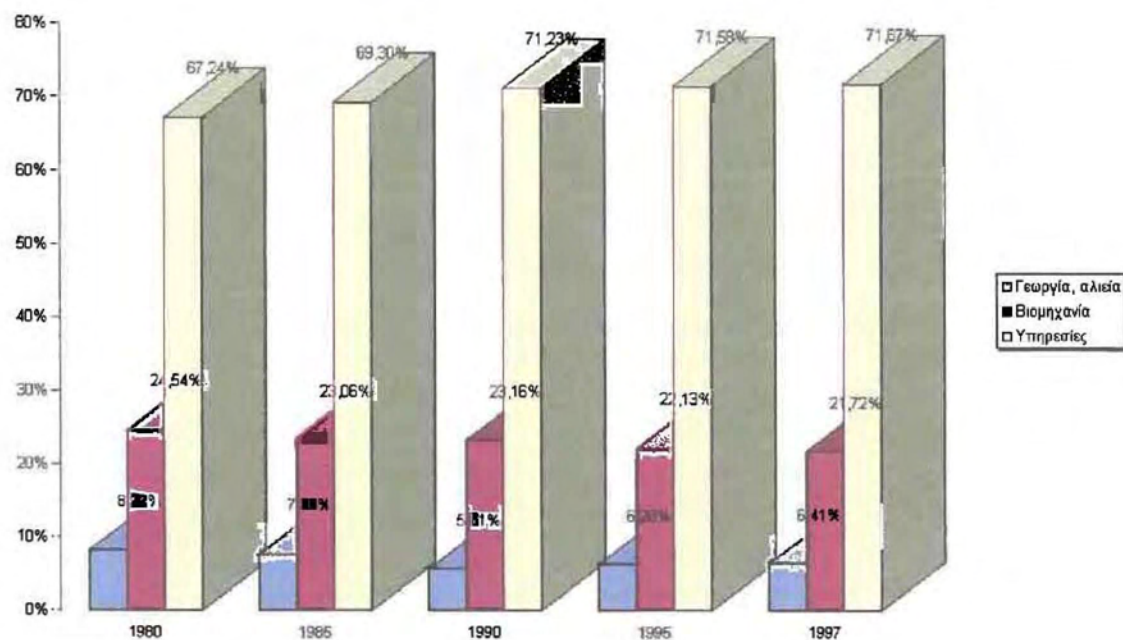

Κράτη-μέλη της Ε.Ε

Κράτη εκτός Ε.Ε

Βόλος, Σεπτέμβριος 1999

Διάγραμμα 1.5 Διάρθρωση του ΑΕΠ για τα έτη 1980, 1985, 1990, 1997 στο Mezzogiorno (%)

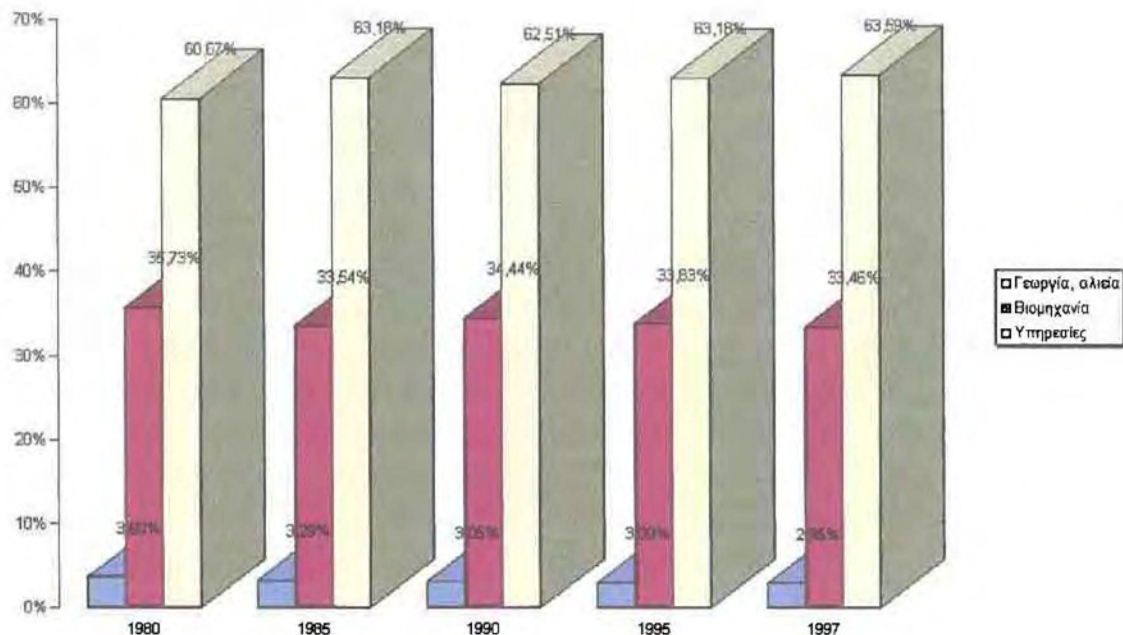
Πηγή: Ιδία επεξεργασία στα στοιχεία του Πίνακα 1.8

Πίνακας 1.9 Διάρθρωση του ΑΕΠ για τα έτη 1980, 1985, 1990, 1997 στη Βόρεια-Κεντρική Ιταλία (%)

	1980	1985	1990	1995	1997
Γεωργία, αλιεία	3,60%	3,29%	3,05%	3,00%	2,95%
Βιομηχανία	35,73%	33,54%	34,44%	33,83%	33,46%
Υπηρεσίες	60,67%	63,18%	62,51%	63,18%	63,59%

Πηγή: Rapporto 1998 sull'economia del Mezzogiorno

Διάγραμμα 1.6 Διάρθρωση του ΑΕΠ για τα έτη 1980, 1985, 1990, 1995, 1997 στη Βόρεια-Κεντρική Ιταλία

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στα στοιχεία του Πίνακα 1.9

Αναλυτικά, τα επιμέρους στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη διάρθρωση της οικονομίας του Mezzogiorno είναι τα ακόλουθα:

● *Αργή εξέλιξη του αγροτικού τομέα*

Ο χαμηλός ρυθμός εκσυγχρονισμού του αγροτικού τομέα οφείλεται σε πολλούς παράγοντες όπως:

- Η ύπαρξη μη παραγωγικών αγροτικών περιοχών ταυτόχρονα με την έλλειψη κατάλληλων υποδομών ως αντιστάθμισμα στο μειονέκτημα αυτό
- Ο χαμηλός βαθμός διάχυσης της πολυδραστηριότητας (απασχόληση στη γεωργία συνδυασμένη με άλλες δραστηριότητες του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα) σε ένα παραγωγικό πλαίσιο το οποίο είναι αρκετά αδύναμο ώστε να μην αναπτύσσονται οι παραγωγικές και επιχειρηματικές συμπράξεις που είναι αναγκαίες για την επιτυχία της οργάνωσης του τύπου αυτού. Αντίθετα, στη Βόρεια Ιταλία η πολυδραστηριότητα σε περιοχές με ισχυρά πλαίσια μικρών και μεγάλων επιχειρήσεων έχει ενθαρρύνει μια ελαφρά αύξηση στο εισόδημα.

- Η παράδοση της μεγάλου μεγέθους ιδιοκτησίας έχει περιορίσει την ανάπτυξη μιας παραγωγικής μεσαίας τάξης και τη δημιουργία ανεξάρτητων επιχειρήσεων στις αγροτικές περιοχές.

● *Αδυναμία βιομηχανικού τομέα*

Όσον αφορά στον βιομηχανικό τομέα παρατηρείται μια συνεχής συρρίκνωση της παραγωγικής βάσης της περιοχής και μια διαιώνιση του χάσματος αποδοτικότητας που υπάρχει ανάμεσα στο Mezzogiorno και την υπόλοιπη Ιταλία καθώς και τις περισσότερο βιομηχανικά προηγμένες χώρες της Ευρώπης. Η ανταγωνιστικότητα των βιομηχανικών προϊόντων του Mezzogiorno στις διεθνείς αγορές είναι σαφώς μη ικανοποιητική καθώς η συγκεκριμένη περιοχή δεν απολαμβάνει κάποιο συγκριτικό πλεονέκτημα στους τεχνολογικά προηγμένους κλάδους της μεταποίησης αλλά ούτε και στους παραδοσιακούς κλάδους έντασης εργασίας στους οποίους με τον καιρό εξειδικεύτηκε η βιομηχανική βάση με αποτέλεσμα πλέον να πρέπει να ανταγωνίζεται με τις χαμηλού κόστους εργασίας νέες βιομηχανικές χώρες των αναπτυσσόμενων περιοχών του κόσμου και όχι με τις προηγμένες καπιταλιστικές οικονομίες.

Τελικά η βιομηχανία συμπιέζεται από τη μια μεριά από τον δυναμισμό των αντίστοιχων κλάδων στην υπόλοιπη Κοινότητα και από την άλλη από τις αναπτυσσόμενες χώρες που προσφέρουν χαμηλότερο κόστος σε παραδοσιακές δραστηριότητες. Οι παράγοντες της αγοράς που συνδέονται με όλα τα στοιχεία της αποδοτικότητας και συμβάλλουν στη μείωση της ανταγωνιστικότητας των μεταποιητικών επιχειρήσεων της περιοχής μπορούν να συνοψιστούν στο πολύ μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων καθώς και στην ανεπαρκή εξειδίκευσή τους, πράγμα που παρεμποδίζει τις αυξανόμενες αποδόσεις κλίμακας (CEC, 1995).

Ο υψηλότερος βαθμός εξειδίκευσης του Mezzogiorno σε σχέση πάντα με την εθνική παραγωγή παρατηρείται στους κλάδους των μη μεταλλικών ορυκτών, των τροφίμων και των μεταφορικών μέσων και χημικών. Οι δυο πρώτοι κλάδοι είναι παραδοσιακοί, συγκροτούνται από MME και δεν έχουν εξαγωγικό προσανατολισμό ενώ οι δυο επόμενοι εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις άμεσες επενδύσεις και αποτελούν τμήματα διεθνών επιχειρήσεων. Εν γένει οι παραδοσιακοί κλάδοι χαρακτηρίζονται από διαδικασίες μικρής κλίμακας και παρουσιάζουν υποχώρηση στα ποσοστά απασχόλησης και παραγωγικότητας, ενώ οι κλάδοι μεγάλης κλίμακας έχουν κατορθώσει να διατηρήσουν ένα

ικανοποιητικό επίπεδο ανταγωνιστικότητας, πράγμα που οφείλεται πρωταρχικά στο γεγονός της διαχείρισης και ελέγχου τους από το εξωτερικό και κατόπιν σε ένα υψηλό επίπεδο κρατικής υποστήριξης (CEC, 1995).

● *Ανώμαλη μεγέθυνση του τριτογενούς τομέα*

Το Mezzogiorno διακρίνεται από μια άτυπη ανάπτυξη του τριτογενή τομέα σε σχέση με την περιορισμένη βιομηχανική βάση του και το εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο της αποδοτικότητας και της ανταγωνιστικότητάς της. Ο τομέας των υπηρεσιών είναι πολύ ανομοιογενής καθώς συντίθεται από διαφορετικούς κλάδους που ο καθένας τους διαδραματίζει διαφορετικό ρόλο στη δυναμική του οικονομικού συστήματος. Μερικοί κλάδοι όπως η ναυτιλία και ο τουρισμός συμβάλλουν άμεσα στο ισοζύγιο πληρωμών. Άλλοι κλάδοι βρίσκονται κάτω από το καθεστώς μεγαλύτερης προστασίας και παρέχουν κατά κύριο λόγο υπηρεσίες στον πληθυσμό που, όμως, θα έπρεπε να μεγεθύνονται παράλληλα με τον τομέα των υπηρεσιών που παρέχονται με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια (εμπορεύσιμες υπηρεσίες). Αντίθετα από την αναγκαιότητα αυτή, στην περιοχή του Mezzogiorno η αύξηση της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών στηρίχθηκε κατά μεγάλο μέρος σε μεταβιβάσεις από το εξωτερικό, σε μικρού μεγέθους επιχειρήσεις του συστήματος διανομής και στην προσφορά κοινωνικής υποδομής και υπηρεσιών από το κράτος. Έτσι, ο τομέας αναπτύσσεται σε μεγάλο βαθμό αυτόνομα από την ανάπτυξη του “εμπορεύσιμου” τομέα και παρατηρείται μια αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στην αύξηση της παραγωγής στη μεταποίηση και στις υπηρεσίες προς την παραγωγή (CEC, 1995).

Η πολύ μεγάλη συμβολή στη μεγέθυνση των υπηρεσιών προκλήθηκε από την αυξανόμενη παρουσία του κράτους στην οικονομία, είτε μέσω της άμεσης παρέμβασης του είτε μέσω του ρόλου του στην διανομή των πόρων.

Η μεγέθυνση του τριτογενούς τομέα στην περιοχή του Mezzogiorno κρίνεται ανώμαλη σε σχέση με το μέγεθος και την αποδοτικότητα του “εμπορεύσιμου” τμήματος. Μια ανισορροπία στην οικονομική διάρθρωση ανάμεσα στο “εμπορεύσιμο” και “μη εμπορεύσιμο τμήμα” του τομέα οδηγεί σε έναν τύπο οικονομικής ανάπτυξης που δεν είναι μακροχρόνια αυτοδιατηρούμενη αλλά εξαρτάται από εξωτερικές πηγές χρηματοδότησης.

1.2.4 Απασχόληση – ανεργία

Η αδυναμία της οικονομίας του Mezzogiorno και η μεγάλη της απόκλιση από την αντίστοιχη οικονομία των πιο ανεπτυγμένων περιφερειών καθίσταται έκδηλη μέσω των στοιχείων για την αγορά εργασίας τα οποία αποδεικνύουν την ύπαρξη τριών φαινομένων:

1. χαμηλά επίπεδα απασχόλησης
2. υψηλά επίπεδα ανεργίας
3. υψηλή αναλογία παραοικονομίας.

Η αύξηση της ανεργίας οφείλεται σε μια περαιτέρω επέκταση της προσφοράς εργασίας και παράλληλα μια ανεπαρκή αύξηση της ζήτησης εργασίας. Οι μεταβολές της προσφοράς μπορούν να επηρεαστούν από τις μεταβολές στον πληθυσμό σε εργάσιμη ηλικία, αν θεωρήσουμε τα επίπεδα απασχόλησης σταθερά, και από τις μεταβολές στα επίπεδα απασχόλησης, αν αντίστοιχα θεωρηθεί το ποσοστό πληθυσμού σε εργάσιμη ηλικία σταθερό.

Κατά τη δεκαετία 1981-91, στο Mezzogiorno, η αύξηση της ανεργίας καθορίστηκε κυρίως από την αύξηση της προσφοράς εργασίας που δεν συνοδευόταν από αντίστοιχη αύξηση στη ζήτηση. Προκειμένου, όμως, να καθοριστεί το σχετικό βάρος των παραγόντων, θεωρείται πως αν οι θέσεις εργασίας είχαν αυξηθεί στο Νότο κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, παράλληλα με την αύξηση που σημειώθηκε στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα είχαμε εξίσου σημαντική αύξηση στα επίπεδα ανεργίας. Η επέκταση της προσφοράς εργασίας συνδέεται κυρίως με δημογραφικές αιτίες (για ποσοστό άνω του 85%) ενώ οι μεταβολές στα επίπεδα απασχόλησης έχουν πολύ μικρότερη συμβολή στο φαινόμενο (Zuliano, 1996). Αντίστοιχα, στη Βόρεια και Κεντρική Ιταλία η συνολική αύξηση της ζήτησης εργασίας αποδείχθηκε ικανή να ικανοποιήσει τη μικρή αύξηση που σημειώθηκε στην προσφορά. Έτσι, οι χωρικές διαφορές διαπιστώνουμε πως οξύνθηκαν κατά τη διάρκεια της δεδομένης περιόδου, ενώ η όξυνση αυτή συνεχίστηκε και στην επόμενη δεκαετία. Οι παράγοντες που συνέβαλαν στην επιδείνωση του φαινομένου ήταν πολλοί. Το 1992 σημειώθηκε η αρχή μιας φάσης σημαντικών αλλαγών στις πολιτικές εξισορρόπησης με σοβαρές συνέπειες για την οικονομία του ιταλικού νότου που ακόμα εξαρτιόταν από τις κρατικές παρεμβάσεις. Επίσης, η σοβαρή οικονομική κρίση που έπληξε όλη τη χώρα κατά τους τρεις τελευταίους μήνες του έτους είχε ιδιαίτερα σημαντικές συνέπειες για το Mezzogiorno επιδεινώνοντας την κατάσταση που ήδη υπήρχε λόγω της ανεργίας

και της ανισορροπίας της αγοράς εργασίας. Η δυσκολία εισαγωγής στην απασχόληση επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι η πλειοψηφία αυτών που αναζητούν πρώτη εργασία αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα σε αντίθεση με αυτούς που έχασαν ή παράτησαν την προηγούμενη εργασία τους. Το φαινόμενο της απασχόλησης παρουσιάζεται διαφορετικό για τους εξαρτημένους εργαζόμενους και αντίστοιχα για τους μη εξαρτημένους. Στο σύνολο, η εξαρτημένη απασχόληση μειώθηκε κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου και συνοδεύτηκε από μια αλλαγή στην κατανομή ανά τομέα απασχόλησης. Όσον αφορά στη γεωργία διαπιστώνουμε πως μειώνεται το βάρος της σε όρους ζήτησης εργασίας ενώ αντίθετα αυξάνεται το βάρος του τριτογενούς τομέα. Η γεωργία στον βορρά και στο κέντρο συνεχίζει να απορροφά περίπου το 1/20 των απασχολούμενων και η σταδιακή μείωση που παρατηρείται θεωρείται μάλλον φυσιολογική. Σημειώνεται, δηλαδή, μια συνολική αναδιάρθρωση του οικονομικού ιστού καθώς αυξάνεται ο αριθμός των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα, με εξαίρεση το εμπόριο. Αντίθετα, στο Mezzogiorno η αναλογία των εργαζομένων στον αγροτικό τομέα είναι ακόμα υψηλή (1/6 περίπου του συνόλου) και η καθαρή μείωση της, στο τέλος αυτής της περιόδου, είναι το αποτέλεσμα μιας πραγματικής κρίσης του τομέα. Η παράλληλη αύξηση που σημειώνεται στον αριθμό των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα είναι αποτέλεσμα μιας αύξησης στη ζήτηση εργασίας στον δημόσιο τομέα. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει η αγορά εργασίας στην περιοχή του Mezzogiorno σταδιακά επιφέρει και μια μεγαλύτερη ευελιξία στις συνθήκες εργασίας που προτίθενται να δεχθούν οι εργαζόμενοι. (Zuliano, 1996)

Το ποσοστό απασχολούμενων στον συνολικό πληθυσμό ήταν στις περιφέρειες του νότου το 1997 χαμηλότερο κατά 12% σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και κατά 4% σε σχέση με τον ήδη χαμηλό εθνικό μέσο όρο. Τα χαμηλά αυτά επίπεδα απασχόλησης είναι ιδιαίτερα εμφανή για τον γυναικείο πληθυσμό και για τις νεαρές ηλικιακές ομάδες (ηλικία 25-34).

Πίνακας 1.10 Ποσοστά απασχόλησης, 1997

	ΕΕ15	Ιταλία	Mezzogiorno
15-24	45,9	38,0	30,7
25-34	82,5	74,5	62,3
35-44	83,7	77,4	68,5
45-54	77,1	64,4	62,2
55-64	40,1	28,6	32,5
<i>Σύνολο</i>	<i>55,4</i>	<i>47,7</i>	<i>43,5</i>
Άνδρες	65,9	61,8	60,2
Γυναίκες	45,6	34,8	27,9

Πηγή: Il Mezzogiorno: tendenze e politica economica (Eurostat, Istat)

Η προσφορά εργασίας παρουσίασε τα τελευταία χρόνια αυξητικές τάσεις, παράλληλα με τις δημογραφικές εξελίξεις, που όμως παραμένουν χαμηλότερων ρυθμών από τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές, κυρίως λόγω της περιορισμένης δραστηριότητας των γυναικών. Παρουσίας κάποιας μείωσης στη ζήτηση εργασίας, το επίπεδο ανεργίας αυξήθηκε κατά 2% την περίοδο 1992-97. Τον Ιανουάριο του 1998 παρατηρήθηκε μια τάση βελτίωσης καθώς μειώθηκε το ποσοστό ανεργίας στο 12,2%. Στις κεντρικές περιοχές της χώρας τα επίπεδα ανεργίας παραμένουν κάτω του εθνικού μέσου όρου ενώ στις νότιες περιοχές η ανισορροπία της αγοράς εργασίας, αυξημένη κατά 5% την περίοδο 1992-97, έφτασε στις αρχές του 1998 το 22,4%.

Στο σύνολο των περιφερειών που συγκροτούν την περιοχή του Mezzogiorno οι πέντε υπερβαίνουν το επίπεδο ανεργίας του 20% κατά το 1998 με σημαντικές αυξήσεις σε σχέση με το προηγούμενο έτος στη Puglia, Calabria, Sicilia ενώ μόνο το Abruzzo παρουσιάζει επίπεδα ανεργίας χαμηλότερα από τα εθνικά.

Πίνακας 1.11 Επίπεδα ανεργίας για τα έτη 1995-97 (%)

	1995	1996	1997
Piemonte	8,4	8,3	8,6
Valle d' Aosta	5,6	5,6	5,5
Lombardia	6,2	6,1	6,0
Trentino A.A.	4,2	3,9	4,1
Veneto	5,6	5,6	5,3
Friuli V.G.	7,4	7,1	7,0
Liguria	11,7	11,7	11,4
Emilia Romagna	6,1	5,6	6,0
Toscana	8,5	8,4	8,5
Umbria	9,7	10,2	9,1
Marche	6,6	6,5	7,4
Lazio	12,7	12,8	12,5
Abruzzo	9,4	9,6	9,6
Molise	16,5	16,7	16,5
Campania	25,3	25,5	25,8
Puglia	16,8	17,7	19,2
Basilicata	17,9	18,1	19,2
Calabria	23,3	15,2	24,3
Sicilia	22,6	13,6	24,3
Sardegna	21,0	21,0	20,9
Mezzogiorno	21,0	21,7	22,2
Βόρεια-Κεντρική Ιταλία	7,8	7,7	7,6
Ιταλία	12,0	12,1	12,3

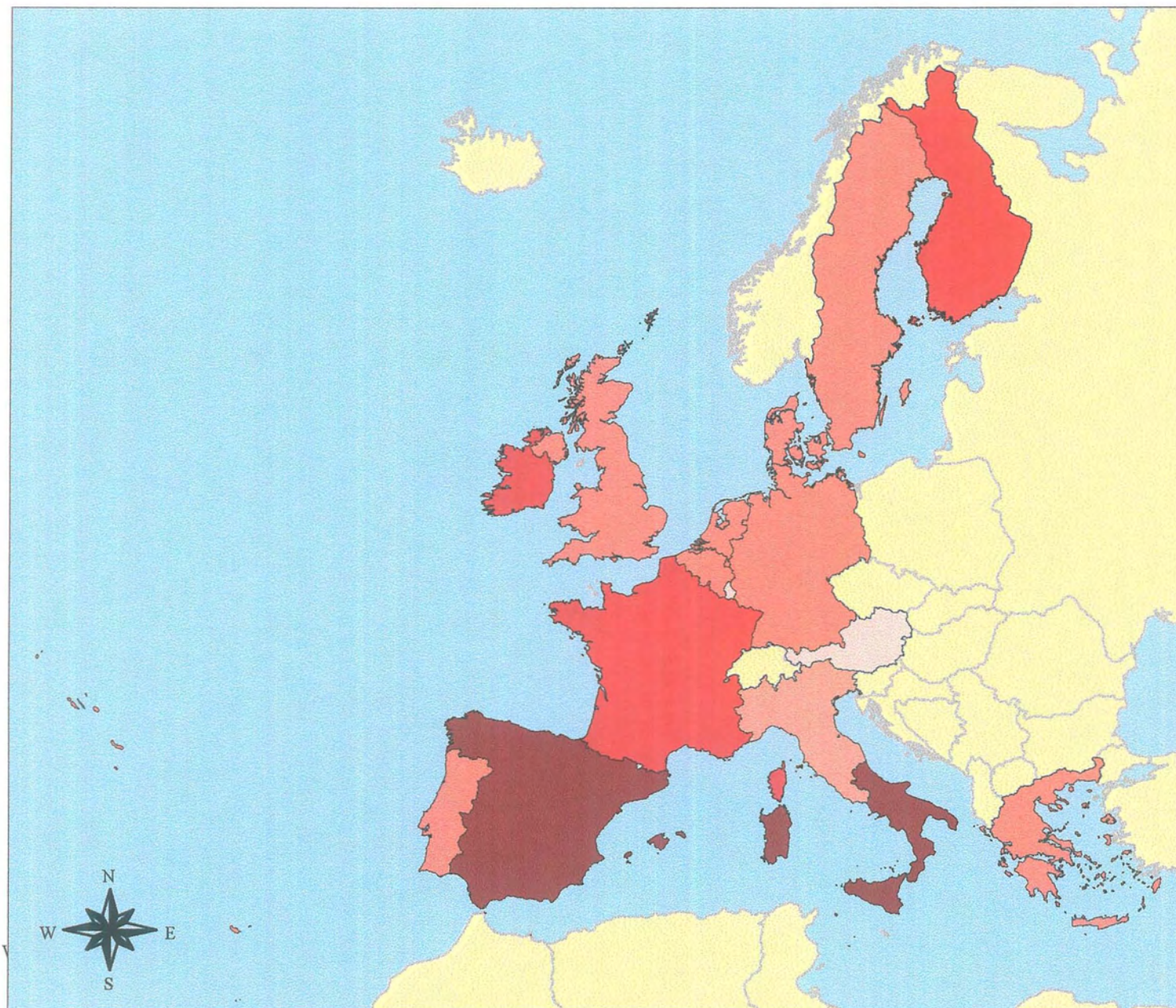
Πηγή: Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

Στην Ιταλία η μείωση της απασχόλησης λαμβάνει χώρα από το 1992 με μια συνολική μείωση περίπου 1.200.000 θέσεων εργασίας. Μετά την ξαφνική μείωση τη διετία 1993-94, η τάση σταθεροποιήθηκε τα επόμενα τρία χρόνια με μεταβολές που πλησιάζουν το μηδέν. Το φαινόμενο αφορούσε, αν και σε διαφορετικό βαθμό, όλους τους τομείς. Κατά τη διάρκεια του 1997 παρατηρήθηκε μια μικρή αλλά σταδιακή βελτίωση η οποία διαπιστώθηκε και με την συγκέντρωση στοιχείων που πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1998 και απέδειξε ότι σε σχέση με τον ίδιο μήνα του 1997 ο αριθμός των απασχολούμενων είχε αυξηθεί κατά 100.000. Τα αποτελέσματα της δεκαετίας του 1990 φανερώνουν ένα επίπεδο αγοράς εργασίας στην Ιταλία χαρακτηριζόμενο από επίπεδα απασχόλησης σαφώς χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και έντονα διαφοροποιημένα στον χώρο. Οι χωρικές

διαφοροποιήσεις στη ανάπτυξη της χώρας έχουν επιπτώσεις και στην αγορά εργασίας καθορίζοντας επίπεδα απασχόλησης αποκλίνοντα τόσο σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο όσο και σε σύγκριση ανάμεσα στις διάφορες περιοχές: η απόσταση μεταξύ βορρά-κέντρου και νότου, ίση με 32%, φτάνει το 50% ανάμεσα στις περισσότερες και λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες. Η κρίση των τελευταίων ετών συνέβαλε στην επιδείνωση της κατάστασης καθώς το ποσοστό απασχόλησης στο Mezzogiorno πέρασε από το 30,7% το 1990 στο 27,3% το 1997. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, πως οι διαφοροποιήσεις στα επίπεδα απασχόλησης είναι πολύ έντονες και μεγαλύτερες από τις παρατηρούμενες μεταξύ των περιφερειών των υπολοίπων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και μεταξύ των ίδιων των χωρών.

Την δεκαετία του '90 η κατάσταση της αγοράς εργασίας επιδεινώθηκε και από το 1993 έως το 1997 η απασχόληση μειώθηκε κατά 330.000 θέσεις εργασίας. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται και στην ανασυγκρότηση και στον εκσυγχρονισμό των μεγάλων επιχειρήσεων, ειδικά μετά τις ιδιωτικοποιήσεις τους και διαρκεί περίπου μέχρι το τέλος του 1997 όπου πλέον αρχίζει να παρατηρείται μια σημαντική βελτίωση. Συγκεκριμένα, μεταξύ του Οκτωβρίου του 1997 και του αντίστοιχου μήνα του 1998 παρατηρείται μια αύξηση της τάξεως των 60.000 θέσεων εργασίας. Ο ρυθμός αυτός αύξησης που σημειώνεται οφείλεται κυρίως στον τριτογενή τομέα και σε πολύ μικρότερο βαθμό στη βιομηχανία ενώ η απασχόληση στον αγροτικό τομέα και στις κατασκευές συνεχίζει να μειώνεται.

Οι περιφέρειες του Mezzogiorno, παρόλο που σημειώνουν ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης ιδιαίτερα στη Campania, Sicilia, Sardegna, στο σύνολό τους παραμένουν απομακρυσμένες από τα επίπεδα της υπόλοιπης χώρας καθώς ακόμα δεν έχουν κατορθώσει να υπερβούν το 40%. Στην όλη εικόνα εξαίρεση αποτελεί το Molise, το οποίο, αν και παρουσιάζει επίπεδα απασχόλησης χαμηλότερα του μέσου όρου, βρίσκεται σε σαφώς καλύτερη θέση σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες του νότου (Rapporto annuale 1998, Istat).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική Εργασία:
Αξιολόγηση Περιφερειακών Πολιτικών στο Mezzogiorno

Εκπνήτρια: Εύη Παρασκευοπούλου
Επιβλέπων: Γ. Πετράκος

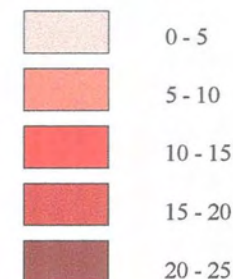
ΧΑΡΤΗΣ 6

Τίτλος:

Επίπεδα ανεργίας στα κράτη-μέλη
της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το έτος 1997

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Επίπεδα ανεργίας %

 Χώρες εκτός Ε.Ε.

Βόλος, Σεπτέμβριος 1999

Πίνακας 1.12 Απασχόληση για τα έτη 1993-98 (χιλιάδες άτομα)

	Ιταλία	Mezzogiorno
1993	20.467	5.979
1994	20.119	5.824
1995	20.010	5.696
1996	20.088	5.657
1997	20.086	5.649
1998	20.197	5.686

Πηγή: II Mezzogiorno: tendenze e politica economica (Istat)

Η δομή της απασχόλησης το 1998 φαίνεται διαφορετική από αυτή του 1993 καθώς μειώνεται η συμμετοχή της γεωργίας (κατά 2% περίπου), των κατασκευών (κατά 1,5% περίπου) ενώ παράλληλα αυξάνεται η συμμετοχή της μεταποίησης, του εμπορίου, του τουρισμού και κυρίως των υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις. Έτσι, η δομή της απασχόλησης στον ιταλικό νότο καθίσταται παρεμφερής με την εθνική καθώς και με την ευρωπαϊκή.

Πίνακας 1.13 Απασχόληση ανά τομέα στο Mezzogiorno για τα έτη 1993, 1998 (%)

	1993	1998
Γεωργία	14,1	11,7
Ενέργεια	1,2	1,0
Μεταποιητικές επιχειρήσεις	12,2	12,6
Κατασκευές	11,2	9,6
Εμπόριο, ξενοδοχεία	19,8	20,6
Μεταφορές, τηλεπικοινωνίες	5,5	5,3
Ασφάλειες, τράπεζες	5,0	6,0
Άλλες υπηρεσίες	30,9	33,1

Πηγή: II Mezzogiorno: tendenze e politica economica (Istat)

Τέλος, στο Mezzogiorno, είναι ευρέως διαδεδομένη η άτυπη εργασία. Οι άτυπες θέσεις εργασίας του ιταλικού νότου υπολογίζονται από την ISTAT σε 1,5 εκατομμύρια, ίσες δηλαδή με το ένα τρίτο του συνολικού όγκου της εργασίας στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών διαθέσιμων για πώληση. Ιδιαίτερα διαδεδομένο φαίνεται το φαινόμενο στον τομέα των κατασκευών.

Πίνακας 1.14 Θέσεις άτυπης εργασίας στο Mezzogiorno για το έτος 1997

	Χιλιάδες	(ποσοστό στο σύνολο των θέσεων κανονικής εργασίας)	
		Mezzogiorno	Ιταλία
Σύνολο	1542	31,3	17,8

Πηγή: IΙ Mezzogiorno: tendenze e politica economica

1.2.5 Εισαγωγές - Εξαγωγές

Ένα επιπρόσθετο στοιχείο που προσδιορίζει τα επίπεδα ανάπτυξης της περιοχής του Mezzogiorno αποτελεί το εμπορικό ισοζύγιο, δηλαδή η διαφορά των εισαγωγών από τις εξαγωγές. Όπως προκύπτει από τους ακόλουθους πίνακες, το εμπορικό ισοζύγιο για την δεδομένη περιοχή είναι αρνητικό καθ' όλο το διάστημα 1993-1997.

Πίνακας 1.15 Εισαγωγές των περιφερειών της Ιταλίας για τα έτη 1993-97 (εκατομμύρια λιρέτες)

	1993	1994	1995	1996	1997
Piemonte	24153128	29130118	36556774	33793235	35064257
Valle d' Aosta	280381	335299	524101	343703	369157
Lombardia	86913767	102134663	125167658	119056530	131239171
Liguria	5453930	6048070	7192990	6811850	7652097
Trentino-Alto Adige	3922582	4520297	5618663	5248396	5720435
Veneto	25620652	30019448	37505511	36086988	38849153
Friuli-Venezia Giulia	3779369	4810830	6230929	5546658	6200848
Emilia-Romagna	15050583	17735101	23395889	22767848	25313445
Toscana	14046744	16792807	21318022	21115093	23910696
Umbria	1289838	1604512	2236942	2127142	2446273
Marche	2670863	3309651	4258107	3902220	4526221
Lazio	18753153	22226551	24147863	22514593	26092025
Abruzzo	2434788	2994487	4795279	4698756	5029673
Molise	277968	320675	431504	423944	512909
Campania	7645949	8389543	9788303	9493580	10295459
Puglia	4946819	5358936	6179880	5880413	7155828
Basilicata	388186	343157	473800	438909	479829
Calabria	495130	553889	639383	671573	815510
Sicilia	9172758	9812725	12227252	13208945	15302028
Sardegna	4193696	4385105	5123925	5413796	5787902
Mezzogiorno	29555297	32158513	39659330	40229910	45379137
Βόρεια-Κεντρική Ιταλία	201934988	238667347	294153451	279314259	307383775

Πηγή: Annuario Statistico Italiano 1998

Πίνακας 1.16 Εξαγωγές των περιφερειών της Ιταλίας για τα έτη 1993-97 (εκατομμύρια λιρέτες)

	1993	1994	1995	1996	1997
Piemonte	34071957	40138343	52142111	51198871	51780611
Valle d' Aosta	434238	437267	771332	563251	466308
Lombardia	81372787	93362027	115236227	116100061	119038122
Liguria	4942322	5794127	6088744	6179330	6446557
Trentino-Alto Adige	4598980	5616483	7161623	6673007	6879033
Veneto	35851655	42358751	51746326	54155935	56190233
Friuli-Venezia Giulia	8863291	10055287	12473380	12724587	13381252
Emilia-Romagna	29513185	34120860	42159651	44012168	46721180
Toscana	21947700	25852106	30975071	32396631	33847160
Umbria	2104630	2530723	3535555	3488438	3585722
Marche	6987166	8848803	10866455	11366545	12386590
Lazio	11181088	11771795	12656281	14154954	15603885
Abruzzo	3032547	4091559	6819975	6799156	7549843
Molise	345838	474169	744572	812363	943845
Campania	6501029	7979930	9603852	9793979	10461471
Puglia	5906233	6747692	8872403	8594082	8968306
Basilicata	419398	550192	796216	839830	748234
Calabria	393939	308935	356518	438834	401203
Sicilia	3600022	4284607	5394948	5530736	6528217
Sardegna	2597917	2380867	2719979	2680914	3309070
Mezzogiorno	22796921	26817950	35308466	35489893	38910189
Βόρεια-Κεντρική Ιταλία	241859002	280886575	345812760	353013772	366326658

Πηγή: Annuario Statistico Italiano 1998

Πίνακας 1.17 Εμπορικό ισοζύγιο των περιφερειών της Ιταλίας για τα έτη 1993 έως 1997 (εκατομμύρια λιρέτες)

	1993	1994	1995	1996	1997
Piemonte	9918829	11008225	15585337	17405636	16716354
Valle d' Aosta	153857	101968	247231	219548	97151
Lombardia	-5540980	-8772636	-9931431	-2956469	-12201049
Liguria	-511608	-253943	-1104246	-632520	-1205540
Trentino-Alto Adige	676398	1096186	1542960	1424611	1158598
Veneto	10231003	12339303	14240815	18068947	17341080
Friuli-Venezia Giulia	5083922	5244457	6242451	7177929	7180404
Emilia-Romagna	14462602	16385759	18763762	21244320	21407735
Toscana	7900956	9059299	9657049	11281538	9936464
Umbria	814792	926211	1298613	1361296	1139449
Marche	4316303	5539152	6608348	7464325	7860369
Lazio	-7572065	-10454756	-11491582	-8359639	-10488140
Abruzzo	597759	1097072	2024696	2100400	2520170
Molise	67870	153494	313068	388419	430936
Campania	-1144920	-409613	-184451	300399	166012
Puglia	959414	1388756	2692523	2713669	1812478
Basilicata	31212	207035	322416	400921	268405
Calabria	-101191	-244954	-282865	-232739	-414307
Sicilia	-5572736	-5528118	-6832304	-7678209	-8773811
Sardegna	-1595779	-2004238	-2403946	-2732882	-2478832
Mezzogiorno	-6758376	-5340563	-4350864	-4740017	-6468948
Βόρεια-Κεντρική Ιταλία	39924014	42219228	51659309	73699513	58942883

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στα στοιχεία των Πινάκων 1.14 και 1.15

Όπως προκύπτει από τους παραπάνω πίνακες, μόνο τέσσερις περιφέρειες του Mezzogiorno (Abruzzo, Molise, Puglia, Basilicata) παρουσιάζουν θετικό ισοζύγιο ενώ οι υπόλοιπες έχουν αρνητικό ισοζύγιο και με σημαντικά ποσά, επηρεάζοντας με αυτό τον τρόπο και το γενικότερο εμπορικό ισοζύγιο της περιοχής. Αξιοσημείωτο αποτελεί το γεγονός της μεγάλης αύξησης των εξαγωγών που, όπως φαίνεται, ξεπερνά τα αντίστοιχα ποσοστά αύξησης των περιφερειών της υπόλοιπης Ιταλίας.

Η αύξηση αυτή αρχικά ευνοήθηκε από τη μεγάλη ανταγωνιστικότητα τιμών που εξασφάλιζε όλη η Ιταλία λόγω της υποτίμησης της λιρέτας το 1992. Παρόλα αυτά, οι εξαγωγές του Mezzogiorno δεν μειώνονται στη συνέχεια αλλά συνεχίζουν να αυξάνονται και μετά το 1995-96 που μειώνεται η ανταγωνιστικότητα τιμών στην Ιταλία και το εθνικό νόμισμα εισάγεται στην ONE και αποκτά καθορισμένη ισοτιμία με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά νομίσματα.

Η μεγάλη αύξηση των εξαγωγών συνοδεύεται από μια καθαρή μεταβολή της εξαγωγικής δομής του Mezzogiorno. Συγκεκριμένα, η αύξηση των εξαγωγών καθορίζεται από μια σημαντική αύξηση των παραδοσιακών αγαθών κατανάλωσης (είδη ενδυμασίας, έπιπλα, είδη υπόδησης, προϊόντα νότιων επιχειρήσεων που εξειδικεύονται σε συγκεκριμένους παραγωγικούς τομείς), της μηχανικής και των μέσων μεταφοράς, δηλαδή στους κύριους τομείς επιτυχίας του made in Italy. Πολύ μικρότερη είναι η συμμετοχή του αγροτικού τομέα και της βασικής βιομηχανίας στο σύνολο των εξαγωγών του Mezzogiorno (Rapporto Annuale 1998 – Istat) .

Πίνακας 1.18 Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών σε βιομηχανικές περιοχές (δισ λιρέτες)

Επαρχία	Τομέας	1992	1997
Bari	Ενδύματα	132	294
Bari	Υποδήματα	374	627
Bari	Έπιπλα	325	1438
Lecce	Ενδύματα	126	258
Lecce	Υποδήματα	258	680
Salerno	Τρόφιμα	493	854
Napoli	Ενδύματα	103	262
Napoli	Υποδήματα	171	436
Napoli	Τρόφιμα	456	791
Avellino	Δέρματα	228	710
Isernia	Ενδύματα	89	398
Teramo	Ενδύματα	73	238

Πηγή: II Mezzogiorno: tendenze e politica economica (Istat)

Η νέα ανταγωνιστική ικανότητα εξαγωγών της Νότιας Ιταλίας υπάρχει και στον τομέα των υπηρεσιών και συγκεκριμένα του τουρισμού. Από το 1992 ο αριθμός των ξένων τουριστικών παρουσιών στις νότιες περιφέρειες αυξάνεται σημαντικά – από 12,8% στο σύνολο της χώρας σε 13,6 % - και συγκεντρώνεται σε κάποιες τουριστικές περιοχές όπως είναι η Napoli, η Sicilia και η Sardegna.

Παρόλη, όμως, την αύξηση που παρουσιάζουν οι εξαγωγές του Mezzogiorno το αρνητικό ισοζύγιο ενισχύει την προβληματική κατάσταση της ευρύτερης περιοχής και την άμεση ανάγκη επέμβασης.

1.2.6 Οι επιχειρήσεις

Η περιοχή του Mezzogiorno χαρακτηρίζεται από την παρουσία ενός μικρού και φθίνοντος αριθμού επιχειρήσεων μεγάλης κλίμακας και ενός μεγάλου αριθμού πολύ μικρής και μικρής κλίμακας επιχειρήσεων οι οποίες παράγουν κάτω από ένα καθεστώς υπεργολαβιών από μεγαλύτερες μονάδες που βρίσκονται κυρίως εκτός της περιφέρειας. Συνεπώς, ενώ παράγουν για την εξωτερική αγορά, δεν κατέχουν μια εσωτερική ικανότητα προώθησης των πωλήσεων και επικεντρώνονται κυρίως στα στάδια παραγωγής χαμηλής προστιθέμενης αξίας. Χαρακτηρίζονται από μια χαμηλού βαθμού ικανότητα τόσο για αυτόνομο ανταγωνισμό όσο και για διείσδυση στις εξωτερικές αγορές. Οι επιχειρήσεις εκείνες που δεν συνδέονται με τις μεγάλες επιχειρήσεις εκτός της περιφέρειας παράγουν κατά κύριο λόγο για την περιφερειακή αγορά. Οι μεταποιητικές επιχειρήσεις με πάνω από 100 απασχολούμενους λειτουργούν, κατά κύριο λόγο, υπό καθεστώς ξένης ιδιοκτησίας. Επιπλέον, οι κλάδοι στους οποίους επικρατούν οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις είναι εκείνοι που επηρεάζονται περισσότερο από τις οικονομίες κλίμακας και τον ολιγοπωλιακό ανταγωνισμό, όπως είναι οι κλάδοι ενέργειας, μεταλλουργίας και χημικών του βιομηχανικού τομέα και οι κλάδοι μεταφορών, τραπεζών και πιστωτικών ιδρυμάτων του τριτογενούς τομέα. Στους κλάδους, όπως των κατασκευών και του λιανικού εμπορίου, οι μονάδες μικρής κλίμακας απασχολούν το μεγαλύτερο τμήμα του εργατικού δυναμικού και διαδραματίζουν έναν αποφασιστικό ρόλο στην απορρόφηση της υπερβάλλουσας προσφοράς εργασίας, αν και διακρίνονται από χαμηλούς μισθούς και από συνθήκες εργασίας που είναι ασταθείς και εποχιακές (CEC, 1995).

Στο Mezzogiorno, ως αποτέλεσμα των πολιτικών επιδότησης των επενδύσεων, οι επιχειρήσεις τείνουν να παρουσιάζουν ένα υψηλό επίπεδο κεφαλαίου ανά μονάδα εργασίας και η παραγωγικότητα του κεφαλαίου να είναι σημαντικά χαμηλότερη σε σχέση την υπόλοιπη χώρα (CEC, 1995).

Μια άλλη ενδιαφέρουσα εξέλιξη αποτελεί το ταχέως αυξανόμενο μερίδιο των επιχειρήσεων της τάξης μεγέθους 10-99 απασχολούμενων. Αυτό ήταν αποτέλεσμα των τάσεων ενοποίησης, συγχώνευσης και μείωσης των επιχειρήσεων πολύ μικρού μεγέθους. Με άλλα λόγια, οι χειροτεχνικές, προβιομηχανικές μονάδες είτε επεκτάθηκαν είτε εξαφανίστηκαν ταχέως καθώς οι τοπικές αγορές εκτέθηκαν στον εξωτερικό ανταγωνισμό. Το πρόβλημα αυτό ενισχύθηκε από τις εξελίξεις στο επίπεδο

της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς οι ανωτέρω τάσεις προκάλεσαν έναν υψηλό βαθμό θνησιμότητας των επιχειρήσεων μικρού μεγέθους όλων των τομέων (CEC, 1995).

Τη δεκαετία του 1990 διαφοροποιείται η δομή των επιχειρήσεων του Mezzogiorno αυξάνεται ο αριθμός των επιχειρήσεων που προβαίνουν και σε εξαγωγές, μειώνεται η κρατική παρουσία και διευρύνεται η διεθνής.

Ως θετική αντίδραση στις πολλαπλές μεταβολές των οικονομικών συνθηκών της περιοχής, τα τελευταία χρόνια αυξάνεται σημαντικά ο αριθμός των επιχειρήσεων στη Νότια Ιταλία. Κατά την περίοδο 1993-97 ο αριθμός των μη αγροτικών επιχειρήσεων παρουσιάζει αύξηση κατά 6,2%, με μια αξιοσημείωτη αύξηση στον τριτογενή τομέα.

Πίνακας 1.19 Επιχειρήσεις στο Mezzogiorno (αριθμός επιχειρήσεων)

	1993	1994	1995	1996	1997
Βιομηχανία	351.951	356.240	363.208	365.816	369.033
Υπηρεσίες	771.771	797.234	811.915	819.104	825.831

Πηγή: Il Mezzogiorno: tendenze e politica economica (Infocamere-Movimprese)

Επίσης, παρατηρείται έντονο το φαινόμενο των ιδιωτικοποιήσεων στις επιχειρήσεις του Νότου και ταυτόχρονης μείωσης της κρατικής παρουσίας. Έκδηλο είναι και το επενδυτικό ενδιαφέρον πολυεθνικών εταιριών. Από το 1996 έως το 1998 σημειώνονται 38 νέες επενδύσεις πολυεθνικών εταιριών στην περιοχή του Mezzogiorno, εκ των οποίων οι 30 στη βιομηχανία και οι 8 στις υπηρεσίες. Από το σύνολο αυτών των επενδύσεων οι 21 έγιναν από επιχειρήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ειδικότερα από γερμανικές και γαλλικές επιχειρήσεις, ενώ 6 επενδύσεις έγιναν από τις ΗΠΑ και 3 από ασιατικές χώρες.

1.2.7 Συμπεράσματα

Με βάση την ανάλυση των βασικών δημογραφικών και οικονομικών στοιχείων προκύπτει η προβληματική κατάσταση της περιοχής του Mezzogiorno. Όπως έχει ήδη διαπιστωθεί ο χαμηλός ρυθμός αύξησης του κατά κεφαλή ΑΕΠ, τα περιορισμένα ποσοστά απασχόλησης σε σχέση με τον ενεργό πληθυσμό παράλληλα με την αυξημένη ανεργία και παραοικονομία, το αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο της πλειοψηφίας των περιφερειών του Mezzogiorno καθώς και η αρκετά μεγάλη εξάρτηση της περιοχής από τον αγροτικό τομέα σε συνδυασμό με δημογραφικά

φαινόμενα όπως παράνομη μετανάστευση από τις μη κοινοτικές χώρες αποδεικνύουν την υστέρηση της περιοχής και την αδυναμία ανταπόκρισής της στα νέα πλέον δεδομένα που δημιουργούνται στα πλαίσια του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου. Ενδιαφέρουσα είναι η σύγκριση των βασικών οικονομικών μεγεθών της Νότιας Ιταλίας με τα αντίστοιχα της Ελλάδας καθώς προκύπτουν πολλές ομοιότητες ειδικά όσον αφορά τους ρυθμούς ανάπτυξης και τη διάρθρωση του ΑΕΠ. Ειδικότερα, διαπιστώνουμε πως οι ρυθμοί αύξησης του κατά κεφαλή ΑΕΠ και στις δυο περιοχές είναι χαμηλοί σε σχέση με τα μέσα ευρωπαϊκά επίπεδα, η κατάσταση του εμπορικού ισοζυγίου είναι προβληματική καθώς οι εξαγωγές σε σχέση με τις εισαγωγές προκύπτουν περιορισμένες και επιπλέον παρατηρείται αυξημένη συμμετοχή της γεωργίας στη διαμόρφωση του ΑΕΠ (αν και στην Ελλάδα το ποσοστό είναι πολύ υψηλότερο από το αντίστοιχο της Νότιας Ιταλίας), διαρκής μείωση της συμμετοχής του δευτερογενή τομέα και υψηλά ποσοστά συμμετοχής των υπηρεσιών (Petrakos, Pitelis, 1999). Καταλήγουμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα πως υπάρχουν αρκετές ομοιότητες στις οικονομίες της Ελλάδας και του Mezzogiorno που ίσως ενισχύουν τους προβληματισμούς για την κατάσταση του συνόλου των περιφερειών στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις πιθανές προοπτικές ανάπτυξής τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ
2

2. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

2.1 Εθνικές πολιτικές

2.1.1 1950-80: *Η αρχή και παρακμή της περιφερειακής πολιτικής για το Mezzogiorno*

Αυτή είναι η πιο μελετημένη και γνωστή περίοδος της περιφερειακής πολιτικής για το Mezzogiorno καθώς έλαβε χώρα η πιο έντονη και γρήγορη μεταβολή της νότιας οικονομίας και κοινωνίας, όταν το Mezzogiorno ενσωματώθηκε πλήρως (αν και με εξαρτημένο τρόπο) στο εθνικό μοντέλο καπιταλισμού. Σε λιγότερο από τρεις δεκαετίες η πλειοψηφία του πληθυσμού σημείωσε μια μετάβαση από τη φτώχεια και τις προβιομηχανικές συνθήκες διαβίωσης σε ένα καινούριο, μοντέρνο, εν μέρει βιομηχανοποιημένο και με υψηλά επίπεδα κατανάλωσης τρόπο ζωής. Η παρακμή αυτού του μοντέλου καθορίστηκε κυρίως από την παγκόσμια κρίση του Φορντικού μοντέλου συσσώρευσης κεφαλαίου στα μέσα της δεκαετίας '70 (Martinelli, 1999).

Κατά τη δεκαετία του 1950 η κρατική παρέμβαση για τον νότο δεν αποτελούσε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα ανάπτυξης (δεν υπήρχε σχεδιασμός, ούτε εμπλοκή με την αγορά) και δεν είχε κάποιο στόχο εκβιομηχάνισης της περιοχής. Η αριστερή παράταξη των πολιτικών υποστήριζε ισχυρά τη διαδικασία εκβιομηχάνισης ως στρατηγική για τον εκσυγχρονισμό της κοινωνικής δομής του νότου και τη δημιουργία εργατικής συνείδησης. Αντίθετα, όμως, η κυβέρνηση δεν ήθελε να χάσει την υποστήριξη του βορρά ο οποίος ένιωθε απειλημένος από τον πιθανό ανταγωνισμό για τους περιορισμένους διαθέσιμους οικονομικούς πόρους. Έτσι, η πολιτική η οποία υιοθετήθηκε στόχευε στη διατήρηση της απασχόλησης και του εισοδήματος μέσω της χρηματοδότησης έκτακτων προγραμμάτων δημοσίων έργων. Σύμφωνα με την Κεϋνσιανή θεωρία, μέσω της πολλαπλασιαστικής επίδρασης αυτής της πολιτικής, η αύξηση της ζήτησης θα μπορούσε στη συνέχεια να πυροδοτήσει την ανάπτυξη της περιφερειακής παραγωγής. Η περιφερειακή πολιτική για το Mezzogiorno σε αυτή την περίοδο ονομάστηκε προβιομηχανική και υποστήριζε πως, μέσω της κατασκευής αστικών και αγροτικών υποδομών, θα εκσυγχρονιζόταν το αγροτικό σύστημα και θα βελτιωνόταν οι εξωτερικές συνθήκες της παραγωγής ενώ μακροχρόνια θα αποτελούσαν έναυσμα για τις ιδιωτικές επενδύσεις. Η πρώτη φάση της περιφερειακής πολιτικής για το Mezzogiorno, 1950-57, καθορίστηκε από τον Νόμο 646/1950, που ίδρυσε το «Ταμείο για το Mezzogiorno» (Cassa per il Mezzogiorno – Casmez) και

αποτελέσει την αρχή της πολιτικής του Intervento Straordinario. Το Casmez ήταν ένα ειδικό τεχνικό ινστιτούτο, υπό τον άμεσο έλεγχο του κράτους, με στόχο τη διαχείριση κάποιων εκτάκτων δαπανών για τον Νότο. Η λειτουργία αυτού του οργάνου ήταν συγκεντρωτική καθώς είχε την αποκλειστική αρμοδιότητα να σχεδιάζει, χρηματοδοτεί και να ολοκληρώνει διάφορες ενέργειες αλλά υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης και σε πλήρη συντονισμό με τις τακτικές δημόσιες δαπάνες. Αρχικά η δραστηριότητά του προβλέφθηκε για μια δεκαετία αλλά στη συνέχεια παρατάθηκε στα 12 χρόνια. Το συνολικό διαθέσιμο ποσό ήταν της τάξεως των 1.000 δις λιρετών (περίπου 24.000 δις λιρετών σε τιμές 1992) και αργότερα αυξήθηκε σε 1.280 δις λιρέτες για το 12ετές πρόγραμμά του. Το πρόγραμμα των δημοσίων έργων περιελάμβανε κυρίως τον εκσυγχρονισμό του αγροτικού τομέα και τις υποδομές. Παράλληλα με την ίδρυση του Casmez, σε αυτή την περίοδο, είχαμε και την αγροτική μεταρρύθμιση η οποία αφορούσε όλο το κράτος αλλά είχε ιδιαίτερη σημασία για την περιοχή του Mezzogiorno και συμπεριλάμβανε την απαλλοτρίωση κάποιων περιθωριακών και μη παραγωγικών τμημάτων μεγάλων εκτάσεων και την αναδιανομή τους στους αγρότες.

Κατά τις δεκαετίες του '60 και '70, την εποχή του «οικονομικού θαύματος», υιοθετήθηκε η στρατηγική της άμεσης εκβιομηχάνισης με την παροχή κινήτρων για βιομηχανικές επενδύσεις στο Mezzogiorno. Η υποστήριξη μεγάλων βιομηχανικών επενδύσεων στο Νότο θα μπορούσε να ενδυναμώσει τις χωρικές οικονομίες συσπείρωσης και θα επέτρεπε τη δημιουργία άλλων επιχειρήσεων και δραστηριοτήτων. Σε αυτή την περίοδο έχουμε συνεχή αύξηση της κρατικής παρέμβασης τόσο μέσω του Intervento Straordinario όσο και μέσω των συνεχών επενδύσεων από τις κρατικά ελεγχόμενες βιομηχανίες.

Στην περίοδο 1958-1975 σημειώθηκε μια ενεργή πολιτική εκβιομηχάνισης και παρόλο που διατηρήθηκαν οι δαπάνες για τις υποδομές ενισχύθηκαν εκείνες στις βιομηχανικές περιοχές. Το 1957 ο Νόμος 634/1957 παράτεινε τη λειτουργία του Casmez έως το 1965, ενώ κανονικά ο οργανισμός αυτός έπρεπε να καταργηθεί το 1963. Το συνολικό ποσό που διατέθηκε για την πραγματοποίηση των έργων ανήρθε στα 2.069 δις λιρέτες (ισοδύναμες με 41.300 δις λιρέτες σε τιμές 1992). Τα χαρακτηριστικά των έργων ήταν τα εξής:

- καθιέρωση ενός συστήματος οικονομικών κινήτρων για βιομηχανικές επενδύσεις (χορηγήσεις και επιδοτούμενα επιτόκια στα δάνεια για τις βιομηχανικές επιχειρήσεις που προβαίνουν σε επενδύσεις στο Mezzogiorno)

- προώθηση των βιομηχανικών περιοχών (π.χ. συνεργασία δήμων που θα είχαν όφελος από τη χορήγηση οικονομικών κινήτρων στις βιομηχανικές επενδύσεις και από τα έργα υποδομών)
- εναλλακτικά μέτρα (π.χ. η υποχρέωση των κρατικών επιχειρήσεων να χωροθετούν το 40% των συνολικών επενδύσεών τους και το 60% των καινούριων επενδύσεων στον νότο καθώς και η υποχρέωση των δημοσίων οργανισμών να λαμβάνουν το 30% των εισροών τους από επιχειρήσεις του νότου.

Ο Νόμος αυτός, επίσης, ίδρυσε μια καινούρια Διυπουργική Επιτροπή για το Mezzogiorno με στόχο τον συντονισμό της έκτακτης παρέμβασης με τις τακτικές δαπάνες.

Η πολιτική κινήτρων προσπάθησε να μειώσει το κόστος παραγωγής των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στην περιοχή με περιορισμό των φόρων, με πλεονεκτικούς όρους πίστωσης και με χορηγήσεις κεφαλαίου από το Casmez. Ο Ν.634 αύξησε το διαθέσιμο κεφάλαιο στις συγκεκριμένες επιχειρήσεις με το να επιτρέψει για πρώτη φορά τη λειτουργία των πιστωτικών οργανισμών του βορρά και κέντρου της χώρας στην περιοχή του Mezzogiorno. Η πολιτική αυτή ενθάρρυνε τη διασπορά των μικρομεσαίων επιχειρήσεων υπονοώντας ότι οι μειωμένες φορολογικές υποχρεώσεις θα μείωναν το κόστος παραγωγής και ως άμεση συνέπεια θα αύξαιναν την ανταγωνιστικότητά τους αντισταθμίζοντας με αυτό τον τρόπο το πλεονέκτημα των υποδομών και των εξωτερικών οικονομιών των περιοχών βιομηχανικής ανάπτυξης.

Το 1965 ο Νόμος 717/65 παρέτεινε ακόμα περισσότερο τη λειτουργία του Casmez μέχρι το 1980 και με μια περαιτέρω αύξηση στο συνολικό διαθέσιμο ποσό για τις δραστηριότητες ως το 1970. Επιβεβαιώθηκαν τα βιομηχανικά κίνητρα και οι βιομηχανικές περιοχές αλλά η πολιτική για το Mezzogiorno έγινε τμήμα του εθνικού οικονομικού σχεδιασμού υπό τον έλεγχο της Διυπουργικής Επιτροπής για τον Οικονομικό Σχεδιασμό (Commissione Interministeriale per la Programmazione Economica - CIPE).

Το 1971 ο Νόμος 853/1971 χρηματοδότησε το Casmez για τα επόμενα πέντε χρόνια και εισήγαγε επιπλέον καινοτομίες. Αρχικά ενισχύθηκε ο δεσμός με τον εθνικό οικονομικό σχεδιασμό. Καταργήθηκε η Διυπουργική Επιτροπή για το Mezzogiorno και τα συντονιστικά του καθήκοντα ανέβαλε η CIPE. Επιπλέον, οι μεγάλες βιομηχανικές ομάδες έπρεπε να λάβουν την έγκριση της CIPE για κάθε επένδυση

μεγάλης κλίμακας στον εθνικό χώρο. Επίσης, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στα έργα υποδομών ως «ειδικά έργα» π.χ. μεγάλα, πολυτομεακά, ολοκληρωμένα προγράμματα περιφερειακού και διαπεριφερειακού ενδιαφέροντος. Η αρμοδιότητα του σχεδιασμού τέτοιων έργων και της πρότασής τους στην CIPE για έγκριση δόθηκε στις περιφερειακές αρχές και γι' αυτό τον σκοπό ιδρύθηκε η νέα Επιτροπή των Περιφερειακών Αρχών του Νότου.

Το 1976 ο Νόμος 163/1976 χρηματοδότησε το Casmez για τα επόμενα πέντε χρόνια. Μεταξύ των νέων χαρακτηριστικών ήταν:

- Επιπλέον φορολογικές εξαιρέσεις για τις βιομηχανικές επιχειρήσεις που προέβαιναν σε επενδύσεις στον νότο
- Μια νέα μορφή κινήτρων για τις βιομηχανικές επενδύσεις (π.χ. δεκάχρονη κρατική επιδότηση των πληρωμών κοινωνικής ασφάλισης για κάθε νέα θέση εργασίας που δημιουργούσε ο βιομηχανικός τομέας)
- Μια περαιτέρω έμφαση στα «ειδικά έργα»
- Η δυνατότητα που πλέον δόθηκε στο Casmez να παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες σε όσες περιφερειακές αρχές είχαν ανάγκη.

Οι δαπάνες του Casmez τα πρώτα επτά χρόνια της λειτουργίας του προχώρησαν περίπου σύμφωνα με το αρχικό πρόγραμμα. Στο τέλος του 1957 είχε δεσμεύσει 22.382 δις λιρέτες σε τιμές 1992 και δαπάνησε τα 16.071, δηλαδή το 71,8%, με ετήσιες δαπάνες που άγγιζαν τα 2.296 δις λιρέτες σε τιμές 1992. Οι δαπάνες αυτές έγιναν, όπως είχε προγραμματιστεί, σε άμεσες επενδύσεις σε δημόσια έργα (84,8%) και μόνο ένα μικρό τμήμα σε οικονομικά κίνητρα για ιδιωτικές επενδύσεις (4,8%, κυρίως για βελτίωση της αγροτικής γης). Σε όρους κλαδικής διάρθρωσης, η πλειοψηφία των δαπανών (περίπου το 60%) αφορούσε τον αγροτικό τομέα (γεωργική μεταρρύθμιση, συστήματα άρδευσης, αγροτικές υποδομές), ενώ το υπόλοιπο αφορούσε φυσικές υποδομές γενικού ενδιαφέροντος (μεταφορές, αποχέτευση κτλ). Κατά την περίοδο 1957-75 οι συνολικές δαπάνες του Casmez και το ποσοστό των βιομηχανικών κινήτρων συνεχώς αυξανόταν. Το συνολικό ετήσιο ποσό αυξήθηκε από 3.582 δις λιρέτες σε τιμές 1992 κατά το χρονικό διάστημα 1958-65 σε 4.893 δις από το 1966-70 και σχεδόν διπλασιάστηκε σε 8.227 δις την περίοδο 1971-75. Το μεγαλύτερο τμήμα αυτών των χρημάτων κατευθύνθηκε στα βιομηχανικά κίνητρα τόσο όσον αφορά πραγματικούς όρους όσο και ποσοστό επί του συνολικού ποσού. Οι

ετήσιες δαπάνες για τα οικονομικά αυτά κίνητρα αυξανόταν σταθερά από 260 δις λιρέτες σε τιμές 1992 το 1958 σε 1.133 δις το 1965 σε 2.897 δις το 1970 και τελικά σε 3.911 δις κατά την περίοδο 1971-75. Το διαθέσιμο ποσό για τα οικονομικά κίνητρα ως ποσοστό επί του συνολικού αυξήθηκε από 16,6% στην περίοδο 1957-65 σε 34% στην περίοδο 1966-75. Αντίθετα, οι μέσες ετήσιες δαπάνες για τις υποδομές παρέμειναν σταθερές γύρω στα 2.000 δις λιρέτες σε τιμές 1992 από το 1957 έως το 1970, λόγω της αρχής των «ειδικών έργων».

Η κλαδική ανάλυση φανερώνει ότι οι ενέργειες υπέρ της γεωργίας υποχώρησαν με γοργούς ρυθμούς υπέρ των κατασκευών. Οι δεσμεύσεις υποδομών που κατευθυνόταν στις βιομηχανικές περιοχές αυξήθηκαν από 5% των συνολικών δεσμεύσεων υποδομών του Casmez για την περίοδο 1961-65 σε 8% από το 1966-70 και 18% στο διάστημα 1971-75. Τα οικονομικά κίνητρα για τις βιομηχανικές επενδύσεις αυξήθηκαν από 5% κατά τα έτη 1956-60 σε 59% στην περίοδο 1961-65 και 87% από το 1966 έως το 1970. Οι προνομιούχοι κλάδοι ήταν τα χημικά, η χαλυβουργία και κυρίως οι μεγάλες εγκαταστάσεις.

Η απορρόφηση των συνολικών πόρων του Casmez μειώθηκε από 85% στην περίοδο 1957-65 σε 64% στο διάστημα 1966-70 και σε 50% από το 1971 έως το 1975. Ακόμα και αν ληφθεί υπόψη το απαραίτητο διάστημα που μεσολαβεί από την αρχή ενός έργου μέχρι το τέλος του, ειδικά σε μεγάλα εγχειρήματα, αυτό το συνεχώς αυξανόμενο χάσμα στην απορρόφηση των διαθέσιμων πόρων αντιπροσωπεύει μια μείωση στις ικανότητες ολοκλήρωσης του Casmez.

Μετά το 1975 η προγραμματική ικανότητα του Casmez μειώνεται λόγω της ενίσχυσης των περιφερειακών αρχών, της κρίσης των επενδύσεων και της μειωμένης τεχνικής και λειτουργικής ικανότητας. Οι συνολικές ετήσιες δεσμεύσεις πόρων του Casmez μειώνονται σε 14.339 δις λιρέτες σε τιμές 1992 κατά την περίοδο 1976-80, σε σχέση με τα 16.332 δις λιρέτες για τις αρχές της ίδιας δεκαετίας. Οι πραγματικές δαπάνες έχουν μια λιγότερο αρνητική τάση (και λόγω της καθυστέρησης ολοκλήρωσης των έργων). Η μέση ετήσια δαπάνη στην πραγματικότητα αυξάνεται σε 9.753 δις λιρέτες σε τιμές 1992 κατά το χρονικό διάστημα 1976-80 (68% των δεσμεύσεων σε αυτή την περίοδο). Αλλά οι καλύτερες αυτές επιδόσεις οφείλονται κατά κύριο λόγο στην ολοκλήρωση των μεγάλων έργων υποδομής ενώ αντίθετα τα βιομηχανικά κίνητρα, μετά το 1975, άρχισαν να μειώνονται τόσο σε πραγματικούς όρους όσο και ως ποσοστό επί των συνολικών δαπανών. Στην περίοδο 1976-80 οι μέσες ετήσιες δαπάνες για την παροχή βιομηχανικών κινήτρων είναι 2.550 δις λιρέτες

και αποτελεί μόνο το 26% των συνολικών δαπανών (σε σχέση με το 34% της περιόδου 1971-75).

Στη δεκαετία του 1950, τα δημόσια έργα και η αγροτική μεταρρύθμιση είχαν κάποιες συνέπειες για την οικονομία του Mezzogiorno καθώς λειτούργησε ο Κεϋνσιανός πολλαπλασιαστής και η αύξηση στην περιφερειακή ζήτηση προκάλεσε μια προσωρινή αύξηση στην περιφερειακή παραγωγή των καταναλωτικών αγαθών. Αυτή η αύξηση, όμως, επιτεύχθηκε μέσω της απλής διεύρυνσης της απασχόλησης σε παραδοσιακές, συχνά χειροτεχνικές, μικρές επιχειρήσεις, χωρίς σημαντικές επενδύσεις σε νέα τεχνολογία. Στην ακόλουθη περίοδο αυτή η φαινομενική ανάπτυξη χωρίς εκσυγχρονισμό της τοπικής παραγωγής είχε να αντιμετωπίσει την είσοδο των προϊόντων της Βόρειας Ιταλίας στην αγορά του ιταλικού νότου. Γενικά, υπάρχει η άποψη ότι μια βιομηχανική πολιτική η οποία θα ξεκινούσε νωρίτερα και θα είχε στόχο να βοηθήσει τις μικρές επιχειρήσεις στις επενδύσεις εκσυγχρονισμού θα μπορούσε τελικά να αποτελέσει τη λύση για την αποφυγή μιας παρόμοιας κρίσης (Del Monte, Giannola, 1978).

Η πολιτική εκβιομηχάνισης της δεκαετίας του 1960 και των αρχών της δεκαετίας του 1970 ήταν αρκετά αποτελεσματική και καθιστά αυτή την περίοδο την «Χρυσή Εποχή» για το Mezzogiorno όπου κυριαρχούν οι εξωγενείς επενδύσεις στον τομέα της βιομηχανίας. Παρόλα αυτά, μπορούν να διακριθούν δυο περίοδοι με διαφορετικά μεταξύ τους χαρακτηριστικά.

Την πρώτη δεκαετία παρατηρείται το «οικονομικό θαύμα» το οποίο συνίσταται στη διαδικασία γρήγορης ανάπτυξης των σύγχρονων βιομηχανιών και κυριαρχήθηκε από βιομηχανικές ομάδες υπό τον έλεγχο του κράτους οι οποίες χρησιμοποιούσαν τα κίνητρα για επενδύσεις στον νότο. Αυτές οι ομάδες ενεργούσαν σε κλάδους της βαριάς βιομηχανίας (πετροχημικά, χημικά, χαλυβουργία) που ήθελαν να επεκταθούν και, καθώς ήταν εντάσεως κεφαλαίου, είχαν ανάγκη από χορηγήσεις κεφαλαίου. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60 κατασκευάστηκε η χαλυβουργία στο Taranto ενώ παράλληλα πολλές πολυεθνικές εταιρίες στους τομείς των τηλεπικοινωνιών, φαρμακευτικών και τροφίμων αξιοποίησαν τα κίνητρα για να καθιερώσουν την παρουσία τους στην ιταλική αγορά, κυρίως στην περιοχή της Formia (κοντά στη Roma) και στην περιφέρεια της Napoli. Η νέα απασχόληση που δημιουργήθηκε λόγω των νέων μεγάλων αυτών εγκαταστάσεων περιορίστηκε από τη δραματική κρίση των μικρών τοπικών επιχειρήσεων οι οποίες στη δεκαετία του '60, λόγω βελτιωμένων επικοινωνιών, κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τις περισσότερο ανταγωνιστικές

επιχειρήσεις του βορρά (τόσο όσον αφορά στην τιμή των προϊόντων όσο και στην ποιότητα των αγαθών) (Martinelli, 1999). Έτσι, στο Mezzogiorno λαμβάνουν χώρα επιδοτούμενες επενδύσεις από μεγάλες επιχειρήσεις και παράλληλα δημιουργείται μια μεγάλη αγορά για καταναλωτικά αγαθά παραγόμενα στον βορρά.

Στις αρχές του 1970 ιδιωτικές βόρειες βιομηχανικές ομάδες άρχισαν να συμμετέχουν στις επενδύσεις στον νότο. Από το 1970 έως το 1973 οι επενδύσεις συνεχώς αυξανόταν και έφτασαν στο μέγιστο επίπεδό τους. Σημαντικό είναι και το γεγονός ότι ενώ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60 η αύξηση των επενδύσεων στον νότο συνέβαινε παράλληλα με την αύξηση των επενδύσεων στον βορρά, κάτι τέτοιο δεν συνέβαινε στις αρχές της δεκαετίας του '70 που οι επενδύσεις στον Βορρά σημείωσαν σημαντική μείωση. Αυτό το ενδιαφέρον των βόρειων επιχειρήσεων στις επενδύσεις στην περιοχή του Mezzogiorno οφείλεται και στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν φθηνή εργασία ενώ παράλληλα υπήρχε και η ευκαιρία για επιδοτούμενες επενδύσεις σε νέες τεχνολογίες (Martinelli, 1999). Ως αποτέλεσμα, κατά τη διάρκεια αυτών των ετών, οι επενδύσεις στον νότο ήταν εντόνως διαφοροποιημένες και περιελάμβαναν μεταφορές, ηλεκτρομηχανολογικό εξοπλισμό κ.ά.

Η κίνηση μεγάλων κεφαλαίων, με έδρα τον βορρά, προς το νότο είναι μέρος μιας γενικότερης αποκέντρωσης της παραγωγής μακριά από τα υπάρχοντα βιομηχανικά κέντρα και τις μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές της Βορειο-δυτικής Ιταλίας. Αυτή η διαδικασία αποκέντρωσης πηγάζει από την υιοθέτηση, από κάποιες μερίδες του ιταλικού κεφαλαίου, νέων στρατηγικών με σκοπό την παράκαμψη ορισμένων δυσκολιών της συσσώρευσης που οδήγησαν στις κρίσεις των αρχών και του τέλους της δεκαετίας του '60, όπου περιλαμβάνονται και αυτές που σχετίζονται με την ανισομέρεια ανάμεσα σε τομείς, ανάμεσα σε περιφέρειες και γενικά με τη σφαίρα της αναπαραγωγής, όπως προκύπτουν από την ανάπτυξη με βάση τις εξαγωγές και μέσα στους γενικούς περιορισμούς αυτού του είδους ανάπτυξης. (Dunford, 1981)

Τα αποτελέσματα αυτών των επενδύσεων για την οικονομία του ιταλικού νότου είναι πολύ σημαντικά. Πρώτα απ' όλα, οι εξωγενείς επενδύσεις συνέβαλαν στον εκσυγχρονισμό και στη διαφοροποίηση της νότιας βιομηχανικής βάσης που αρχικά περιοριζόταν σε παραδοσιακά καταναλωτικά αγαθά. Επίσης, οι επενδύσεις αυτές συνέβαλαν στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, άρχισαν να επενδύουν τόσο σε

εκσυγχρονισμένους τομείς, ως ενδιαμέσοι παροχείς για τις μεγάλες επιχειρήσεις, όσο και σε παραδοσιακούς τομείς.

Η οικονομική κρίση στα μέσα της δεκαετίας του '70 επηρέασε όλη τη χώρα αλλά ιδιαίτερα την οικονομία του Mezzogiorno η οποία ήταν ακόμα αδύναμη και σοβαρά εξαρτώμενη από τις δημόσιες μεταβιβάσεις. Οι επενδύσεις στον τομέα των κατασκευών μειώθηκαν σημαντικά (ειδικά οι εξωγενείς επενδύσεις). Οι στρατηγικές υποστήριξης του εισοδήματος και της απασχόλησης άρχισαν να κυριαρχούν επί των στρατηγικών συσσώρευσης κεφαλαίου.

Μεταξύ του 1958 και 1963, ο ρυθμός ανάπτυξης των λιγότερο παραγωγικών τομέων της εθνικής οικονομίας, του τριτογενή τομέα και της δημόσιας διοίκησης, ήταν μεγαλύτερος στο Mezzogiorno απ' ό τι στην υπόλοιπη Ιταλία ενώ το αντίθετο συνέβαινε για τον πιο παραγωγικό τομέα, τη βιομηχανία. Όσον αφορά στη γεωργία, διαπιστώνουμε πως ο ρυθμός ανάπτυξης είναι μεγαλύτερος στον νότο καθώς υπήρχαν τα κίνητρα επενδύσεων από το Casmez που ουσιαστικά προστάτευσαν τη γεωργία της περιοχής από τις δυσμενείς επιπτώσεις της τότε Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ). Στην περίοδο 1963-66, σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, στο Mezzogiorno είχαμε αυξημένα επίπεδα τόσο της δημόσιας διοίκησης και του τριτογενούς τομέα όσο και της βιομηχανίας καθώς οι επενδύσεις που προωθήθηκαν από τις πολιτικές κινήτρων και εκβιομηχάνισης βοήθησαν τις νότιες βιομηχανίες σε μια περίοδο που οι αντίστοιχες βιομηχανίες του βορρά και του κέντρου της Ιταλίας βρισκόταν σε διαδικασία ανασυγκρότησης. Η ανάπτυξη του γεωργικού τομέα ήταν μεγαλύτερη στο υπόλοιπο της Ιταλίας συγκριτικά με το Mezzogiorno διότι κατάφεραν να ανασυγκροτηθούν οι γεωργικές επιχειρήσεις στα πλαίσια της ΚΑΠ ενώ στο Mezzogiorno έπαψαν οι επενδύσεις που ως τότε πραγματοποιούσε το Casmez. Στο χρονικό διάστημα 1966-70, ο ρυθμός ανάπτυξης του βιομηχανικού τομέα ήταν αυξημένος στη Βόρεια και Κεντρική Ιταλία δεδομένης της αναδιάρθρωσης που σημειώθηκε κατά την προηγούμενη περίοδο ενώ η γεωργία είχε καλύτερες επιδόσεις στην Νότια Ιταλία λόγω των νέων κινήτρων του Casmez μέσω του Ν.717/65. Επίσης, για πρώτη φορά, παρατηρούμε πως αναπτύσσεται περισσότερο ο τριτογενής τομέας στο υπόλοιπο της Ιταλίας, ως συμπληρωματικός στις βιομηχανικές δραστηριότητες, προσφέροντας ταυτόχρονα απασχόληση στους ανέργους της Ιταλίας και κυρίως του Mezzogiorno.

Σε αυτή την περίοδο 1970-73 ο ρυθμός ανάπτυξης της βιομηχανίας στο Mezzogiorno ήταν υψηλότερος απ' ό τι στο υπόλοιπο της Ιταλίας λόγω των συνεχών πολιτικών

κινήτρων που υιοθετούσε το κράτος προκειμένου να προωθήσει την εκβιομηχάνιση και γενικότερη ανάπτυξη της προβληματικής περιοχής.

2.1.2 1981-92: Κρίση και τέλος της περιφερειακής πολιτικής για το Mezzogiorno

Στην Ιταλία η δεκαετία του '80 είναι η απαρχή μιας μετάβασης από την Κεϋνσιανή προσέγγιση σε μια πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης με έμφαση στην τοπική ανάπτυξη. Περιλαμβάνει τη σταδιακή λήξη του ενδιαφέροντος της κεντρικής κυβέρνησης για την ανάπτυξη του νότου και τη μετατόπιση των αναπτυξιακών ευθυνών στις περιφερειακές και τοπικές αρχές.

Τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας στιγματίζονται από την κατάργηση του Casmez και από μια προσπάθεια αναμόρφωσης του Intervento Straordinario με τον Νόμο 64/1986. Το νέο σύστημα και σύνολο μέτρων προσπαθεί να λάβει υπόψη τόσο τα διαφορετικά χαρακτηριστικά των μηχανισμών ανάπτυξης όσο και την ανάγκη της αποκέντρωσης των ευθυνών σχεδιασμού με κρατικό, όμως, συντονισμό. Η νέα νομοθεσία, όπως αποδεικνύεται άλλωστε και τα ακόλουθα χρόνια, θα συναντήσει σημαντικές δυσκολίες στην ολοκλήρωσή της, σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο, και θα μειωθεί η οικονομική αποτελεσματικότητά της.

Ακόμα από το τέλος της δεκαετίας του '70, αλλά κυρίως στις αρχές του 1980, το Intervento Straordinario και ο ρόλος των κρατικών βιομηχανιών σημειώνουν μια αυξανόμενη επιδείνωση. Τα έτη 1980-85 αποτελούν μια φανερή εκδήλωση της βαθιάς κρίσης της εθνικής πολιτικής για το Mezzogiorno. Η παράταση της λειτουργίας του Casmez για τα 15 χρόνια με τον Νόμο 717/1965 έληξε το 1980. Στην αρχή τέθηκαν σε λειτουργία πολλά νομοθετικά μέτρα για να παρατείνουν και να επαναχρηματοδοτήσουν τις λειτουργίες του μέχρι το 1984 που με ένα προεδρικό διάταγμα αποφασίστηκε η τελική κατάργηση αυτού του οργάνου. Δυο χρόνια αργότερα έγινε η τελευταία προσπάθεια για διευθέτηση του νότιου ζητήματος με τον Νόμο 64/1986 με τον οποίο επιχειρείται η μεταρρύθμιση της περιφερειακής πολιτικής στο Mezzogiorno με μια εθνική προοπτική ενώ λαμβάνει χώρα μια αποκεντρωτική διαδικασία για τις περιφερειακές αρχές. Παρόλο που η βιομηχανική ανάπτυξη και τα έργα υποδομής μεγάλης κλίμακας αποτελούν τον πυρήνα της παρέμβασης, η νέα νομοθεσία για το Mezzogiorno δίνει ιδιαίτερη σημασία στην εκπαίδευση, στο ανθρώπινο κεφάλαιο, την επιστημονική έρευνα και την τεχνολογική καινοτομία. Η

νέα αυτή μορφή του Intervento Straordinario χρηματοδοτείται για 9 χρόνια (1985-93) με προϋπολογισμό 120.000 δις λιρέτες που αργότερα αυξήθηκαν σε 136.470 και προσπαθεί να διασφαλίσει τη μετάβαση από τη φιλοσοφία της έκτακτης παρέμβασης του κράτους υπέρ κάποιων λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών του σε μια τακτική διοίκηση των δημοσίων δαπανών, τόσο σε κεντρικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Έτσι, διαφοροποιείται η συγκεντρωτική προσέγγιση των προηγούμενων 35 χρόνων και δημιουργείται ένα αποκεντρωμένο σύστημα το οποίο παρέχει στις τοπικές αρχές τη δυνατότητα να λαμβάνουν πρωτοβουλίες. Οι κύριες αλλαγές που συνέβησαν αφορούν τη δομή και διοίκηση της πολιτικής και οι λειτουργίες κατανέμονται σε τρεις ξεχωριστούς οργανισμούς:

1. Το νέο Τμήμα για το Mezzogiorno (Dipartimento per il Mezzogiorno), που δημιουργήθηκε μέσα στο Υπουργείο για το Mezzogiorno, ανέλαβε τη στρατηγική διαμόρφωση των οδηγιών (τομείς προτεραιότητας και κατανομή προϋπολογισμού) μέσω του «Τριετούς Αναπτυξιακού Προγράμματος», τον συντονισμό και την παρακολούθηση των παρεμβάσεων και την αξιολόγηση συγκεκριμένων προγραμμάτων και έργων πριν τη χρηματοδότησή τους. Το Τριετές Αναπτυξιακό Πρόγραμμα είναι το κύριο στρατηγικό και συντονιστικό εργαλείο της νέας νομοθεσίας. Πρέπει να ανανεώνεται ετησίως και να συντάσσεται βάσει των προτάσεων των περιφερειακών αρχών.
2. Ο Οργανισμός για το Mezzogiorno (Agenzia per il Mezzogiorno) αποτελεί το χρηματοδοτικό εργαλείο. Όταν τα προγράμματα και έργα εγκριθούν και ενσωματωθούν στο «Ετήσιο Σχέδιο Ολοκλήρωσης», το οποίο είναι η πραγματική λίστα των χρηματοδοτούμενων σχεδίων, ο Οργανισμός αυτός παρακολουθεί τη χρηματοδότηση κατά τη διάρκεια όλης της διαδικασίας ολοκλήρωσης.
3. Οι περιφερειακές και τοπικές αρχές, σε συμφωνία με ιδιωτικές επιχειρήσεις, αποτελούν το εργαλείο για τις προτάσεις και τελικά για την ολοκλήρωση των έργων. Πρέπει να διαμορφώνουν τα προγράμματα και έργα βάσει των κατευθύνσεων του Τριετούς Αναπτυξιακού Προγράμματος και τελικά να τα υποβάλλουν στο Τμήμα για το Mezzogiorno όπου γίνεται η αξιολόγησή τους και η ενσωμάτωσή τους στο Ετήσιο Σχέδιο Ολοκλήρωσης.
4. Οι διάφορες Οργανώσεις Τεχνικής Βοήθειας που ιδρύθηκαν κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του Casmez (Iasm, Formez, Insud, Italtrade), που είχαν πλήρη χρηματοδότηση από το κράτος, αποκτούν την προοπτική της αυτοχρηματοδότησης με σκοπό την παροχή υπηρεσιών στις επιχειρήσεις και

- τεχνικής βοήθειας, καθώς και την προώθηση πρωτοβουλιών από τους δικαιούχους.
5. Οι επιχειρήσεις έχουν ακόμα τη δυνατότητα να λαμβάνουν τις χρηματοδοτήσεις για τα οικονομικά κίνητρα μέσω των τραπεζικών οργανισμών ενώ οι μεγάλες επιχειρήσεις μπορούν να επωφεληθούν από τα μεγάλα επενδυτικά προγράμματα μέσω των Συμβάσεων Προγραμμάτων.
 6. Μεγάλη έμφαση δίνεται επίσης στην ενσωμάτωση των τακτικών δημόσιων δαπανών και των εκτάκτων έργων και προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από τον Νόμο 64.
 7. Η πολιτική της επιπρόσθετης επένδυσης υιοθετείται για άλλη μια φορά και οι κεντρικές δημόσιες αρχές υποχρεούνται να χωροθετούν τουλάχιστον το 40% των συνολικών επενδύσεών τους στον Νότο.

Μια δεύτερη σημαντική αλλαγή σχετίζεται με τους τομείς παρέμβασης. Ο Νόμος 64 δίνει έμφαση στη τεχνολογία, οργάνωση, καινοτομία. Γίνονται προβλέψεις για την ανάπτυξη των υπηρεσιών για τις επιχειρήσεις, μέσω άμεσης προμήθειας από τις ανανεωμένες Οργανώσεις Τεχνικής Βοήθειας και οικονομικών κινήτρων στη ζήτηση και προσφορά των εξειδικευμένων υπηρεσιών, για την ανάπτυξη της βιομηχανικής και επιστημονικής έρευνας, τεχνολογικές καινοτομίες σε διαδικασίες και προϊόντα.

Όσον αφορά στην κλαδική κατανομή των οικονομικών κινήτρων, τα πρώτα τρία χρόνια (1987-90) τα καινοτομικά χαρακτηριστικά του νέου νόμου δεν αξιοποιήθηκαν σημαντικά: από το σύνολο των 12.630 δις λιρετών για υποστήριξη των επιχειρήσεων, μόνο το 0,5% κατευθύνθηκε στις υπηρεσίες των επιχειρήσεων και 3,2% στην έρευνα. Τα ακόλουθα έτη, όμως, σημειώθηκαν κάποιες βελτιώσεις.

Κατά τα τελευταία χρόνια ισχύς του Νόμου 64 υπογράφηκαν 13 συμβάσεις προγράμματος, συνολικής επένδυσης 17.000 δις λιρετών και αφορούσαν συνολικά 53.000 θέσεις εργασίας, εκ των οποίων το 30% ήταν καινούριες.

Μέσω του προγράμματος Intervento Straordinario δαπανήθηκαν υψηλά επίπεδα πόρων στην Νότια Ιταλία. Συγκεκριμένα, στην περίοδο 1980-89 οι πόροι αυτοί έφτασαν το επίπεδο δαπανών σχεδόν 50.000 δις λιρετών (σε τρέχουσες τιμές) και το πρόγραμμα συμμετείχε κατά 10% στις συνολικές επενδύσεις από τις οποίες το 70% περίπου κατευθύνθηκε προς έργα υποδομής. Μόνο το 1990 οι δαπάνες για υποδομές μειώθηκαν στο 28% με συμμετοχή στον ιδιωτικό τομέα που υπερέβαινε το 65%.

Το Intervento Straordinario, όσον αφορά στις επενδύσεις στον μεταποιητικό τομέα, στόχευε να παράσχει άμεση επιδότηση των δαπανών κεφαλαίου που ισοδυναμούσε με το 40% περίπου του συνολικού κόστους, καθώς και επιδότηση του επιτοκίου των πιστώσεων για πρόσθετο 30% του ίδιου μεγέθους. Οι εθνικές πολιτικές σε όλες τις περιφέρειες παρέχουν επιδότηση επενδύσεων που κυμαίνεται από το 20-25% του συνολικού κόστους για τις ΜΜΕ, ως και 50-60% για την εφαρμοσμένη έρευνα και τις τεχνολογικές καινοτομίες. Η διαφοροποίηση στο επίπεδο των συνολικών επιδοτήσεων για τις βιομηχανικές επενδύσεις ανάμεσα στο Mezzogiorno και στην υπόλοιπη Ιταλία, που δημιουργήθηκε εξαιτίας του Intervento Straordinario, δεν ήταν συνεπώς τόσο σημαντική. Επιπλέον, η ολοκλήρωση των διοικητικών μηχανισμών για την κατανομή των πόρων στο Mezzogiorno μπορεί να διαρκέσει μέχρι 5 χρόνια με αποτέλεσμα να μην δίνεται η ευκαιρία στους δικαιούχους να προγραμματίσουν τα επενδυτικά τους σχέδια με αποτελεσματικό τρόπο ακριβώς επειδή οι προσδοκώμενες καθυστερήσεις είναι πολύ μεγάλες.

Η πιο σημαντική μορφή υποστήριξης της βιομηχανίας μέσω του Intervento Straordinario στόχευε στη μείωση του κόστους της εργασίας για τις επιχειρήσεις. Κατά τη δεκαετία του 1980 αυτό αντιπροσώπευε πάνω από το 70% της συνολικής χρηματοδοτικής βοήθειας για τη βιομηχανία του Mezzogiorno. Ακόμη και αυτή η παρέμβαση, όμως, δεν περιορίζεται στο Mezzogiorno αλλά εκτείνεται και σε εθνικό επίπεδο αντιπροσωπεύοντας πάνω από το 60% των συνολικών δαπανών για την υποστήριξη της βιομηχανίας.

Αρνητικές κρίνονται κάποιες αλλαγές που έγιναν στον τομέα της πολιτικής ανάπτυξης τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '90 καθώς χαρακτηρίστηκαν από μια μείωση του πολιτικού ενδιαφέροντος για την ανάπτυξη του Mezzogiorno και μια παράλληλη μείωση της δυναμικότητας της οικονομικής πολιτικής. Οι πιο σημαντικές από αυτές τις αλλαγές ήταν το τέλος του Intervento Straordinario με τον Νόμο 488/92 και οι μειωμένες δυνατότητες της καινούριας πολιτικής για τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές που υιοθετήθηκε το 1996, μετά από τέσσερα χρόνια ουσιαστικής απραξίας. (Viesti, 1996).

2.1.3 1993-97: Σημαντικές αλλαγές στην περιφερειακή πολιτική

Αυτή την περίοδο σημειώνονται μεγάλες αλλαγές στο διεθνές (ευρωπαϊκό) και εθνικό επίπεδο και επηρεάζουν σημαντικά την περιφερειακή ανάπτυξη του νότου και τις πολιτικές που ασκούνται προκειμένου αυτή να επιτευχθεί.

Στο ευρωπαϊκό επίπεδο πρέπει αρχικά να αναφερθεί η επιτάχυνση της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, με την καθιέρωση της Ενιαίας Αγοράς, την ισχυροποίηση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας σε θέματα πολιτικών (σε σχέση με τα μέτρα ανταγωνισμού και συνοχής) και τέλος τη συμφωνία για την Νομισματική Ένωση. Επίσης, μεγάλης σημασίας θεωρείται και η κατάρρευση του σοβιετικού μπλοκ που αλλάζει ριζικά το ευρωπαϊκό οικονομικό και πολιτικό σενάριο μετατοπίζοντας το βάρος ανατολικά και καθορίζοντας την ανάδειξη νέων ανταγωνιστών ανάμεσα στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές.

Στο εθνικό επίπεδο η οικονομική κρίση του κράτους, σε συνδυασμό με τους ανωτέρω παράγοντες, και η απόφαση για συμμετοχή στην Νομισματική Ένωση έδωσαν τέλος στο παραδοσιακό μοντέλο του ιταλικού κράτους πρόνοιας και ταυτόχρονα αποτέλεσαν την αρχή μιας σειράς περιοριστικών μέτρων στις δημόσιες δαπάνες. Ο στόχος της επίτευξης της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης ανάγκασε τις διάφορες κυβερνήσεις να αλλάξουν εθνική μακροοικονομική πολιτική προκειμένου να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις και τελικά να ικανοποιήσουν τα κριτήρια. Όσον αφορά στις πολιτικές για την ανάπτυξη του Mezzogiorno το 1992 το Intervento Straordinario τελειώνει και επισήμως και αντικαθίσταται από μια χαλαρή περιφερειακή πολιτική για τις καθυστερημένες περιοχές βασιζόμενη στις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και χρηματοδοτήσεις καθώς και στη λήψη πρωτοβουλιών από τις περιφερειακές και τοπικές αρχές. Σε αυτό το σημείο φαίνεται η ανικανότητα του κράτους να υιοθετήσει μια ολοκληρωμένη εθνική πολιτική για την ανάπτυξη μιας περιοχής του που καλύπτει το 1/3 της συνολικής έκτασης (Martinelli, 1999). Τα αποτελέσματα αυτών των επιλογών είναι πολύ πιο δραματικά από εκείνα της δεκαετίας του '80 καθώς το Mezzogiorno εγκαταλείπεται στο χάος της μετάβασης από το Intervento Straordinario σε μια τακτική παρέμβαση με την εξάπλωση νέων εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων.

Στα πλαίσια των πολιτικών για την χωρική ανάπτυξη κύριο ρόλο διαδραματίζουν τα εργαλεία του προγραμματισμού που σχετίζονται με την ανάπτυξη των τοπικών επιχειρηματικών συστημάτων: οι χωρικές συμβάσεις (patti territoriali), οι συμβάσεις

περιοχής (contratti d'area) και οι συμβάσεις προγράμματος (contratti di programma), όπως αυτές αναλύονται στη συνέχεια. Σε αυτές ανατέθηκε η ενίσχυση συμφωνιών ανάμεσα σε ιδιώτες και στο δημόσιο για την πραγματοποίηση συντονισμένων και ολοκληρωμένων παρεμβάσεων όπως δημόσιες επενδύσεις υποδομών, ιδιωτικές επενδύσεις που αυξάνουν το εισόδημα των ιδιωτών αλλά και του ευρύτερου συνόλου κτλ. Κατά την εκτέλεση των συμβάσεων αυτών πραγματοποιήθηκαν παρεμβάσεις διαδικαστικές και οργανωτικές που αποσκοπούσαν στην συνολική ανάπτυξη της περιοχής.

Η εισαγωγή των **χωρικών συμβάσεων** έγινε με το Διάταγμα 244/1995 το οποίο στη συνέχεια τροποποιήθηκε από τον Νόμο 341/95 και καθορίστηκε ως η συμφωνία μεταξύ ιδιωτών και δημοσίων αρχών που αποσκοπεί στην συντονισμένη πραγματοποίηση διαφόρων επεμβάσεων παραγωγής και υποδομών μεταξύ τους συντονισμένες με στόχο την προώθηση της τοπικής αιχμής ανάπτυξης στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της χώρας. Οι αρχές των χωρικών συμβάσεων για τα θέματα απασχόλησης βασίζονται σε τρία κριτήρια:

1. Μια προσέγγιση από κάτω προς τα πάνω (bottom-up), δηλαδή οι πρωτοβουλίες στα θέματα απασχόλησης πρέπει να λαμβάνονται σε τοπικό επίπεδο
2. Τη συνεργασία ιδιωτών-δημοσίου που περιλαμβάνει όλους τους εμπλεκόμενους σε μια λειτουργία σημαντική για την απασχόληση στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης περιοχής
3. Ένα σχέδιο δράσης που βασίζεται σε μια διάγνωση της τοπικής κατάστασης η οποία ακολουθείται από μια ολοκληρωμένη στρατηγική και καινοτομικά μέτρα για τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Οι επιχειρησιακές επενδύσεις που μπορούν να γίνουν στα πλαίσια των χωρικών συμβάσεων είναι η κατασκευή καινούριων παραγωγικών εγκαταστάσεων και η επέκταση, εκσυγχρονισμός, μεταφορά των ήδη υπαρχόντων εγκαταστάσεων. Αυτές οι επενδύσεις μπορούν να γίνουν από:

- Επιχειρήσεις μεταποίησης τόσο βιομηχανικές όσο και βιοτεχνικές
- Επιχειρήσεις του τομέα των υπηρεσιών
- Επιχειρήσεις του τουριστικού τομέα.

Οι επενδύσεις σε θέματα υποδομών είναι δημοσίου χαρακτήρα και πρέπει να πληρούν να ακολουθούν κάποιες προϋποθέσεις που να συμφωνούν με τους ευρύτερους στόχους των χωρικών συμβάσεων και μπορούν να σχετίζονται με όλα τα έργα μεταφορών καθώς και με έργα σε θέματα άρδευσης και ενέργειας.

Πίνακας 2.1 Χωρικές συμβάσεις ανά περιφέρεια – Συνολικές επενδύσεις (δισ λιρέτες)

Χωρικές συμβάσεις	Συνολικές επενδύσεις	Κρατική συμμετοχή	Αύξηση απασχόλησης	Εκ των οποίων: Υποδομές	
				Επενδύσεις	Κρατική συμμετοχή
Campania	347,675	246,879	1254	35,889	22,889
Puglia	265,174	176,236	2477	38,217	27,968
Calabria	99,901	84,699	324	17,075	17,075
Sicilia	478,937	358,436	2731	23,325	23,325
Sardegna	53,858	44,371	198	0,985	0,985
Mezzogiorno	1.245,545	910,621	6984	115,491	2,242

Πηγή: Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

Οι **συμβάσεις περιοχής** αποτελούν ένα λειτουργικό εργαλείο για τη δημιουργία περιβάλλοντος ικανού να φιλοξενήσει νέες επιχειρησιακές πρωτοβουλίες και νέα απασχόληση στις περιοχές που πλήττονται περισσότερο από κρίση απασχόλησης. Έτσι, προωθούνται κίνητρα για επενδύσεις, συνθήκες που μπορούν να συγκρατήσουν το κόστος εργασίας, διοικητική ευελιξία και γενικά ένα κλίμα μέγιστης ασφάλειας και σωστής διαχείρισης του εδάφους.

Οι επτά συμβάσεις περιοχής που είναι εγγεγραμμένες από τις 15 Ιουνίου 1998 προβλέπουν επενδύσεις της τάξεως των 341,8 δισ λιρετών, 202,4 δισ κρατικών συνεισφορών και 1.755 νέους απασχολούμενους.

Οι **συμβάσεις προγράμματος** αποτελούν ένα εργαλείο πολλών δυνατοτήτων με το οποίο η κεντρική διοίκηση μπορεί να προωθήσει τις άμεσες επενδύσεις στο Mezzogiorno από τις μεγάλες επιχειρήσεις και τις ενώσεις μεσαίων και μικρών επιχειρήσεων. Με αυτό το εργαλείο έχουν γίνει πολλές επενδύσεις σε όλη την περιοχή του ιταλικού νότου και σε όλες τις περιπτώσεις πρόκειται για επενδύσεις που έχουν αυξήσει τα συμφέροντα των τοπικών συστημάτων και έχουν αποκαλύψει ευκαιρίες που ακόμα δεν έχουν εκμεταλλευτεί πλήρως. Μια πρώτη ομάδα συμβάσεων προγράμματος ξεκινά από το 1986 με τον Νόμο 64/1986. Πρόκειται για 16 συμβάσεις που προέβλεπαν επενδύσεις της τάξεως των 17.563 δισ λιρετών, με μια κρατική επιβάρυνση 8.788 δισ λιρετών και μια προβλεπόμενη απασχόληση 67.412 θέσεων, εκ των οποίων οι 18.537 είναι νέες θέσεις εργασίας. Στο σύνολό τους οι συμβάσεις αυτές σχετίζονται με μεγάλες επιχειρήσεις της Ιταλίας, κατά την πλειοψηφία τους ιδιωτικές (όπως Barilla, FIAT, Olivetti, Piaggio), με πολυεθνικές (Bull, IBM, SNIA, Texas Instrument) ή με επιχειρήσεις πρώην κρατικές. Η δεύτερη

ομάδα συμβάσεων προγράμματος ξεκινά το 1996, περιλαμβάνει 13 συμβάσεις συνολικών επενδύσεων 5.868 δις λιρετών, με κρατική επιβάρυνση 2.548 δις και με προβλεπόμενη απασχόληση της τάξεως των 14.107 θέσεων εκ των οποίων οι 8.539 είναι νέες θέσεις εργασίας.

2.2 Κοινοτικές Πολιτικές

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκδήλωσε γενικά μια αντίθεση για όλες τις περιφερειακές πολιτικές που παραποιούν τους κανόνες της αγοράς και για τις πολιτικές στήριξης της ζήτησης ενώ αντίθετα προώθησε παρεμβάσεις που απευθύνονται στην αρχική αιτία της αναπτυξιακής καθυστέρησης. Έτσι, η πολιτική της βασίζεται σε τρεις τυπολογίες παρέμβασης:

1. Την παροχή υποδομών βάσεως –μεταφορές, τηλεπικοινωνίες, ενέργεια, υδάτινοι πόροι- με στόχο την προώθηση της συνοχής του ευρωπαϊκού χώρου και την αύξηση της ελκτικότητας των περιοχών με χαμηλότερο επίπεδο υποδομών
2. Εκπαίδευση και κατάρτιση του εργατικού δυναμικού ώστε τελικά να μπορέσει να αντεπεξέλθει στις αλλαγές της σύνθεσης της ζήτησης και στις νέες δυνατότητες της αγοράς
3. Ενίσχυση των παραγωγικών τομέων, στόχος που είναι παραδοσιακός στις πολιτικές ανάπτυξης αλλά στην προκειμένη περίπτωση επιδιώκεται με τη χρήση νέων εργαλείων στα οποία μειώνεται το βάρος των κλασικών συστημάτων κινήτρων και ενισχύεται ένας συνδυασμός πολιτικών προσφοράς τόσο υπηρεσιών στις επιχειρήσεις όσο και μεταφοράς τεχνολογίας και διαφοροποίησης στην παραγωγή.

2.2.1 Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 1989-93

Οι βασικοί στόχοι του Α' ΚΠΣ συνίστατο στην αντιμετώπιση των χωρικών ανισορροπιών στην περιοχή του Mezzogiorno σε σχέση με τις πιο ανεπτυγμένες περιοχές της χώρας και στο σύνολο της Κοινότητας μέσω της επέκτασης της παραγωγικής βάσης και της ανάπτυξης των υποδομών.

Το ΚΙΠΣ ως σύνολο διέθεσε 17.590 εκατομμύρια ECU, εκ των οποίων τα 8.532 προερχόταν από τα Διαρθρωτικά Ταμεία. Το ποσό που τελικά δαπανήθηκε έως τα μέσα του 1993 ανερχόταν σε 8.146 εκατομμύρια ECU.

Το ΚΙΠΣ αποτέλεσε μια σημαντική πηγή χρηματοδότησης για την πραγματοποίηση των στόχων και συνέβαλε κατά 6,2% σε όλες τις δραστηριότητες των περιφερειών του Mezzogiorno για τη δεδομένη περίοδο.

Το μεγαλύτερο τμήμα των μεταβιβάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Mezzogiorno (περίπου το 85%) χρησιμοποιήθηκε για τη χρηματοδότηση της διαδικασίας συσσώρευσης κεφαλαίου (παραγωγικές επενδύσεις και υποδομές) ενώ το υπόλοιπο χρησιμοποιήθηκε για τρέχοντα έξοδα και κυρίως εκπαίδευση.

Σε μακροοικονομικούς όρους, κατά την εξεταζόμενη περίοδο, η αναμενόμενη ανάπτυξη (3%) μειώθηκε σημαντικά ακολουθώντας τη γενικότερη πτωτική πορεία της ιταλικής και νότιας οικονομίας. Η μεγάλη διαφορά μεταξύ του αναμενόμενου και πραγματικού ρυθμού ανάπτυξης προκάλεσε μια αύξηση στην συνεισφορά της κοινοτικής και εγχώριας βοήθειας που, ως άμεση συνέπεια, έπαιξε καθοριστικό ρόλο κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, στην υποστήριξη της συνολικής ζήτησης στις περιφέρειες του Στόχου 1.

Οι εκτιμήσεις που έγιναν με την εναλλακτική υπόθεση της ανυπαρξίας κοινοτικής βοήθειας για κάποιο έτος, ή με τον υπολογισμό του βαθμού ανάπτυξης που καθορίστηκε από την κοινοτική συνεισφορά, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ήταν ζωτικής σημασίας ο ρόλος της κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής. Η αξιολόγηση του Α' ΚΙΠΣ για την περίπτωση του ιταλικού Mezzogiorno υπογραμμίζει σημαντικά αποτελέσματα στο παραγωγικό σύστημα των νότιων περιφερειών. Συγκεκριμένα είχαμε:

- αύξηση στην προστιθέμενη αξία για τις περιφέρειες του Στόχου 1
- αύξηση της απασχόλησης κατά 40.000 θέσεις εργασίας κατά τη διάρκεια των πέντε ετών.

Με βάση αυτά τα αποτελέσματα του Α' ΚΙΠΣ διαπιστώνουμε πως η Κοινοτική συνεισφορά ήταν ιδιαίτερα σημαντική για την περιοχή του Mezzogiorno καθώς, κατά τη διάρκεια της πενταετίας, η διαφορά στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Βόρειο-Κεντρικής Ιταλίας και της Νότιας μειώθηκε από 40,5% το 1989 σε 39,8% το 1993, διαφορά που φαινομενικά είναι μικρή αλλά είναι εξίσου σημαντική δεδομένου ότι φανερώνει μια τάση ανατροπής των ανισοτήτων που χαρακτήριζαν ιδιαίτερα τη δεκαετία του '80.

Μεταφορές

Στην περίοδο 1989-93, η μέση δαπάνη για επενδύσεις σε θέματα μεταφορών στην Νότια Ιταλία ήταν 4.847 εκατομμύρια ανά έτος. Το Α' ΚΠΣ αναγνώρισε στο μεταφορικό σύστημα του Mezzogiorno την ύπαρξη στενότητας του δρόμου σε κάποια σημεία του αυτοκινητοδρόμου Bari - Brindisi, στον Ιόνιο αυτοκινητόδρομο, στη σιδηροδρομική γραμμή Roma - Napoli - Battipaglia, στον αυτοκινητόδρομο Messina - Palermo και στον σιδηροδρομικό κόμβο της Napoli. Από όλα αυτά τα έργα υποδομών που θεωρήθηκαν αναγκαία μόνο ο αυτοκινητόδρομος Messina - Palermo χρηματοδοτήθηκε και κατασκευάζεται ενώ όλα τα υπόλοιπα ακόμα εκκρεμούν.

Τηλεπικοινωνίες

Κατά το χρονικό διάστημα 1987-91 οι κατά κεφαλήν επενδύσεις στις τηλεπικοινωνίες για τις περιφέρειες Στόχου 1 της Ιταλίας ήταν 86 ECU, δηλαδή υψηλότερες από τις αντίστοιχες για τη Γαλλία (79 ECU) και για το Ηνωμένο Βασίλειο (76 ECU) ενώ ο μέσος όρος για την Ιταλία ήταν 90 ECU.

Στον τομέα των τηλεπικοινωνιών η Κοινοτική συμμετοχή του ΚΠΣ 1989-93 συνολικά ήταν της τάξεως των 454,781 εκατομμυρίων ECU, σε τιμές 1993, ενώ το Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης που υπέβαλε η ιταλική κυβέρνηση υπολόγιζε 418 εκατομμύρια ECU. Αυτά τα στοιχεία περιλαμβάνουν μόνο το πρόγραμμα βασικής τηλεφωνίας, το Κοινοτικό Πρόγραμμα STAR το πρόγραμμα τηλεματικής.

Όσον αφορά φυσικά έργα στην εξεταζόμενη περίοδο, μόνο δύο προγράμματα ολοκληρώθηκαν στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, με τη συμβολή του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ). Το πρώτο ήταν το επιχειρησιακό πρόγραμμα SIP για τη βασική τηλεφωνία που στόχευε στη δημιουργία κατάλληλων υποδομών και το δεύτερο ήταν το πρόγραμμα STAR που αποσκοπούσε στη δημιουργία καινοτόμων υποδομών.

Βιομηχανία, βιοτεχνία και υπηρεσίες για τις βιομηχανίες

Σε σχέση με το ποσοτικά πιο σημαντικό επιχειρησιακό πρόγραμμα για τη βιομηχανία, βιοτεχνία και τις υπηρεσίες τους συμμετείχαν περίπου 1800 επιχειρήσεις με μια συνολική επένδυση που ξεπερνούσε τα 1.115 εκατομμύρια ECU. Ένα μεγάλο τμήμα αυτών των επιχειρήσεων ανήκαν στη βιομηχανία τροφίμων (περίπου το 25% επί των συνολικών), ακολουθούμενη από τη μηχανική βιομηχανία και τη βιομηχανία υλικών κατασκευών και κεραμικών. Παρόλο που δεν είναι διαθέσιμη μια ακριβής

αξιολόγηση όσον αφορά στον τομέα της απασχόλησης, από μια ανάλυση της βιομηχανίας και της τυπολογίας των επενδύσεων, συμπεραίνεται πως περίπου 5000 θέσεις εργασίας συσχετίζονται με την ολοκλήρωση του προγράμματος. Αυτός ο αριθμός περιλαμβάνει τόσο τις θέσεις εργασίας που διατηρήθηκαν (μείωση της απασχόλησης που δεν εκφράστηκε σε μείωση των θέσεων εργασίας κατά τη διάρκεια της ύφεσης του 1992-93) όσο και τις επιπρόσθετες θέσεις που δημιουργήθηκαν από την επέκταση των επιχειρήσεων ή από τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων.

Επιπλέον, επτά χορηγήσεις σχεδιάστηκε να διευκολύνουν τη χρήση των υπηρεσιών από τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και περιελάμβαναν «Υπηρεσίες για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις σε συγκεκριμένες εσωτερικές περιοχές», «Καινοτομικές υπηρεσίες σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην περιοχή της Αδριατικής», «Συμμετοχικά δάνεια» κ.ά.

Τουρισμός

Στα πλαίσια του Α' ΚΠΣ λήφθηκαν οι ακόλουθες πρωτοβουλίες:

- Ένα Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΠΕΠ) και μια χορήγηση συνολικής επένδυσης 492 εκατομμυρίων ECU με Κοινοτική συμμετοχή 255 εκατομμυρίων ECU
- Πρωτοβουλίες από τις περιφέρειες συνολικής επένδυσης 1,182 εκατομμυρίων ECU και με Κοινοτική συνεισφορά 497 εκατομμυρίων ECU.

Από την παρακολούθηση των έργων προκύπτει ότι τα ακόλουθα έργα έχουν ολοκληρωθεί: εργασίας οδοποιίας, μουσεία και εκθεσιακοί χώροι, κέντρα ιαματικών πηγών, εγκαταστάσεις σε παραλίες, πάρκα, φυσικά πάρκα, αρχαιολογικά πάρκα, λιμάνια, κέντρα αναψυχής, προστασία μνημείων και ιστορικών κέντρων και υποδομές.

Γεωργία και αγροτική ανάπτυξη

Τα προγράμματα που ξεκίνησαν στα πλαίσια του Α' ΚΠΣ σχετίζονταν τόσο με περιφερειακές όσο και διαπεριφερειακές ενέργειες. Στο διαπεριφερειακό επίπεδο οι ενέργειες αυτές αφορούσαν κυρίως τρεις μεγάλους τομείς:

1. μέτρα έρευνας και τεχνολογικής μεταβίβασης
2. μέτρα για τη βελτίωση των standards, ειδικά για τα φρούτα και τα λαχανικά
3. γεωργική διαφήμιση, ειδικά σε σχέση με την εκπαίδευση των διαφημιστών.

Σε περιφερειακό επίπεδο, οι λειτουργίες που αποφασίστηκαν τέθηκαν σε εφαρμογή στα πλαίσια της παραδοσιακής καλλιέργειας και στη περίπτωση πολλών καινοτόμων μέτρων για την αγροτική ανάπτυξη. Οι πρωτοβουλίες αφορούσαν κυρίως λειτουργίες υποστήριξης υποδομών και σε μικρότερο βαθμό ανάπτυξης νέων προϊόντων και έρευνας σε νέες δραστηριότητες που θα μπορούσαν να ενισχύσουν το αγροτικό εισόδημα.

Υδάτινοι πόροι

Στα πλαίσια του ΚΠΣ 1989-93 για τον τομέα των υδάτινων πόρων είχαμε ένα διαπεριφερειακό πρόγραμμα (συνολική επένδυση 1.007 εκατομμύρια ECU με Κοινοτική συνεισφορά 504 εκατομμύρια ECU) καθώς και άλλα προγράμματα που εφαρμοζόταν από μεμονωμένες περιφέρειες του ιταλικού νότου (συνολικής επένδυσης 696 εκατομμυρίων ECU και με Κοινοτική συμμετοχή 334 εκατομμύρια ECU). Οι περιφέρειες οι οποίες επωφελήθηκαν περισσότερο από το Α' ΚΠΣ ήταν οι Calabria, Puglia, Abruzzo, Basilicata, Sardegna.

Ενέργεια

Οι περισσότερες από τις επενδύσεις που έγιναν με την Κοινοτική συμμετοχή κατά το διάστημα 1989-93 αναφερόταν σε διαπεριφερειακό επίπεδο (2.216 εκατομμύρια ECU σε σχέση με τα 38 εκατομμύρια σε περιφερειακό επίπεδο). Η παροχή μεθανίου (1.938 εκατομμύρια ECU) ήταν ιδιαίτερης σημασίας καθώς σήμαινε ότι περίπου 670.000 καταναλωτές θα μπορούσαν να συνδεθούν με το δίκτυο αερίου. Η ολοκλήρωση αυτού του προγράμματος έπρεπε να υπερβεί τα όρια του κράτους και να διαχειριστεί και από την Κοινότητα. Στη συνολική πορεία του έργου συνέβαλε σημαντικά και η υποτίμηση της λιρέτας που είχε ως άμεσο αποτέλεσμα την αύξηση των διαθέσιμων πόρων για το ιταλικό κράτος. Τα αποτελέσματα του προγράμματος, μετρούμενα με αναφορά το 1989, μπορούν να συνοψιστούν στα εξής: μια αύξηση 17% στα χιλιόμετρα που κάλυπτε το βασικό και δευτερεύον δίκτυο, 50% σε αυτά που κάλυπτε το αστικό δίκτυο διανομής, 33% στον αριθμό των χρηστών και 33% στη ζήτηση μεθανίου για χρήση πολιτών.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι αυτές οι ενέργειες μειώνουν σημαντικά τις διαφορές μεταξύ του ιταλικού νότου και του υπολοίπου της Ιταλίας.

Περιβάλλον

Στα πλαίσια του ΚΠΣ 1989-93 οι συνολικές επενδύσεις που έγιναν για το περιβάλλον ήταν αξίες 1.015 εκατομμυρίων ECU και η συνολική Κοινοτική συμμετοχή 524 εκατομμύρια ECU. Σε αυτά προστέθηκαν και από τα ποσά του ENVIREG – Ιταλία Προγράμματος που αφορούσε επενδύσεις αξίας 342 εκατομμυρίων λιρετών και Κοινοτική συμμετοχή 171 εκατομμυρίων ECU.

Οι πιο σημαντικές επενδύσεις έγιναν στις μεγαλύτερες περιφέρειες του Mezzogiorno: Sicilia (239 εκατομμύρια ECU), Campania (175 εκατομμύρια ECU), Puglia (135 εκατομμύρια ECU), Calabria (126 εκατομμύρια ECU). Τα μέτρα που λήφθηκαν ταξινομούνται σε τρεις ευρείες κατηγορίες:

1. υποδομές συλλογής και διαχείρισης απορριμμάτων
2. αξιοποίηση της φυσικής, περιβαλλοντικής και καλλιτεχνικής κληρονομιάς
3. μέτρα περιβαλλοντικής προστασίας που συνδέονται με άλλες πολιτικές (τουρισμός, γεωργία και δάση, εκπαίδευση κτλ).

Γενικά, θα μπορούσε να ειπωθεί πως η Κοινοτική συμβολή για την περίοδο 1989-93 είχε θετικά αποτελέσματα για το περιβάλλον καθώς σημειώθηκαν σημαντικές βελτιώσεις στο αποχετευτικό σύστημα, στη διάθεση των στερεών αστικών αποβλήτων και στην ανακύκλωση των βιομηχανικών αποβλήτων αναβαθμίζοντας το επίπεδο διαβίωσης στο σύνολο της περιοχής του Mezzogiorno.

Συνοψίζοντας, οι κυριότερες επιτεύξεις του Α' ΚΠΣ θεωρούνται οι ακόλουθες:

- Στη Napoli χτίστηκε ένα μεγάλο κέντρο πολλαπλών υπηρεσιών, Interporto-Autorporto de Nola, που μεταξύ των άλλων χρησιμοποιείται και για διανομή αγαθών ενώ παράλληλα ενισχύθηκε και επεκτάθηκε το περιαστικό σιδηροδρομικό δίκτυο.
- Το τηλεφωνικό δίκτυο του Mezzogiorno επεκτάθηκε με 4.921 χλμ. Καλωδίου οπτικών ινών και αυξήθηκαν τα τηλεφωνικά νούμερα κατά 444.587.
- Υπήρξαν περίπου 1.800 πρωτοβουλίες υπέρ της βιομηχανίας και βιοτεχνίας και περίπου 100 νέες επιχειρήσεις επωφελήθηκαν από την ενίσχυση των επενδύσεων. Πολλές χορηγήσεις συντέλεσαν στην προώθηση υπηρεσιών για τις ΜΜΕ (π.χ. η χορήγηση στην περιοχή της Αδριατικής ωφέλησε περίπου 200 ΜΜΕ). Επίσης, ολοκληρώθηκαν 12 σχέδια βελτίωσης των βιομηχανικών περιοχών ως τμήμα του διαπεριφερειακού προγράμματος. Επιπλέον, ιδρύθηκαν

πολλά επιχειρησιακά κέντρα καινοτομίας σε περιοχές όπως η Basilicata (με τρία υποκαταστήματα στις Potenza, Matera και Melfi) και η Abruzzo (στις επαρχίες Pescara και Chieti).

- Όσον αφορά στον τουρισμό, σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε μια τουριστική διαδρομή στη Basilicata, ως τμήμα της Μεγάλης Ελλάδας ενώ σημαντικές αναπλάσεις είχαμε τόσο στη Campania όσο και στη Sardegna.
- Στις αγροτικές περιοχές της περιφέρειας Molise εγκαινιάστηκε ένα πειραματικό πρόγραμμα για τη βιολογική καλλιέργεια του σιταριού ενώ παράλληλα υιοθετήθηκε ένα χαρτογραφικό σύστημα βασισμένο σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές για τους βοσκοτόπους και άρχισε η αναδάσωση.
- Ως αποτέλεσμα των βελτιώσεων στο δίκτυο ύδρευσης, η ετήσια προμήθεια πόσιμου νερού στο Mezzogiorno αυξήθηκε κατά 169 εκατομμύρια κυβικά μέτρα.
- Περίπου 670.000 καταναλωτές σε 459 δήμους συνδέθηκαν με το αστικό δίκτυο διανομής μεθανίου το οποίο επεκτάθηκε κατά 50%. Στα πλαίσια του προγράμματος REGEN τα δίκτυα ηλεκτρικού ρεύματος της Ιταλίας και Ελλάδας βρίσκονται σε διαδικασία σύνδεσης μέσω του Porto Badisco, στην Puglia.

2.2.2 Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 1994-99

Στις 28 Φεβρουαρίου 1994, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε το Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΚΠΣ) για τις ιταλικές περιφέρειες που παρουσιάζουν καθυστέρηση στα επίπεδα ανάπτυξής τους. Τη στιγμή της απόφασης υπήρχαν οκτώ τέτοιες περιφέρειες: Sardegna, Sicilia, Campania, Calabria, Molise, Basilicata, Puglia, Abruzzo (η τελευταία θεωρείτο Στόχου 1 μέχρι το τέλος του 1996). Η Επιτροπή διέθεσε 14,86 δις ECU ως υποστήριξη στις εθνικές και περιφερειακές αρχές στην προσπάθειά τους να μειώσουν τις υφιστάμενες περιφερειακές ανισότητες. Τη βάση για το ΚΠΣ αποτέλεσε το κείμενο των προτάσεων που παρουσίασε η ιταλική κυβέρνηση την 29^η Οκτωβρίου 1993 στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις οικονομικές και αναπτυξιακές προτεραιότητες του κράτους. Η Επιτροπή υιοθετεί αυτές τις προτάσεις με τη μορφή επιχειρησιακών προγραμμάτων και χορηγήσεων. Σύμφωνα με το ΚΠΣ αναγνωρίζονται κάποιοι από τους παράγοντες που συμβάλλουν στις αναπτυξιακές δυσκολίες της περιοχής του Mezzogiorno και απαιτούν κρατική

παρέμβαση και απορρόφηση πόρων που δεν είναι δυνατό να διαθέσει αποκλειστικά το ιταλικό κράτος. Αυτοί οι παράγοντες είναι οι ακόλουθοι:

- ⊕ Ένα μη αποτελεσματικό σύστημα παραγωγής, κυρίως στον βιομηχανικό τομέα. Παρόλο τον υψηλό βαθμό επενδύσεων ανά εργασία η παραγωγικότητα είναι πολύ χαμηλότερη σε σχέση με τα εθνικά επίπεδα (79%) και δεν υπάρχουν αρκετές επιχειρήσεις, κυρίως μικρομεσαίες (είναι 4 φορές λιγότερες από ότι στην υπόλοιπη χώρα).
- ⊕ Μια ανεπάρκεια υπηρεσιών για τις επιχειρήσεις. Υπάρχει έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού με τις σωστές προοπτικές που επιτρέπουν την ικανοποίηση των αναγκών της βιομηχανικής ανάπτυξης.
- ⊕ Ένα πολύ υψηλό επίπεδο δημόσιας και ιδιωτικής κατανάλωσης σε σχέση με την παραγωγή και ένα πολύ ανησυχητικό δημόσιο έλλειμμα. Οι δημόσιες δαπάνες έγιναν κυρίως για να προστατεύσουν το εισόδημα και λιγότερο για να παρέχουν κίνητρα για τη δημιουργία κεφαλαίου.
- ⊕ Ανεπαρκής ποιότητα των υπηρεσιών του δημοσίου τομέα και των υποδομών παρόλο που οι τομείς αυτοί είναι πολύ σημαντικοί για την οικονομία της περιοχής.
- ⊕ Ανεπαρκής υποδομή (μεταφορές, επικοινωνίες, νερό, ενέργεια και περιβάλλον) τόσο με ποιοτικούς όσο και με ποσοτικούς όρους.
- ⊕ Απομακρυσμένη γεωγραφική θέση στην Ευρώπη.

Το στοιχείο που χαρακτήριζε το πλαίσιο περιφερειακής ανάπτυξης για τις περιφέρειες Στόχου 1 της Ιταλίας ήταν το τέλος του Intervento Straordinario και η αρχή μιας κανονικής περιφερειακής πολιτικής του ιταλικού κράτους. Σε αυτά τα πλαίσια η πολιτική που προτείνει το ΚΠΣ βασίζεται :

- στην ανάλυση των ανισορροπιών των περιφερειών του Mezzogiorno και τα χαρακτηριστικά τους στο τέλος της δεκαετίας του '80
- μια κριτική ανάλυση των προηγούμενων περιφερειακών πολιτικών και έναν αναπροσδιορισμό αυτών των πολιτικών με βάση τις θεσμικές και νομικές αρχές του ισχύοντος σχεδίου
- μια αναγκαία συνύπαρξη πολιτικής σύγκλισης και σταθερότητας.

Σύμφωνα με το πρόγραμμα περιφερειακής ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης η απουσία της πολιτικής του Intervento Straordinario θα είχε δυσμενείς επιπτώσεις για την ανάπτυξη του Mezzogiorno καθώς θα όξυνε τις περιφερειακές ανισότητες της

Ιταλίας. Παρόλα αυτά η αποτυχία της πολιτικής αυτής θεωρείται φανερή δεδομένου ότι οι διαφορές από τις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας παραμένουν ακόμα σημαντικές και δεν έχει επιτευχθεί ένας αυτοδύναμος μηχανισμός ικανός να επηρεάσει τις διαφορές παραγωγικότητας και την ανταγωνιστικότητα των οικονομικο-παραγωγικών συστημάτων των νότιων περιφερειών.

Η νέα περιφερειακή πολιτική στοχεύει στην προώθηση της παραγωγικότητας των εταιριών και της ανταγωνιστικότητάς τους, βελτιώνοντας το πλαίσιο παραγωγής με νέες στρατηγικές επιλογές και νέους στόχους όπως:

- Ανάπτυξη των παραγωγικών δραστηριοτήτων με βελτιωμένη αποτελεσματικότητα και παραγωγικότητα των βιομηχανικών διαδικασιών, κατανομή καινοτόμου τεχνολογίας και προώθηση της έρευνας και ανάπτυξης, προώθηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων
- Βελτίωση του οικονομικού κλίματος και των υποδομών με τη διεύρυνση των δικτύων, σύνδεση των κέντρων ανάπτυξης, ανάπτυξη των υπηρεσιών και τηλεπικοινωνιών
- Μια πολιτική για την απασχόληση και τους ανθρώπινους πόρους που στοχεύει στη διατήρηση και επέκταση της απασχόλησης
- Ένα ανώτερο επίπεδο διαβίωσης, ειδικά όσον αφορά στις αστικές υπηρεσίες, στο οικοσύστημα (φυσική και ιστορική κληρονομιά) και πολιτισμικές και κοινωνικές δομές (σχολεία, πανεπιστήμια κτλ).

Υπάρχουν 14 διαπεριφερειακά προγράμματα για αεροδρόμια, οδικές μεταφορές, ενέργεια, βιομηχανία και υπηρεσίες, υδάτινους πόρους, τουρισμό, σιδηροδρομικές μεταφορές, έρευνα και τεχνολογία, δημόσια εκπαίδευση, εκπαίδευση δημοσίων υπαλλήλων, απασχόληση, εκπαίδευση μεταναστών και τέλος καινοτομικές δράσεις και τεχνική βοήθεια.

Το Β' ΚΠΣ έχει θέσει οκτώ προτεραιότητες οι οποίες χρίζουν ενίσχυσης:

1. Επικοινωνίες

- Μεταφορές, και ειδικά δρόμους και αυτοκινητόδρομους κατά μήκος των παραλιακών διαδρομών που συνδέουν τον βορρά με τον νότο
- Τηλεπικοινωνίες και συγκεκριμένα δίκτυα βασικής τηλεφωνίας, εγκαταστάσεις μετάδοσης δεδομένων

2. Βιομηχανία, βιοτεχνία και υπηρεσίες τους.

- Βοήθεια για βιομηχανικές και βιοτεχνικές επιχειρήσεις μέσω της άμεσης υποστήριξης των παραγωγικών επενδύσεων ιδιαίτερα των ΜΜΕ και με τη βοήθεια του ιταλικού κράτους
- Βοήθεια και οικονομικές υπηρεσίες για επιχειρήσεις με έμφαση στην καινοτομία, οργάνωση και marketing
- Αξιοποίηση των δυνατοτήτων κάποιων βιομηχανικών περιοχών
- Ολοκλήρωση της ανάπτυξης των βιομηχανικών και βιοτεχνικών περιοχών

3. Τουριστική ανάπτυξη

- Βοήθεια για τουριστικές επενδύσεις σε ποιοτικές εγκαταστάσεις και υπηρεσίες
- Ανάπτυξη τουριστικών πόρων (αρχιτεκτονική και πολιτισμική κληρονομιά και φυσικό περιβάλλον).

4. Διαφοροποίηση και ανάπτυξη αγροτικών πόρων, αγροτική ανάπτυξη

- Αγροτικοί πόροι και ενίσχυση υποδομών (ποιοτική βελτίωση και αναδιάρθρωση της μεγάλης έκτασης αγροτικής παραγωγής με τη δημιουργία τομέων καλλιέργειας)
- Αγροτική ανάπτυξη ώστε να βελτιωθούν οι συμπληρωματικές μη αγροτικές δραστηριότητες καθώς και τα αγροτικά χαρακτηριστικά δεδομένων περιοχών
- Αγροτική ανάπτυξη και επέκταση υπηρεσιών (όπως έρευνα και πειραματισμός)

5. Αλιεία

- Μέτρα για επαναπροσδιορισμό της ισορροπίας μεταξύ διαθέσιμων πόρων και των δραστηριοτήτων της βιομηχανίας αλιείας καθώς και εκσυγχρονισμός του εξοπλισμού

6. Υποδομές για την ενίσχυση των οικονομικών δραστηριοτήτων

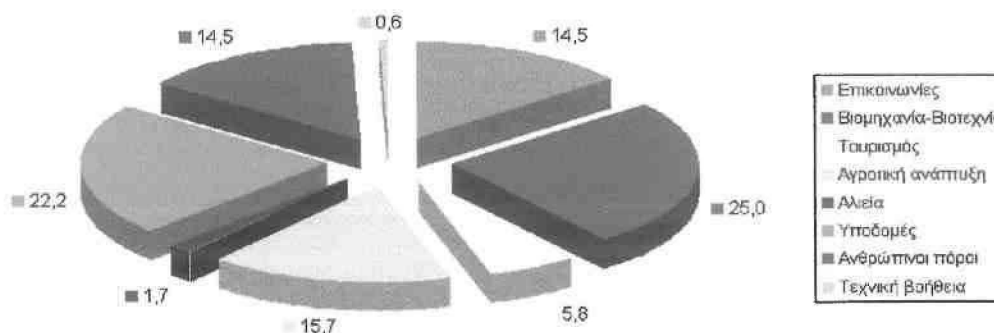
- Υδάτινοι πόροι και συγκεκριμένα βελτίωση στην προμήθεια και διανομή στα κύρια αστικά κέντρα
- Ενέργεια και συγκεκριμένα μεγάλα δίκτυα και ανανεώσιμες μορφές ενέργειας
- Περιβάλλον (βιώσιμη διαχείριση πόρων, επεξεργασία αποβλήτων κτλ)
- Έρευνα, ανάπτυξη και καινοτομία (επενδύσεις στη διάδοση της τεχνογνωσίας στον παραγωγικό τομέα και σε εκπαιδευτικές διαδικασίες)
- Υποδομές αποχέτευσης ειδικά σε προβληματικές περιοχές.

7. Ανάπτυξη ανθρωπίνων πόρων

- Εκπαίδευση και βασική επιμόρφωση (βελτίωση της προσβασιμότητας και του επιπέδου της επαγγελματικής κατάρτισης)
- Ενσωμάτωση των ανέργων (μακροχρόνια άνεργοι, γυναίκες, νέοι κάτω των 25, μειονεκτικές ομάδες)
- Συνεχής επιμόρφωση των εργατών (με ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες των ΜΜΕ)
- Δημόσια διοίκηση και εκπαίδευση
- Εξοπλισμός εκπαίδευσης

8. Τεχνική βοήθεια, δημοσιότητα και παρακολούθηση

Η κατανομή των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων σε αυτές τις οκτώ προτεραιότητες είναι η ακόλουθη:

Το κύριο μέσο που χρησιμοποιούν τα Διαρθρωτικά Ταμεία για να συντελέσουν στην ανάπτυξη των περιφερειών του Στόχου 1 είναι τα επιχειρησιακά προγράμματα (ΕΠ). Προκειμένου να διευκολυνθεί η ολοκλήρωση του ΚΠΣ ο αριθμός αυτών των προγραμμάτων γίνονται προσπάθειες να παραμείνει ο μικρότερος δυνατός. Όσον αφορά στα διαπεριφερειακά προγράμματα, αυτός ο στόχος επιτυγχάνεται με την υιοθέτηση διαφόρων μέτρων στα πλαίσια του ίδιου προγράμματος. Προτιμούνται, επίσης, τα διαπεριφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα καθώς η εμπειρία του παρελθόντος έδειξε ότι αποτελούν έναυσμα για τη δημιουργία δεσμών συνεργασίας και επιτρέπουν την επίτευξη πολλαπλών αποτελεσμάτων μεταξύ των διαφόρων

μορφών βοήθειας. Επίσης, προβλέπονται και χορηγήσεις που αποτελούν μορφή βοήθειας για τη δημιουργία και ανάπτυξη των ΜΜΕ και γενικά για την τοπική ανάπτυξη. Τα κύρια επιχειρησιακά προγράμματα για το διαπεριφερειακό υπο-ΚΠΣ είναι τα ακόλουθα:

- Βιομηχανία και υπηρεσίες
- Σιδηροδρομικές μεταφορές
- Οδικές μεταφορές
- Υδάτινοι πόροι
- Ενέργεια
- Τουρισμός
- Τηλεπικοινωνίες
- Έρευνα
- Δημόσια εκπαίδευση
- Εκπαίδευση στις δημόσιες υπηρεσίες

Τα οκτώ περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα είναι τα ακόλουθα:

- Abruzzo (μέχρι το τέλος του 1996)
- Basilicata
- Calabria
- Campania
- Molise
- Puglia
- Sardegna
- Sicilia.

Γενικά, το Β' ΚΠΣ παρέχει ένα μεγάλο αριθμό επιχορηγήσεων για τον παραγωγικό τομέα, την ανάπτυξη των ανθρωπίνων πόρων και την έρευνα που συνολικά αναλογούν στο 70% των πόρων (σε σχέση με το 62% της προηγούμενης περιόδου). Αντιθέτως, οι δαπάνες για τις βασικές υποδομές μειώνονται από 37,9% σε 30%. Επίσης, σημειώνεται η μειωμένη κρατική συμμετοχή που αντισταθμίζεται από τις ιδιωτικές επενδύσεις. Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι έχουμε μια συνολική μεταβολή στη στρατηγική καθώς πλέον ιδιαίτερης σημασίας καθίσταται η ενίσχυση του παραγωγικού συστήματος.

Μεταφορές

Κατά την περίοδο 1994-99 οι δαπάνες για τον τομέα των μεταφορών αναμένεται να παραμείνουν παρόμοιες με εκείνες της προηγούμενης περιόδου, με ένα ετήσιο μέσο ποσό των 5.090 εκατομμυρίων ECU. Έτσι, οι συνολικές δαπάνες για αυτόν τον τομέα θα είναι περίπου της τάξης των 30.000 εκατομμυρίων ECU και θα προορίζεται για χρηματοδότηση 701 εκατομμυρίων ECU για το σιδηροδρομικό δίκτυο, 249 εκατομμύρια για το οδικό δίκτυο, 5 εκατομμύρια για τη βελτίωση των υποδομών στα αεροδρόμια και τέλος 40 εκατομμύρια ECU για το λιμάνι Gioia Tauro.

Τηλεπικοινωνίες

Η στρατηγική για την ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών βασίζεται στην ιδέα ότι ο εκσυγχρονισμός και η τεχνολογική καινοτομία, όσον αφορά τόσο τις υποδομές αλλά και το επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών, είναι οι αναγκαίες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της οικονομίας. Στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες τα τηλεπικοινωνιακά συστήματα πρέπει να είναι τέτοιου επιπέδου ώστε να ενθαρρύνουν την εγκατάσταση βιομηχανίας και ιδιαίτερα τη δημιουργία μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Ένα πολύ αποτελεσματικό τηλεπικοινωνιακό σύστημα μπορεί να αποτελέσει σημαντικό στοιχείο έλξης των επιχειρήσεων και να αντισταθμίζει το μειονέκτημα της γεωγραφικής θέσης στην περιφέρεια της Κοινότητας. Ο συνολικός στόχος για τις επενδύσεις στον τομέα των τηλεπικοινωνιών είναι να μειωθούν οι ανισότητες που υφίστανται μεταξύ του Mezzogiorno και του υπολοίπου της χώρας και της Κοινότητας. Με βάση τα οικονομικά πλαίσια που πρότειναν οι ιταλικές αρχές οι μέσες ετήσιες δαπάνες σε τιμές 1994 θα είναι περίπου 1.356 εκατομμύρια ECU για την περίοδο 1994-99 με μια μεγάλη μείωση σε σχέση με τις μέσες ετήσιες δαπάνες που σημειώθηκαν κατά το προηγούμενο ΚΠΣ. Το προτεινόμενο πρόγραμμα για τη βασική τηλεφωνία αποσκοπεί στη δημιουργία 450.000 νέων γραμμών, περίπου 700.000 km/ct και περίπου 125.000 ISDN εξόδους. Επίσης, προβλέπεται η εγκατάσταση περίπου 170.000.000 km/ct συστημάτων με οπτικές ίνες και εκσυγχρονισμός περίπου 27.000.000 km/ct στην υπεραστική τηλεφωνία.

Πίνακας 2.2 Διαπεριφερειακό πρόγραμμα – Κατανομή ανά περιφέρεια

	1994-99
Περιφέρεια	% του συνολικού κόστους
Abruzzo (1994-96)	4
Basilicata	2
Calabria	9
Campania	30
Molise	2
Puglia	17
Sardegna	9
Sicilia	27
ΣΥΝΟΛΟ	100

Πηγή: Ιταλία. ΚΠΣ 1994-99

Βιομηχανία, βιοτεχνία και υπηρεσίες για τις επιχειρήσεις

Επέκταση και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα της παραγωγικής βάσης του Mezzogiorno είναι οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάκτηση της ισορροπίας ανάμεσα στις δυο χωρικές ενότητες του ιταλικού κράτους, παράλληλα με τη βελτίωση των παραγόντων υποστήριξης της βιομηχανίας (υποδομές και υπηρεσίες) που καθορίζουν την ανταγωνιστικότητα κάθε περιφερειακού συστήματος. Για αυτό τον λόγο, δίνεται προτεραιότητα στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, και ιδιαίτερα των μικρομεσαίων. Αυτή η στρατηγική πρέπει ταυτόχρονα να αντιμετωπίσει τις ανισότητες στην αγορά εργασίας του Mezzogiorno όπου τα επίπεδα της ανεργίας είναι πολύ υψηλά σε σχέση με τα εθνικά και κοινοτικά και με αυτό τον τρόπο να αποφύγει τις κοινωνικές εντάσεις.

Το ποσό των δημοσίων πόρων που προορίζονταν για αυτόν τον τομέα κατά την περίοδο 1989-92 ήταν 1.291 εκατομμύρια ECU ετησίως ενώ για την επόμενη περίοδο η δέσμευση είναι της τάξεως των 4.894 εκατομμυρίων ECU, γεγονός που φανερώνει τη σημασία που δόθηκε σε αυτό τον τομέα τόσο από την ιταλική κυβέρνηση όσο και από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Η προώθηση των επενδύσεων στον βιομηχανικό τομέα είναι μια από τις προτεραιότητες της πολιτικής ανάπτυξης. Μια ειδική προσπάθεια πρέπει να γίνει για να υποστηριχθούν οι επενδύσεις στις ΜΜΕ του Mezzogiorno ενώ παράλληλα να δημιουργηθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για να ενισχυθεί η συνεργασία τόσο μεταξύ των ίδιων των ΜΜΕ όσο και με τις μεγάλες επιχειρήσεις. Επιπλέον, οι υπηρεσίες για τον βιομηχανικό τομέα θα πρέπει να καθιστούν τις ΜΜΕ ικανές να

έχουν πρόσβαση σε ζωτικές λειτουργίες όπως είναι η οργάνωση, καινοτομία, πληροφόρηση και το marketing.

Τουρισμός

Από το συνολικό πρόγραμμα δημοσίων δαπανών προκύπτει ότι η υποστήριξη που δόθηκε στις επενδύσεις για την τουριστική βιομηχανία ήταν 231 εκατομμύρια ECU ετησίως για την περίοδο 1989-92 ενώ για την επόμενη περίοδο οι δημόσιες δαπάνες ήταν περισσότερες και έφταναν τα 282 εκατομμύρια ECU. Σύμφωνα με το τρέχον ΚΠΣ, οι συνολικοί κοινοτικοί πόροι για τον δεδομένο τομέα θα αντιπροσώπευαν το 6% των συνολικών κοινοτικών συνεισφορών και το μεγαλύτερο τμήμα των παρεμβάσεων θα πραγματοποιείται από τις περιφέρειες λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα των έργων. Το διαπεριφερειακό τμήμα καλύπτει ενέργειες στον τουριστικό τομέα που στοχεύουν στην ανάπτυξη των τουριστικών υπηρεσιών και δομών στις προστατευόμενες περιοχές, σε τουριστικά λιμάνια, μικρά νησιά, μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους με τη λογική της περαιτέρω προώθησής τους. Παρόλα αυτά οι ενέργειες αυτές θα πρέπει να έχουν την έγκριση των περιφερειακών αρχών και αποσκοπούν στην εναρμόνιση, ανάπτυξη και πιθανά συμπλήρωση των ενεργειών του τοπικού επιπέδου.

Γεωργία και αγροτική ανάπτυξη

Οι προτεραιότητες που θέτονται από το Β' ΚΠΣ είναι η ανάκτηση της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού τομέα και η αύξηση του εισοδήματος των αγροτών μέσω μιας επέκτασης των δραστηριοτήτων στις αγροτικές περιοχές.

Συγκεκριμένα, οι ακόλουθοι στόχοι χαρακτηρίζουν τις ενέργειες τόσο του ιταλικού κράτους όσο και της Κοινότητας:

- Αυξημένη αποτελεσματικότητα της παραγωγής ώστε να μειωθεί το κόστος σύμφωνα με τις εθνικές και κοινοτικές παραμέτρους
- Καλύτερη ολοκλήρωση της αγροτικής παραγωγής με τη διαδικασία του marketing, προωθώντας την αξιοποίηση των ποιοτικών προϊόντων
- Ανάπτυξη συμπληρωματικών μορφών αγροτικής δραστηριότητας
- Μεγαλύτερη διάδοση των τεχνολογιών μέσω αποτελεσματικής τεχνικής βοήθειας

- Καλύτερη χρήση και αξιοποίηση των φυσικών πόρων και των μη-αγροτικών δραστηριοτήτων, ως βάση για διαχρονική αγροτική ανάπτυξη η οποία λαμβάνει υπόψη της τις περιβαλλοντικές ανάγκες

Οι ενέργειες που σχεδιάζονται από την Κοινότητα περιλαμβάνουν διαπεριφερειακές ενέργειες που οργανώνονται από το Υπουργείο Γεωργίας ακολουθώντας τις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και περιφερειακές ενέργειες στους τομείς που αποφασίζουν οι ίδιες οι περιφέρειες.

Υδάτινοι Πόροι

Το συνολικό οικονομικό πρόγραμμα των δημοσίων δαπανών που υποβλήθηκε από τις ιταλικές αρχές φανερώνει ότι οι ετήσιες δημόσιες επενδύσεις στην περιοχή του Mezzogiorno κατά τα τελευταία χρόνια του προηγούμενου ΚΠΣ ήταν της τάξεως των 431 εκατομμυρίων ECU για τον συγκεκριμένο τομέα. Για την περίοδο 1994-99, οι δημόσιοι πόροι που προορίζονταν στον τομέα των υδάτινων πόρων θα έφταναν τα 1.064 εκατομμύρια ECU ετησίως, ανεξαρτήτως της κοινοτικής συμμετοχής. Σύμφωνα με το πρόγραμμα αυτό, οι συνολικές επενδύσεις στον τομέα αυτό λαμβανομένης υπόψη της κοινοτικής συμμετοχής θα ανερχόταν στο 16% των συνολικών επενδύσεων.

Προτεραιότητα θα δινόταν στην ολοκλήρωση των έργων που ξεκίνησαν στα πλαίσια του Intervento Straordinario.

Τα έργα για τα οποία θα υπήρχε συγχρηματοδότηση της Κοινότητας θα αφορούσαν:

- Επενδύσεις για την επισκευή και ολοκλήρωση των συστημάτων προμήθειας για τα μεγάλα αστικά κέντρα
- Δίκτυα διανομής για τα μεγάλα αστικά κέντρα (με πληθυσμό άνω 100.000 κατοίκων) και ειδικά πόλεις όπως Napoli, Palermo, Catania
- Έλεγχο των απωλειών λόγω σωληνώσεων, κυρίως σε αστικά δίκτυα διανομής όπου σημειώνονται οι περισσότερες απώλειες.

Στα πλαίσια του διαπεριφερειακού επιχειρησιακού προγράμματος, οι επενδύσεις στους υδάτινους πόρους θα κατανέμονται ανά περιφέρεια. Η κατανομή των πόρων λαμβάνει υπόψη της τις πραγματικές ανάγκες, ιδιαίτερο ενδιαφέρον των περιφερειών για παρέμβαση σε συγκεκριμένες περιοχές και ο πληθυσμός της περιφέρειας και διαμορφώνεται όπως προκύπτει από τον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 2.3 Υδάτινοι πόροι – κατανομή ανά περιφέρεια (εκατομμύρια ECU)

	1994-99	
	Συνολικό κόστος	Συμμετοχή ΕΤΠΑ
Abruzzo	50	25,0
Basilicata	170	85,0
Calabria	320	160,0
Campania	375	187,5
Molise	109	54,5
Puglia	181	90,5
Sardegna	182	91,0
Sicilia	355	177,5
ΣΥΝΟΛΟ	1742	871,0

Πηγή: Ιταλία. ΚΠΣ 1994-99.

Ενέργεια

Στον τομέα της ενέργειας, το διαπεριφερειακό επιχειρησιακό πρόγραμμα για το Mezzogiorno έχει στόχο τη βελτίωση της διαθεσιμότητας και του επιπέδου της υπηρεσίας διανομής ηλεκτρικού ρεύματος και την ανάπτυξη των αστικών δικτύων διανομής φυσικού αερίου. Όσον αφορά στις περιφέρειες, το σχέδιο κατανέμει τις ενέργειες στη Campania, Basilicata, Calabria, Abruzzo, Sicilia σε σχέση με την παραγωγή ανανεώσιμων μορφών ενέργειας και στη Sardegna για την παραγωγή ανθρακαερίου.

Στον διαπεριφερειακό άξονα, οι πόροι κατανέμονται ως ακολούθως:

	Συνολικό κόστος	ΕΤΠΑ (%)	Εθνική συμμετοχή	Ιδιωτική συμμετοχή (ENEL)
Ηλεκτρισμός	314	110 (35%)	-	204
Μεθάνιο	171	60 (35%)	111	-
ΣΥΝΟΛΟ	485	170	111	204

Πηγή: Ιταλία. ΚΠΣ 1994-99.

Περιβάλλον

Για την περίοδο 1994-96, έχουμε το Τριετές Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα Προστασίας (ΤΠΠΠ) για τις περιφέρειες Στόχου 1. Κύριοι στόχοι αυτού του προγράμματος είναι η αποκατάσταση των υποβαθμισμένων περιοχών, περιορισμός επικίνδυνων καταστάσεων για το περιβάλλον, προστασία της φυσικής κληρονομιάς με ιδιαίτερη έμφαση στο σύστημα αξιοποίησης προστατευόμενων περιοχών και ταυτόχρονα την προώθηση, έναρξη και ανάπτυξη των δημόσιων υπηρεσιών με περιβαλλοντικούς στόχους.

Οι συνολικές δαπάνες για τον τομέα του περιβάλλοντος κατά το διάστημα 1994-99 είναι 323 εκατομμύρια ECU ετησίως, με μια αξιοσημείωτη αύξηση σε σχέση με τις δαπάνες της προηγούμενης περιόδου.

Όσον αφορά στη στρατηγική της Κοινότητας, με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη, τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν στα περιφερειακά προγράμματα οφείλουν να συσχετίζονται με τους ακόλουθους τομείς παρέμβασης, όντας σε συμφωνία με τους στόχους του ΤΙΠΠΙ:

- Βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων
- Επιπλέον έλεγχος της ρύπανσης, αποφυγή και μείωση των αποβλήτων
- Μείωση της κατανάλωσης μη-ανανεώσιμων μορφών ενέργειας
- Ενσωμάτωση του περιβαλλοντικού στοιχείου στις κοινωνικο-οικονομικές δραστηριότητες
- Βελτίωση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος.

Πίνακας 2.4 Β' Κ.Π.Σ

Άξονες Προτεραιότητας	Διαρθρωτικά Ταμεία					Εθνική Συμμετοχή	Ιδιωτική Συμμετοχή	Συνολικός Κόστος
	Συνολο	ΕΠΠΑ	ΕΚΤ	ΕΥΤΠΕ	ΧΜΠΑ			
Επικοινωνίες	2159,580	2159,580				1095,222	1959,096	5213,898
Δρόμοι	707,680	707,680				693,394	100,000	1501,074
Σιδηρόδρομοι	881,500	881,500				220,837	1056,143	2158,500
Άλλα μέσα	152,400	152,400				180,971	26,667	360,038
Τηλεπικοινωνίες	418,000	418,000			1600,000		776,286	1194,286
Οικονομική ανάπτυξη	3707,500	3557,200	150,300		3000,000	3546,329	2943,995	10197,824
Υποστήριξη στις βιομηχανίες	2437,300	2287,000	150,300			2351,129	1960,286	6748,715
Υποστήριξη στις βιοτεχνίες	293,400	293,400				293,400	330,952	917,752
Υποστήριξη στις υπηρεσίες	261,700	261,700				261,700	237,743	761,143
Τοπική ανάπτυξη	567,100	567,100				492,100	415,014	1474,214
Βιομηχανικές και βιοτεχνικές περιοχές	148,000	148,000				148,000		296,000
Τουρισμός	862,100	774,600	87,500			796,912	448,067	2107,079
Υποστήριξη για επενδύσεις στον τουρισμό	324,700	237,200	87,500			259,512	399,837	984,049
Ανάπτυξη τουριστικών πόρων	537,400	537,400				537,400	48,230	1123,030
Γεωργία	2340,700	55,000	57,700	2228,000		1206,896	803,435	4351,031
Αγροτικοί πόροι και υποδομές υποστήριξης	841,225	39,000	57,700	744,525		352,723	394,750	1588,698
Αγροτική ανάπτυξη	452,539	16,000		436,539		273,401	97,527	823,467
Ανάπτυξη και υπηρεσίες	309,795			309,795		174,785	12,440	497,020
Στόχος 5α	594,947			594,947		295,317	247,171	1137,435
Μετρα	142,194			142,194		110,670	51,547	304,411
Αλιεία	257,400		24,400	233,000		158,477	84,540	500,417
Υποδομές	3235,920	2992,520	243,400		3300,000	2647,728	871,563	6755,211
Υδάτινοι πόροι	1119,200	1119,200				1119,200		2238,400
Ενέργεια	312,180	312,180			2000,000	244,010	610,889	1167,079
Περιβάλλον	748,000	652,500	95,500			579,458	200,000	1527,458
Ερευνα, ανάπτυξη και καινοτομία	975,100	864,100	111,000			644,705	60,674	1680,479
Υποδομές αποχέτευσης	81,440	44,540	36,900			60,355		141,795
Ανθρώπινοι πόροι	2209,140	61,440	2147,700			837,884	140,857	3187,881
Εκπαίδευση και κατάρτιση	298,000		298,000			127,714		425,714
Ενσωμάτωση ανέργων	1417,200		1417,200			531,944	72,857	2022,001
Συνεχής εκπαίδευση εργατών	240,500		240,500			34,500	68,000	343,000
Δημόσια διοίκηση και εκπαίδευση	192,000		192,000			82,286		274,286
Εξοπλισμός εκπαίδευσης	61,440	61,440				61,440		122,880
Τεχνική υποστήριξη	87,660	59,660	28,000			37,570		125,230
ΣΥΝΟΛΟ	14860,000	9660,000	2739,000	2228,000	233,000	9000,000	10327,018	32438,571

Πηγή: The Structural Funds and the development of the Mezzogiorno, 1994-99.

Πίνακας 2.5 Διαπεριφερειακό Τμήμα του Β' Κ.Π.Σ

Αξονες Προτεραιότητας	Διαρθρωτικά Ταμεία					Δάνεια ΕΤΕ	Εθνική Συμμετοχή	Ιδιωτική Συμμετοχή	Συνολικό Κόστος
	Σύνολο	ΕΠΠΑ	ΕΚΤ	ΕΓΤΠΕ	ΧΜΠΑ				
Επικοινωνίες	1413,000	1413,000					314,000	1827,786	3554,786
Δρόμοι	249,000	249,000					249,000		498,000
Σιδηρόδρομοι	701,000	701,000						1051,500	1752,500
Άλλα μέσα	45,000	45,000					65,000		110,000
Τηλεπικοινωνίες	418,000	418,000						776,286	1194,286
Οικονομική ανάπτυξη	2752,000	2714,000	38,000				2730,286	2257,714	7740,000
Υποστήριξη στις βιομηχανίες	2265,000	2227,000	38,000				2243,286	1908,857	6417,143
Υποστήριξη στις βιοτεχνίες	135,000	135,000					135,000	115,714	385,714
Υποστήριξη στις υπηρεσίες	160,000	160,000					160,000	137,143	457,143
Τοπική ανάπτυξη	192,000	192,000					192,000	96,000	480,000
Βιομηχανικές και βιοτεχνικές περιοχές									
Τουρισμός	150,000	150,000					150,000	17,143	317,143
Υποστήριξη για επενδύσεις στον τουρισμό	20,000	20,000					20,000	17,143	57,143
Ανάπτυξη τουριστικών πόρων	130,000	130,000					130,000		260,000
Γεωργία	234,000			234,000			87,429	30,000	351,429
Αγροτικοί πόροι και υποδομές υποστήριξης	72,000			72,000			18,000	30,000	120,000
Αγροτική ανάπτυξη									
Ανάπτυξη και υπηρεσίες	162,000			162,000			69,429		231,429
Στόχος 5α									
Μέτρα									
Αλιεία	233,000				233,000		148,020	84,540	465,560
Υποδομές	1789,000	1689,000	100,000				1456,857	204,000	3449,857
Υδάτινοι πόροι	871,000	871,000					871,000		1742,000
Ενέργεια	170,000	170,000					111,000	204,000	485,000
Περιβάλλον	48,000	48,000					32,000		80,000
Έρευνα, ανάπτυξη και καινοτομία	700,000	600,000	100,000				442,857		1142,857
Υποδομές αποχέτευσης									
Ανθρώπινοι πόροι	945,700	40,000	905,700				333,671	94,486	1373,857
Εκπαίδευση και κατάρτιση	298,000		298,000				127,714		425,714
Ενσωμάτωση ανέργων	340,000		340,000				72,857	72,857	485,714
Συνεχής εκπαίδευση εργατών	75,700		75,700				10,814	21,629	108,143
Δημόσια διοίκηση και εκπαίδευση	192,000		192,000				82,286		274,286
Εξοπλισμός εκπαίδευσης	40,000	40,000					40,000		80,000
Τεχνική υποστήριξη	57,000	29,000	28,000				24,429		81,429
ΣΥΝΟΛΟ	7573,700	6035,000	1071,700	234,000	233,000		5244,692	4515,669	17334,061

Πηγή: The Structural Funds and the development of the Mezzogiorno, 1994-99.

Πίνακας 2.6 Περιφερειακό Τμήμα του Β' Κ.Π.Σ

Άξονες Προτεραιότητας	Abruzzo	Basilicata	Calabria	Campania	Molise	Puglia	Sardegna	Sicilia	Σύνολο
Επικοινωνίες	60,000	63,200	94,960	336,000	95,143	208,667	372,571	428,571	1659,112
Οικονομική ανάπτυξη	53,428	222,785	355,905	663,753	46,476	444,810	185,286	485,381	2457,824
Τουρισμός	88,667	191,714	442,096	382,329	42,429	251,415	71,429	319,857	1789,936
Γεωργία	172,797	403,757	489,996	629,451	203,864	730,009	631,814	737,914	3999,602
Αλιεία		1,429	2,143	12,714		3,714	9,857	5,000	34.857
Υποδομές	45,017	177,295	256,623	993,843	84,239	554,075	594,524	599,738	3305,354
Ανθρώπινοι πόροι	44.000	140,343	204,109	367,286	46,857	322,143	225,857	463,429	1814,024
Τεχνική υποστήριξη	1,429	5,857	6,514	7,143	1,429	4,286	5,714	11,429	43,801
ΣΥΝΟΛΟ	465,338	1206,380	1852,346	3392,519	520,437	2519,119	2097,052	3051,319	15104,510

Πηγή: The Structural Funds and the development of the Mezzogiorno, 1994-99.

2.2.3 Σύγκριση των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης

Κατά την περίοδο 1989-93 η εθνική παρέμβαση που είχε στόχο την παροχή υποδομών βάσης στις περιφέρειες του Mezzogiorno απορρόφησε περίπου το 70% της δημόσιας δαπάνης. Η πλειοψηφία των πόρων δαπανήθηκε στις μεταφορές, στον ενεργειακό τομέα και στις τηλεπικοινωνίες. Ένα πολύ μικρότερο ποσοστό τους δαπανήθηκε για το βιομηχανία (το 15%) και για τους ανθρώπινους πόρους (λιγότερο από 10%).

Την ίδια περίοδο οι πόροι του ΚΠΣ κατανεμήθηκαν στους ποικίλους τομείς με εντελώς διαφορετικό τρόπο. Η προώθηση των υποδομών βάσεως απορρόφησε ένα μεγάλο ποσοστό των πόρων (43%) το οποίο, όμως, είναι πολύ μικρότερο από το αντίστοιχο εθνικό. Το ΚΠΣ χρηματοδότησε τον ενεργειακό τομέα, και συγκεκριμένα τα έργα παροχής μεθανίου, τους υδάτινους πόρους, τις τηλεπικοινωνίες και τέλος το περιβάλλον. Μειωμένη ήταν η υποστήριξη των μεταφορών και μηδενική της υγείας και των κατασκευών. Προτεραιότητα στις συνολικές δαπάνες είχαν οι παραγωγικοί τομείς στους οποίους κατευθύνθηκε το 48% των συνολικών πόρων. Ειδικότερα, το μεγαλύτερο ποσοστό αποδόθηκε στη βιομηχανία και στις υπηρεσίες ενώ ένα σημαντικό τμήμα κατείχε και ο τουρισμός.

Για την περίοδο 1994-99, οι προτεραιότητες που τίθενται από την εθνική πολιτική παραμένουν αμετάβλητες με τη μόνη διαφορά ότι οι δαπάνες για τις υποδομές μειώνονται στο 60% επί των συνολικών δαπανών ενώ αυξάνεται το ποσοστό των παραγωγικών τομέων που φτάνει το 20%. Το Β' ΚΠΣ αυξάνει τις δαπάνες για τους παραγωγικούς τομείς που πλέον υπερβαίνουν το 50%. Το ποσοστό των υποδομών μειώνεται στο 30% ενώ παράλληλα αυξάνονται οι διαθέσιμοι πόροι για την έρευνα και ανάπτυξη.

Ο παρακάτω πίνακας δείχνει την κατανομή των Κοινοτικών πόρων και μια σύγκριση μεταξύ του Α' και Β' ΚΠΣ. Σε γενικές γραμμές, παρατηρούμε πως λαμβάνει χώρα μια σημαντική μεταφορά πόρων από τον τομέα των υποδομών στον παραγωγικό τομέα, στους ανθρώπινους πόρους και στην έρευνα. Συγκεκριμένα, οι πόροι για τη βασική υποδομή που αποτελούσαν το 38% επί των συνολικών στο ΚΠΣ 1989-93 είναι 30% στο ΚΠΣ 1994-99. Οι πόροι για τον παραγωγικό τομέα, τους ανθρώπινους πόρους και την έρευνα αυξήθηκαν από 62% κατά το προηγούμενο ΚΠΣ σε 70% στο τρέχον. Αυτό οφείλεται κυρίως στη νέα κατεύθυνση της πολιτικής που προωθεί μια ενδυναμωμένη παραγωγική βάση.

Από την κατανομή των πόρων στις περιφέρειες του Mezzogiorno κατά τη διάρκεια των δυο περιόδων διαπιστώνουμε πως ευνοούνται οι περιφέρειες Calabria, Campania, Puglia, Sicilia από το Β΄ ΚΠΣ. Αναλυτικά έχουμε:

Πίνακας 2.7 Κατανομή των πόρων ανά περιφέρεια 1989-93, 1994-99 (MECU)

	1989-93 ΚΠΣ	1994-99 ΚΠΣ
Abruzzo	268	234,4
Basilicata	374	599,0
Calabria	481	871,3
Campania	698	1541,9
Molise	193	292,0
Puglia	542	1223,4
Sardegna	555	967,1
Sicilia	897	1557,2

Πηγή: Italy: Community Support Framework 1994-99

Πίνακας 2.8 Κατανομή Κοινοτικών πόρων 1989-93, 1994-99

Άξονες προτεραιότητας	1989-93 ΚΠΣ		1994-99 ΚΠΣ	
	MECU (1)	%	MECU (2)	%
Επικοινωνίες	967	11,3	2160	14,5
Δρόμοι	384	4,5	708	4,8
Σιδηρόδρομοι	89	1,1	882	5,9
Άλλα μέσα	38	0,4	152	1
Επικοινωνίες	456	5,3	418	2,8
Βιομηχανία, χειροτεχνία, υπηρεσίες	1629	19,2	3707	25
Υποστήριξη στις βιομηχανίες	503	5,9	2437	16,4
Υποστήριξη στη χειροτεχνία	160	1,9	293	2
Υποστήριξη στις υπηρεσίες	467	5,5	262	1,8
Τοπική ανάπτυξη και καθυστερημένες περιοχές	7	0,1	567	3,8
Κτήματα βιομηχανίας και χειροτεχνίας	492	5,8	148	1
Τουρισμός	752	8,8	862	5,8
Υποστήριξη για επενδύσεις στον τουρισμό	217	2,5	325	2,2
Ανάπτυξη τουριστικών πόρων	535	6,3	537	3,6
Βελτίωση των γεωργικών πόρων, αγροτική ανάπτυξη και διαφοροποίηση	766	9	2341	15,7
Στόχος 5 ^α	355	4,2	595	4
Στόχος 1	411	4,8	1746	11,7
Αλιεία	8	0,1	257	1,7
Υποστήριξη υποδομών για οικονομικές δραστηριότητες	2560	30	3236	21,8
Νερό	838	9,8	1119	7,5
Ενέργεια	916	10,7	312	2,1
Περιβάλλον	524	6,1	748	5
Ερευνα, ανάπτυξη και καινοτομία	282	3,3	975	6,6
Υγεία	0	0	82	0,6
Ανάπτυξη ανθρωπίνων πόρων (Στ.1,3,4)	1821	21,3	2209	14,9
Εκπαίδευση	597	7	401	2,7
Στόχοι 3,4	1224	14,4	1808	12,2
Τεχνική βοήθεια, παρακολούθηση	29	0,3	88	0,6
ΣΥΝΟΛΟ	8532	100	14860	100

Πηγή: Italy: Community Support Framework 1994-99

(1) τιμές 1993, (2) τιμές 1994

К
Е
Ф
А
Λ
Α
Ι
Ο
Σ

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

3.1 Εθνικές πολιτικές

Πολιτικές υποδομών

Οι πολιτικές υποδομών πάντα θεωρούντο από τους οικονομολόγους ένα σημαντικό στοιχείο της οικονομικής ανάπτυξης και της περιφερειακής εξισορρόπησης. Η παρουσία επαρκών υποδομών αυξάνει την παραγωγικότητα της εργασίας και του κεφαλαίου. Αυτά τα αποτελέσματα τείνουν να είναι εμφανή σε περιοχές όπου η ποιότητα των προσφερόμενων υποδομών είναι αυξημένη. Για αυτό το λόγο η πολιτική ενίσχυσης των υποδομών αποτέλεσε κύριο στοιχείο της περιφερειακής πολιτικής για το Mezzogiorno και ιδιαίτερα του Intervento Straordinario. Το βάρος των επενδύσεων στις υποδομές στην περιοχή του ιταλικού νότου σε σχέση με τις συνολικές εθνικές επενδύσεις ήταν κατά μέσο όρο 47,88% για την περίοδο 1970-80 και 38,36% για την περίοδο 1980-90. Τα αποτελέσματα αυτής της πολιτικής, όσον αφορά την παραγωγικότητα, δεν ήταν ακριβώς τα αναμενόμενα. Αυτές οι δαπάνες δεν κατάφεραν να εξισορροπήσουν τη διαφορά στις υποδομές ανάμεσα στον βορρά και νότο. Αναμενόταν μια μείωση των διαφορών αυτών, ειδικά αν ληφθεί υπόψη ότι για το σύνολο των νότιων περιφερειών είχαμε ένα ποσοστό δαπάνης για επενδύσεις σε έργα υποδομών πολύ μεγαλύτερο από την αναλογία του πληθυσμού. Η υπόθεση που γίνεται προκειμένου να εξηγηθεί αυτό το φαινόμενο συνίσταται στην παραδοχή ότι η επέκταση των μεταφορικών δικτύων υποδομών αποτελεί αναγκαία αλλά όχι και ικανή συνθήκη για την ανάπτυξη. Οι υπόλοιποι προσδιοριστικοί παράγοντες της ανάπτυξης μιας περιοχής είναι η θέση της (κεντρική-περιμετρική), οι υφιστάμενες τοπικές οικονομίες συγκέντρωσης (agglomeration economies) και η τομεακή σύνθεση της τοπικής παραγωγής και απασχόλησης. Συχνά, η επέκταση των υποδομών σε λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές μιας χώρας, όπως στη δεδομένη περίπτωση στο Mezzogiorno, όχι μόνο δεν οδηγεί στην ανάπτυξή της αλλά έχει ως άμεσο αποτέλεσμα την ενίσχυση των ρυθμών ανάπτυξης των ήδη ανεπτυγμένων περιοχών μέσω της ανάληψης των έργων από τις κατασκευαστικές τους βιομηχανίες. Επίσης, η μείωση των χρονοαποστάσεων των περιμετρικών περιοχών δεν συνεπάγεται αναγκαστικά οφέλη από την επέκταση των διαπεριφερειακών ανταλλαγών. Μια περιμετρική περιφέρεια με διαρθρωτικά αδύναμη παραγωγική βάση, η οποία μειώνει την απόστασή της από μια μητρόπολη, υφίσταται πιο έντονα την ελκτική δύναμη

(force of attraction) της τελευταίας. Αυτό σημαίνει ότι τμήμα της αγοραστικής της δύναμης, του εργατικού δυναμικού της και των δραστηριοτήτων μπορεί να απορροφηθούν από το κυρίαρχο κέντρο σε τέτοιο βαθμό, που να υπονομεύσουν τις όποιες προσπάθειες τοπικής ανάπτυξης. Προκύπτει δηλαδή μεγάλη η πιθανότητα της ενίσχυσης της ανάπτυξης των περιοχών που διαθέτουν ήδη ένα δυναμισμό στην παραγωγική τους βάση παρά εκείνων που παρουσιάζουν διαρθρωτικές αδυναμίες (Πετράκος, 1997). Ένα επιπρόσθετο στοιχείο που πιθανόν να εξηγεί τον περιορισμένο ρόλο που διαδραμάτισαν οι υποδομές στην ανάπτυξη του Mezzogiorno είναι η συμπεριφορά των ενδιαφερομένων ομάδων η οποία μείωσε την αποτελεσματικότητα των πολιτικών ενίσχυσης των υποδομών στην περιοχή. Η μειωμένη αποδοτικότητα των δαπανών για τις υποδομές και το αυξημένο κόστος αποδίδονται τόσο στην αναποτελεσματικότητα των υπευθύνων δημόσιων αρχών αλλά και στις πιέσεις που ασκούσαν συγκεκριμένες ομάδες ατόμων που, βάσει πελατειακών σχέσεων και με δεδομένη τη διαφθορά τους, μπορούσαν να επηρεάσουν την επιλογή τους (Del Monte, Giannola, 1997). Η πραγματοποίηση μεγάλων έργων μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα μόνο αν συνοδεύεται από μικρότερα έργα τα οποία γίνονται με πρωτοβουλίες τόσο των περιφερειακών και τοπικών αρχών όσο και από ιδιωτικούς φορείς. Στην περιοχή του Mezzogiorno δεν έγινε κάτι τέτοιο καθώς υπήρχε ανικανότητα σχεδιασμού από τις τοπικές αρχές και τους ιδιώτες και επίσης διότι δημιουργήθηκε και ενισχύθηκε μια «ομάδα υποδομών» που αποτελείτο από μεγάλες ομάδες ιδιωτικών και δημοσίων φορέων και από τοπικούς επιχειρηματίες των οποίων το ενδιαφέρον εστιαζόταν μόνο στην εκτέλεση μεγάλων έργων και όχι στη λειτουργικότητά τους. Αυτά τα έργα προέβλεπαν πολλά θετικά αποτελέσματα, κυρίως σε όρους απασχόλησης, ενώ αμελούσαν τα αρνητικά αποτελέσματα σε σχέση με το περιβάλλον.

Στην πραγματικότητα, υφίστανται και άλλα αρνητικά αποτελέσματα που μπορούν να μειώσουν την ενδεχόμενη θετική επίδραση των επενδύσεων στις υποδομές. Για παράδειγμα, σε σχέση με τις αυξημένες δημόσιες δαπάνες (όπως για τον σεισμό του 1981) σημειώθηκαν αρνητικά αποτελέσματα στην αγορά εργασίας για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις οι οποίες κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν την αύξηση των μισθών λόγω των δεδομένων δημοσίων δαπανών, την αύξηση του κόστους εξαιτίας της συγκέντρωσης στα αστικά κέντρα, την αύξηση του κόστους κάποιων υπηρεσιών. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, πως οι δημόσιες δαπάνες για τις υποδομές προκάλεσαν αύξηση της παροχής και ποιότητας υποδομών μικρότερη από την αναμενόμενη με

βάση το ποσό που διατέθηκε ενώ παράλληλα είχε έμμεσα αρνητικά αποτελέσματα. Ως συνέπεια, η επίδρασή τους στη συνολική ανάπτυξη του Mezzogiorno ήταν περιορισμένη ειδικά αν συγκριθεί με την επίδραση των αντίστοιχων δαπανών στις υπόλοιπες ιταλικές περιφέρειες του βορρά και κέντρου.

Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και δημόσια παρέμβαση στο Mezzogiorno

Η δημόσια παρέμβαση, ενώ αναμφισβήτητα συντέλεσε στην προώθηση της οικονομικής δραστηριότητας στο Mezzogiorno, ευνόησε τη δημιουργία και ενίσχυση της «πολιτικής επιχειρηματικότητας» καθώς δεν συνέβαλε στην ανάπτυξη των ιδιωτικών δραστηριοτήτων ανάλογα με τις απαιτήσεις της αγοράς (και ειδικότερα στον τομέα μεταποίησης) αλλά εκείνων που είχαν άμεση σχέση με τους τομείς σχετικούς με τις δημόσιες δαπάνες που υπόσχονταν πολλά κέρδη, υλικά και μη, για τους ενδιαφερόμενους επιχειρηματίες. Ακόμα και στα πλαίσια των παραγωγικών τομέων μεταποίησης ο ρόλος των δημόσιων οργανισμών (ENEL, SIP, υπουργεία κτλ) και άλλων μορφών υποστήριξης ήταν σημαντικός για την προτίμηση που εκφραζόταν από τις επιχειρήσεις προς τις «σωστές» διασυνδέσεις με τον πολιτικό κόσμο και όχι με τις αντίστοιχες οργανωτικές και επιχειρηματικές που είναι απαραίτητες για την επιβίωση τους στην ελεύθερη αγορά (Del Monte, Giannola, 1997). Δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός ότι πολλές επιχειρήσεις μεταποίησης του Mezzogiorno πέτυχαν χάρη στις δυνατότητες σύνδεσής τους με τους πολιτικούς ενώ η πολύ περιορισμένη διείσδυσή τους στις αγορές της Βόρειας και Κεντρικής Ιταλίας καθώς και του εξωτερικού αποδεικνύει την μικρή ανταγωνιστικότητά τους.

Μια διαδικασία μεταβίβασης πόρων από τις πλούσιες στις φτωχές περιφέρειες που στοχεύει μόνο στη συσσώρευση φυσικού κεφαλαίου ή περιορίζεται στη διαδικασία στήριξης του εισοδήματος, όπως έγινε από την αρχή της δεκαετίας του '70, δύσκολα θα κατορθώσει να μειώσει τις διαφορές στα επίπεδα συσσώρευσης ανθρώπινου κεφαλαίου. Από την άλλη, αυτή η διαδικασία συσσώρευσης ανθρώπινου δυναμικού είναι πολύ πολύπλοκη καθώς δεν συνδέεται μόνο με την εκπαίδευση αλλά και με το διαφορετικό βαθμό κατανόησης των ποικίλων τομέων στους οποίους εξειδικεύεται η χώρα και με την ανάπτυξη ικανοτήτων στο εσωτερικό του όλου συστήματος. Στην περίπτωση του Mezzogiorno δεν υπάρχει αμφιβολία ότι μια εξειδίκευση στους τομείς που εξαρτώνται από το δημόσιο, το οποίο δεν ενδιαφέρεται τόσο για την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων στην ελεύθερη αγορά όσο για τις προσωπικές

και πελατειακές σχέσεις, δεν μπορεί να επιτρέψει σημαντικό βαθμό κατανόησης (Del Monte, Giannola, 1997).

Η ανεπάρκεια του τύπου ικανοτήτων που προωθούσε η δημόσια παρέμβαση στην περιοχή του Mezzogiorno διακρίνεται για πρώτη φορά το 1974 που η μετάβαση από το παλιό τεχνο-οικονομικό μοντέλο βασιζόμενο στη μαζική παραγωγή στο νέο μοντέλο που βασίζεται στις καινοτομίες της μικροηλεκτρονικής καθόρισε μια μεγάλη αλλαγή στις χωρικές στρατηγικές των μεγάλων βιομηχανικών μονάδων. Οι πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης μέχρι εκείνη τη στιγμή βασιζόταν στις εξωτερικές επενδύσεις στις καθυστερημένες περιοχές που διακρίνονταν από χαλαρούς δεσμούς με τον περιβάλλοντα χώρο. Παράγοντες όπως το χαμηλό κόστος εργασίας και κίνητρα όσον αφορά το κεφάλαιο ήταν επαρκή στοιχεία για την προώθηση των χωροθετήσεων νέων επιχειρήσεων στις δεδομένες περιοχές. Η μετάβαση αυτή καθώς και η υπάρχουσα αβεβαιότητα για τον περιβάλλοντα χώρο αποτέλεσαν την αιτία για την ενδυνάμωση των σχέσεων των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και των μεγάλων βιομηχανικών ομάδων με τον χώρο. Οι περιοχές που δεν διέθεταν τα χαρακτηριστικά που απαιτούσε το νέο μοντέλο παραγωγής θεωρούντο καταδικασμένες. Η εκβιομηχάνιση δεν ήταν ικανή να αξιοποιήσει τις δυνατότητες αυτού του νέου μοντέλου που απαιτούσε ευελιξία στην οργάνωση την οποία οι επιχειρήσεις του νότου δεν διέθεταν. Δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός ότι οι περιφέρειες του Mezzogiorno χαρακτηρίζονται από χαμηλές δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες της Ιταλίας. Έτσι, με αυτά τα δεδομένα, μετά τα μισά της δεκαετίας '70 οι διαφορές παραγωγικότητας μεταξύ του βορρά και νότου συνεχώς εντείνονται.

Η απουσία κάθε ελέγχου στο πεδίο της κατάρτισης σε περιφερειακό επίπεδο έχει δημιουργήσει μια προσφορά εργασίας που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη ευελιξίας και ικανότητας να προσαρμόζεται στα μεταβαλλόμενα πρότυπα της ζήτησης εργασίας. Τα ιδρύματα κατάρτισης, συνεπώς, έχουν γίνει, σε πολλές περιπτώσεις, όμοια με τις υπηρεσίες του δημοσίου, καθώς οι πόροι από τις περιφερειακές αρχές συνεχίζουν να εισρέουν περισσότερο για να διατηρηθεί η απασχόληση στα ίδια τα ιδρύματα κατάρτισης παρά για να αντιμετωπισθούν οι απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.

Εν γένει, οι περιφέρειες του Mezzogiorno έχουν επιδείξει ένα χαμηλό επίπεδο ικανοτήτων σε σχέση με το σχεδιασμό και τη διαχείριση των πολιτικών τους: οι

περιφερειακές αρχές ενεργούν κυρίως ως υπηρεσίες πληρωμών, ενώ ένα μεγάλο μερίδιο των δημόσιων πόρων διακινείται μέσω των πελατειακών σχέσεων.

Αγορά εργασίας, πολιτικές δημόσιας απασχόλησης και πολιτικές αμοιβών

Τα αρνητικά αποτελέσματα που δεν προβλέφθηκαν από την δημόσια παρέμβαση αφορούν και την αγορά εργασίας, της οποίας η προβληματική λειτουργία θεωρήθηκε από πολλούς οικονομολόγους ως το βασικό αίτιο για τις αναπτυξιακές δυσκολίες που χαρακτηρίζουν την περιοχή του Mezzogiorno. Τα στοιχεία που τονίστηκαν είναι τα ακόλουθα:

- Μια ελλιπής διαφοροποίηση στα επίπεδα αμοιβής της αγοράς πρώτης εργασίας μεταξύ Βορρά και Νότου
- Μια ελλιπής κινητικότητα μεταξύ των περιοχών με αυξημένη ανεργία του Mezzogiorno και του Κέντρου-Βορρά της Ιταλίας
- Ένα επίπεδο αμοιβών σχετικά υψηλό στο Mezzogiorno δεδομένου του επιπέδου ανεργίας
- Μια αγορά δευτερεύουσας εργασίας, και ιδιαίτερα αυτή της παραοικονομίας, πολύ ευρεία.

Η αμοιβή των δημόσιων υπαλλήλων, πολύ περισσότερο από την αντίστοιχη στον ιδιωτικό τομέα, δεν ανταποκρινόταν ποτέ στο πλεόνασμα εργασίας του Mezzogiorno. Η αξιοσημείωτη αύξηση των απασχολούμενων στον δημόσιο τομέα που σημειώθηκε τη δεκαετία του '70 δημιούργησε τις προϋποθέσεις ώστε πολλοί άνεργοι να μην αναζητούν πλέον εργασία προκειμένου να απασχοληθούν στον δημόσιο τομέα και οι νέοι να εκδηλώνουν αδιαφορία για την περαιτέρω εκπαίδευση και κατάρτισή τους δεδομένης της προοπτικής της απασχόλησης σε αυτό τον τομέα. Ένα δεύτερο αποτέλεσμα της πολιτικής αμοιβών ήταν εκείνο της σταδιακής μείωσης των διαφορών στα επίπεδα αμοιβών μέσω ενός φαινομένου «επίδειξης» που προερχόταν από τις αυξημένες αμοιβές στον δημόσιο τομέα. Η τάση των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα να διατηρούν αμοιβές ανάλογες με εκείνες του βορρά-νότου εκδηλωνόταν συνεχώς περισσότερο όσο αυξανόταν το ποσοστό της απασχόλησης στον δημόσιο τομέα. Ακόμα και αν η δυναμική των αμοιβών στον ιδιωτικό τομέα του Mezzogiorno δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στην πολιτική της δημόσιας διοίκησης αναμφισβήτητα συντέλεσε πολύ στην ενίσχυση της δεδομένης δυναμικής.

Πολιτικές σε περιφερειακό επίπεδο

Παρά το γεγονός ότι οι περιφερειακές αρχές της Ιταλίας δεν είναι οικονομικά αυτόνομες, έχουν ένα σημαντικό επίπεδο αυτονομίας σε όρους δαπανών για κοινωνικές και οικονομικές πολιτικές. Στην πράξη, ωστόσο, η δυνατότητα που έχουν να εφαρμόσουν πολιτικές παρέμβασης είναι πολύ περιορισμένη.

Ο περιορισμός αυτός οφείλεται σε δυο βασικούς λόγους που συνδέονται με τις διαδικασίες που απαιτούνται για την κατανομή των πόρων. Πρώτον, για να κατανεύμουν πόρους για μια νέα πολιτική παρέμβασης, ο προϋπολογισμός του προγράμματος πρέπει να νομοθετηθεί. Η δυνατότητα των αρχών να δημιουργούν νομοθετικά μέτρα είναι πολύ περιορισμένη. Αυτό σημαίνει ότι αν απαιτείται μια σχετικά ταχεία κατανομή των πόρων, το συγκεκριμένο σχέδιο πρέπει να συνταχθεί έτσι ώστε να υπάγεται στους ορισμούς κάποιου υπάρχοντος προγράμματος το οποίο έχει περάσει από τη νομοθετική διαδικασία. Ως εκ τούτου, είτε απαιτείται πολύς χρόνος και καθυστέρηση είτε όχι, οι στόχοι του σχεδίου πρέπει να περιορίζονται σε σημαντικό βαθμό. Ο δεύτερος σημαντικός περιορισμός είναι η αναποτελεσματικότητα αυτής της ίδιας διαδικασίας προγραμματισμού και δαπανών. Στο σχεδιασμό οποιουδήποτε προγράμματος παρέμβασης υπάρχει ένας μεγάλος καταμερισμός αρμοδιοτήτων μεταξύ φορέων του δημοσίου που αφορούν την κατασκευή, τις επιπτώσεις στο περιβάλλον, τις διασυνδέσεις των έργων, την εφικτότητα του προγράμματος κοκ. Συνεπώς, ο συντονισμός του προγραμματισμού των έργων στην πραγματικότητα δεν υπάρχει. Η δημόσια διοίκηση επιπλέον δεν είναι σε θέση, λόγω χαμηλού επιπέδου διασυνδέσεων, να προσκαλέσει εταιρίες του ιδιωτικού τομέα να συμβάλλουν στις δραστηριότητες σχεδιασμού και εφαρμογής του προγράμματος, ιδιαίτερα στο επίπεδο των άυλων υποδομών (υπηρεσίες, έρευνες αγοράς, διαχείριση κτλ). Κατά συνέπεια όλες οι δραστηριότητες παραμένουν στο χώρο του δημόσιου τομέα, διαιωνίζοντας το υπάρχον επίπεδο λειτουργικής αναποτελεσματικότητας. Κατά τα πρόσφατα χρόνια στα προβλήματα προστίθενται οι ελλείψεις χρηματοδότησης σε εθνικό επίπεδο, αν και είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οι διαρθρωτικές δυσκολίες που παρουσιάστηκαν παραπάνω ήταν το ίδιο προβληματικές και την εποχή κατά την οποία ήταν διαθέσιμοι αρκετοί πόροι.

Οι πολιτικές που υιοθετήθηκαν σε περιφερειακό επίπεδο κατά τη δεκαετία του '80 απέτυχαν είτε γιατί υπήρχε σημαντικός βαθμός επικάλυψης με παρεμβάσεις σε εθνικό επίπεδο, είτε γιατί προωθούσαν αποσπασματικές ενέργειες που υπέφεραν από έλλειψη συνοχής σε εθνικό και διαπεριφερειακό επίπεδο.

Συνοψίζοντας, οι πολιτικές που υιοθετήθηκαν σε εθνικό επίπεδο μπορούν να διακριθούν στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Πολιτικές εκβιομηχάνισης
- Πολιτικές αναδιανομής, που αφορούν τις μεταβιβάσεις προκειμένου να ενισχυθεί το εισόδημα του πληθυσμού του νότου
- Πολιτικές δημοσίων υπηρεσιών που αφορούν τα επίπεδα απασχόλησης των δημοσίων αρχών στον νότο
- Πολιτικές σχετικές με τη δημόσια κατανάλωση
- Πολιτικές υποδομών (δημόσια έργα).

Αυτές οι πολιτικές έχουν επηρεάσει και επηρεάζουν ακόμα την ανάπτυξη της περιοχής του Mezzogiorno και ειδικότερα τη λειτουργία των δημοσίων οργανισμών, της αγοράς και της κατάστασης του κεφαλαίου, ανθρωπίνου και φυσικού.

Είναι δυνατόν να έχουμε μια εικόνα αυτών των αποτελεσμάτων χρησιμοποιώντας έναν πίνακα διπλής εισόδου, στον οποίο τοποθετούνται στον οριζόντιο άξονα οι πολιτικές και αντίστοιχα στον κάθετο οι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν τα παραγωγικά επίπεδα. Κάθε κελί φανερώνει το αποτέλεσμα των επιμέρους πολιτικών στους υπό εξέταση παράγοντες (το θετικό πρόσημο φανερώνει θετική επίδραση, το αρνητικό πρόσημο φανερώνει αρνητική επίδραση ενώ το ερωτηματικό δείχνει αβεβαιότητα για το αποτέλεσμα).

Πίνακας 3.1 Μήτρα των αποτελεσμάτων των πολιτικών παρέμβασης στο Mezzogiorno

	Πολιτικές εκβιομηχάνισης	Πολιτικές αναδιανομής	Πολιτικές δημοσίων υπηρεσιών	Πολιτικές δημόσιας κατανάλωσης	Πολιτικές υποδομών
Λειτουργία αγοράς	-	-	-	;	+/-
Λειτουργία δημοσίων οργανισμών	-	-	-	-	-
Φυσικό κεφάλαιο	+	;	;	;	+
Ανθρώπινο κεφάλαιο	+	-	-	+	-

Πηγή: Istituzioni economiche e Mezzogiorno

Όσον αφορά τα αποτελέσματα των πολιτικών στη λειτουργία της αγοράς οι πολιτικές παροχής κινήτρων είχαν αποτελέσματα αρνητικά για την πιστωτική αγορά ενώ οι πολιτικές αναδιανομής και δημοσίων υπηρεσιών είχαν αρνητικά αποτελέσματα για

την αγορά εργασίας. Οι πολιτικές υποδομών, συμβάλλοντας στην ενοποίηση των τοπικών αγορών, τις δεκαετίες του '50 και '60, είχαν θετική επίδραση. Τις ακόλουθες περιόδους, και συγκεκριμένα τις δεκαετίες '70 και '80, ενδυναμώθηκαν οι ομάδες ατόμων με ενδιαφέρον στα δημόσια έργα και έτσι η αγορά χαρακτηριζόταν από μειωμένη διαφάνεια. Σχετικά με τη δημόσια κατανάλωση η κατάσταση είναι αβέβαιη καθώς από τη μια η δημόσια κατανάλωση, αυξάνοντας τα επίπεδα εκπαίδευσης των ατόμων, επιτρέπει τα ρεύματα πληροφόρησης, ενώ από την άλλη οι υπηρεσίες σχετικές με τη δημόσια τάξη και τη νομοθεσία ενισχύοντας την προστασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, βελτιώνουν τη λειτουργία της αγοράς. Είναι, επίσης, σίγουρο ότι στην περίπτωση του Mezzogiorno η απόκτηση αγαθών και υπηρεσιών απαραίτητων για την παραγωγή δημοσίων αγαθών ενίσχυσε τη διαφθορά και δημιούργησε αγορές προστατευμένες όπου οι διασυνδέσεις με τους πολιτικούς και τους γραφειοκράτες είχαν μεγαλύτερη σημασία για τις επιχειρήσεις απ' ό,τι η συνολική αποτελεσματικότητά τους στην αγορά.

Σχετικά με τη *λειτουργία των δημοσίων οργανισμών*, η ροή πόρων τόσο στα πλαίσια των τακτικών εθνικών παρεμβάσεων όσο και στα πλαίσια του Intervento Straordinario από τις πλούσιες περιοχές της χώρας χρησιμοποιήθηκε από κάποιες πολιτικές τάξεις για τη δημιουργία πελατειακών σχέσεων. Έτσι, δημιουργήθηκαν ομάδες ατόμων των οποίων το μέλλον εξαρτιόταν από την εκμετάλλευση του δημόσιου τομέα. Ως αποτέλεσμα, μειώθηκε η αποτελεσματικότητα των δημοσίων οργανισμών και αρχών. Παρόμοιες ήταν και οι επιδράσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο και ειδικότερα στη σύνθεσή του. Για αυτό τον λόγο δόθηκε αρνητικό πρόσημο στις συνέπειες των ποικίλων πολιτικών σε σχέση με τη λειτουργία των δημοσίων οργανισμών στο Mezzogiorno.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα στο *φυσικό κεφάλαιο*, διαπιστώνουμε πως αυτά είναι θετικά για τις πολιτικές εκβιομηχάνισης και υποδομών ενώ κρίνονται αμφίβολα τα αποτελέσματα των υπολοίπων πολιτικών. Θα μπορούσε να ειπωθεί πως τέτοιες πολιτικές, μέσω της επέκτασης της ζήτησης, έχουν ενισχύσει τις ιδιωτικές επενδύσεις του νότου και άρα έχουν αυξήσει το φυσικό κεφάλαιο. Αλλά, παρόλα αυτά, είχαν αρνητικά αποτελέσματα όσον αφορά την προσφορά της επιχειρηματικότητας.

Σε σχέση με το *ανθρώπινο κεφάλαιο*, οι πολιτικές αναδιανομής και δημοσίων υπηρεσιών είχαν αρνητικά αποτελέσματα στην προσφορά επιχειρηματικότητας και στο είδος δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού που απαιτούνται για την οικονομική ανάπτυξη. Από τις πολιτικές δημόσιας κατανάλωσης αναμένεται ένα θετικό πρόσημο

καθώς οι δαπάνες για την υγεία και την εκπαίδευση αναμφισβήτητα βελτιώνουν το ανθρώπινο κεφάλαιο. Παρόλα αυτά, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι στο Mezzogiorno οι πελατειακές σχέσεις περιόρισαν αρκετά τις θετικές αυτές επιδράσεις των πολιτικών. Όσον αφορά τις πολιτικές εκβιομηχάνισης και υποδομών θα μπορούσε να ειπωθεί πως οι πρώτες είχαν θετική επίδραση, καθώς οι μεγάλες επιχειρήσεις με την εγκατάστασή τους στην περιοχή συνέβαλαν στη βελτίωση του ανθρωπίνου κεφαλαίου ενώ οι δεύτερες είχαν κάποια θετικά αποτελέσματα τα οποία, όμως, ήταν περιορισμένα σε σχέση με τα αντίστοιχα αρνητικά.

Από τη συνολική εξέταση της μήτρας που δημιουργήθηκε προκύπτει το συμπέρασμα πως στην περίπτωση του ιταλικού νότου οι πολιτικές που υιοθετήθηκαν και εφαρμόστηκαν είχαν κυρίως αρνητικές συνέπειες για την περαιτέρω ανάπτυξη της περιοχής (Del Monte, Giannola, 1997)

3.2 Κοινοτικές Πολιτικές

3.2.1 Προβλήματα υλοποίησης των Κοινοτικών Πολιτικών

Οι κοινοτικές παρεμβάσεις βασίζονται σε ένα μοντέλο που προβλέπει:

- Τον καθορισμό των στρατηγικών κατευθύνσεων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τους αντιπροσώπους του κράτους – μέλους για κάθε στόχο επέμβασης
- Τον καθορισμό των εργαλείων που θα χρησιμοποιηθούν στις παρεμβάσεις και τον όγκο των δημοσίων πόρων (κοινοτικών και εθνικών) που θα απαιτηθούν
- Την πραγματοποίηση των παρεμβάσεων μέσα σε καθορισμένα χρονικά περιθώρια, η μη τήρηση των οποίων θα οδηγήσει σε απώλεια της κοινοτικής χρηματοδότησης.

Κυρίως η ύπαρξη προθεσμιών στην υλοποίηση των προκαθορισμένων έργων αποτελεί ένα κριτήριο αποτελεσματικότητας το οποίο, όμως, είναι άγνωστο στην ιταλική διοίκηση η οποία δεν γνωρίζει πώς να ενεργεί σε καθορισμένα χρονικά όρια και ενδιαφέρεται περισσότερο για τις διαδικασίες απ' ότι για την τελική επίτευξη του στόχου της.

Παρόλο που το πρόβλημα διαχείρισης των κοινοτικών πόρων υφίσταται για όλες τις περιφέρειες της Ιταλίας η κατάσταση είναι σοβαρότερη σε εκείνες του Mezzogiorno καθώς υπάρχει μεγαλύτερη ανάγκη για παρεμβάσεις σε αυτή την περιοχή και επίσης διότι είναι περισσότεροι οι διατιθέμενοι πόροι που συνεπάγεται μεγαλύτερο κίνδυνο απώλειάς τους σε περίπτωση καθυστερήσεων.

Δυσκολίες διαχείρισης των κοινοτικών πόρων αντιμετωπίζουν τόσο οι περιφερειακές αρχές όσο και οι εθνικές που διαχειρίζονται τα διάφορα διαπεριφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα.

Τέλος, τα μειωμένα επίτεδα υλοποίησης των έργων δεν εξαρτώνται από πιθανή ανεπάρκεια των προτεινόμενων παρεμβάσεων ή από ελλείψεις ενδιαφέρον για τις κοινοτικές πρωτοβουλίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι επιχειρήσεις του Mezzogiorno οι οποίες εξέφρασαν ενδιαφέρον που υπερέβαινε τους διαθέσιμους πόρους.

Ως συμπέρασμα, η αναποτελεσματικότητα διαχείρισης δεν υφίσταται μόνο σε ορισμένες περιοχές ή σε κάποια θεσμικά επίπεδα και δεν οφείλεται από ελλείψεις

ενδιαφέρον για τα κοινοτικά προγράμματα αλλά παρουσιάζεται σε όλες τις διοικήσεις και περιφέρειες, σε διαφορετικό βέβαια βαθμό. (Naldini, Wolleb, 1996).

Αξιοσημείωτο αποτελεί το γεγονός ότι οι δυσκολίες διαχείρισης των ΚΠΣ δεν χαρακτηρίζουν και τα υπόλοιπα κράτη – μέλη. Στο τέλος του 1993 (ημερομηνία που αρχικά τέθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως το όριο για την ολοκλήρωση των προγραμμάτων του Α' ΚΠΣ) όλα τα κράτη με περιοχές Στόχου 1 είχαν επιτύχει ένα επίπεδο απορρόφησης των Κοινοτικών πόρων που ξεπερνούσε το 85% σε αντίθεση με την Ιταλία που είχε δαπανήσει λιγότερο του 50% ενώ δύο χρόνια αργότερα δεν είχε ακόμα υπερβεί το 75%. Ακόμα και η Ελλάδα, που αρχικά είχε τα ίδια προβλήματα με τις καθυστερήσεις, κατάφερε να απορροφήσει τους διαθέσιμους πόρους μέσω μιας μετατόπισής τους από τα κρατικά προγράμματα στα περιφερειακά προγράμματα και μέσω αλλαγών στη διαχείρισή τους. Παρόλο που παρόμοιες προσπάθειες έγιναν και από το ιταλικό κράτος τελικά αποδείχτηκαν ανεπαρκείς και δεν επέφεραν μεγάλες βελτιώσεις στην απορρόφηση των πόρων.

Οι κύριες αιτίες που απέτρεψαν την αποτελεσματική διαχείριση των κοινοτικών προγραμμάτων είναι:

- Ανεπαρκές επίπεδο σχεδιασμού που επέφερε την απουσία ενός συνόλου έργων άμεσα πραγματοποιήσιμων στα προβλεπόμενα χρονικά περιθώρια. Σε πολλές περιπτώσεις τα έργα που επιλεγόταν από τη διοίκηση ήταν ακόμα σε φάση αρχικού προγραμματισμού και ως άμεση συνέπεια αδυνατούσαν να πραγματοποιηθούν στους προβλεπόμενους χρόνους (π.χ. ο αυτοκινητόδρομος Palermo – Agrigento που στη συνέχεια εγκαταλείφθηκε από την περιφέρεια της Sicilia). Επίσης, σε άλλες περιπτώσεις, τη στιγμή της υλοποίησης των προβλεπόμενων έργων έλειπαν οι αρμόδιες υπεύθυνες για τη διαχείρισή τους αρχές (π.χ. μέτρα για τον αγροτουρισμό).
- Ανικανότητα προσαρμογής της διοικητικής λειτουργίας όσον αφορά στη διαχείριση των Διαρθρωτικών Ταμείων καθώς ο αριθμός των διοικητικών αρχών και οι χρόνοι των διαδικασιών στην Ιταλία είναι μεγάλοι και δημιουργούν σημαντικά προβλήματα.
- Ανεπαρκής χρήση, τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά, ανθρωπίνων πόρων αφιερωμένων στη διαχείριση των κοινοτικών πόρων. Μια επένδυση για αύξηση του αριθμού και του τεχνικού επιπέδου του προσωπικού ίσως θα μπορούσε να συμβάλλει στην καλύτερη απορρόφηση των πόρων.

- Καθυστερήσεις της εθνικής χρηματοδότησης. Σε πολλές περιπτώσεις, το εθνικό τμήμα της χρηματοδότησης των προγραμμάτων δεν ήταν διαθέσιμο ή έφτανε στην υπεύθυνη διοίκηση με μεγάλες καθυστερήσεις με αποτέλεσμα οι περιφέρειες συχνά να αναγκάζονται να καλύπτουν αυτές τις καθυστερήσεις με δικά τους εισοδήματα ή, σε περίπτωση που αυτό δεν ήταν εφικτό, να μπλοκάρουν τα προγράμματα
- Η γραφειοκρατική διαδικασία που απαιτείται από τις περιφερειακές αρχές για να αποκτήσουν τους πόρους αυτούς. Το εμπόδιο αυτό δημιουργείται από την ανάγκη συγχρηματοδότησης ανάμεσα στην Κοινότητα και τη δημόσια διοίκηση και από την πολύπλευρη κατάσταση που δημιουργεί η κατάσταση αυτή καθώς και από την εμπλοκή των περιφερειακών αρχών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων
- Το γεγονός ότι το ύψος των επενδυτικών κινήτρων που διατίθενται από εθνικούς πόρους βρίσκεται ήδη στο υψηλότερο επίπεδο που επιτρέπουν οι κοινοτικοί κανονισμοί. Η επιπρόσθετη των Διαρθρωτικών Ταμείων μπορεί, συνεπώς, να αυξήσει μόνο τη συνολική διαθέσιμη χρηματοδότηση και όχι το επίπεδο των κινήτρων.

Στην Ιταλία ένας επιπρόσθετος λόγος αδυναμίας του προγραμματισμού ήταν η μειωμένη ανάπτυξη μορφών συνεργασίας μεταξύ των οργανισμών, των κοινωνικών δυνάμεων και του ιδιωτικού τομέα. Κατά τη φάση της αρχής των προγραμμάτων σημειώθηκε μειωμένο ενδιαφέρον για τα προγράμματα αυτά καθώς το ενδιαφέρον επικεντρωνόταν ακόμα στους πόρους του Intervento Straordinario που ήταν περισσότεροι από τους αντίστοιχους κοινοτικούς και η διάθεσή τους δεν συνεπαγόταν τόσες δυσκολίες.

Γενικά, σε όλες τις περιφέρειες του Στόχου 1 παρατηρήθηκαν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Η αποτελεσματικότητα της διαχείρισης των κοινοτικών προγραμμάτων εξαρτιόταν κυρίως από την διοικητική αποτελεσματικότητα και όχι από το θεσμικό σύστημα των διαφόρων χωρών.
- Για όλες τις χώρες οι κοινοτικές παρεμβάσεις απαιτούσαν μια σημαντική θεσμική και διοικητική προσαρμογή. Στην Ισπανία και Πορτογαλία αντιμετωπίστηκαν μικρότερα προβλήματα επειδή τη δεκαετία του '80 το σύνολο των περιφερειακών πολιτικών τους καθορίστηκε με βάση τις κοινοτικές

πολιτικές που αποτελούσαν από το 1989 τη μεγαλύτερη πηγή χρηματοδότησης και διότι διέθεταν μηχανισμούς διαχείρισης ιδιαίτερα προσεκτικούς στους κανόνες της συγχρηματοδότησης. Η Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της υλοποίησης των προγραμμάτων, ανέδειξε την ικανότητά της να τροποποιεί με επιτυχία τη μορφή των παρεμβάσεων και να απορροφά σχετικά γρήγορα τους κοινοτικούς πόρους. Σε αυτά τα πλαίσια, γίνεται ακόμα πιο έκδηλη η αδυναμία της ιταλικής διαχείρισης η οποία προσπάθησε να προσαρμόσει τις κοινοτικές παρεμβάσεις στη μορφή λειτουργίας της διοίκησης και δεν προέβαινε στην αντίθετη διαδικασία όπως τα υπόλοιπα κράτη. Μόνο πρόσφατα έχουν γίνει προσπάθειες για ανάλογες προσαρμογές.

- Ένας αποτελεσματικός συντονισμός ικανός να εξασφαλίζει γρήγορες μεταθέσεις πόρων καθώς και μια συνεχής υποστήριξη στις διοικήσεις αποτελούν αναμφισβήτητα ένα στοιχείο που μπορεί να εξασφαλίσει την επιτυχία. Στην Ιταλία παρουσιάστηκε η συγκεκριμένη έλλειψη καθώς δεν αξιοποιήθηκαν επαρκώς τα εργαλεία τεχνικής βοήθειας και αξιολόγησης που κρίνονται απαραίτητα για τη διασφάλιση των τεχνικών και οργανωτικών πόρων στις υπεύθυνες διοικήσεις.

3.2.2 Ενδιάμεσες αξιολογήσεις και αναπρογραμματισμός των κοινοτικών προγραμμάτων του Β' Κ.Π.Σ

Προκειμένου να εξασφαλιστεί αποτελεσματικότερη εφαρμογή των διαρθρωτικών παρεμβάσεων που υλοποιούνται μέσω των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης έχει υιοθετηθεί ο θεσμός της ενδιάμεσης επισκόπησης. Η διαδικασία αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία λόγω των δημοσιονομικών δυσχερειών που καθιστούν όλο και πιο αναγκαία την πλήρη απορρόφηση των χρηματοδοτικών πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων καθώς και τη βελτίωση της ποιότητας των παρεμβάσεων τους από την άποψη του περιεχομένου τους. Μια σημαντική καινοτομία των υφιστάμενων κανονισμών για τα Διαρθρωτικά Ταμεία είναι η απαίτηση να εφαρμόζεται συστηματική αξιολόγηση όλων των προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ακόλουθο βήμα της αξιολόγησης αυτής αποτελεί ο αναπρογραμματισμός, δηλαδή η μετάθεση πόρων από μια παρέμβαση η οποία αντιμετωπίζει δυσκολίες απορρόφησης σε μια άλλη λιγότερο προβληματική, ο οποίος αποτέλεσε το κύριο εργαλείο εξέλιξης των κοινοτικών

προγραμμάτων. Είναι δυνατόν να γίνει διάκριση ανάμεσα στις τροποποιήσεις των αρχικών προγραμμάτων:

- Εσωτερικές τροποποιήσεις στα προγράμματα (μετακίνηση πόρων από κάποια μέτρα ενός προγράμματος σε κάποια άλλα του ίδιου προγράμματος, ακύρωση κάποιων μέτρων και εισαγωγή κάποιων άλλων)
- Τροποποιήσεις ανάμεσα σε προγράμματα (μετακίνηση πόρων μεταξύ διαφορετικών προγραμμάτων).

Όσον αφορά τη βελτίωση των γενικών συνθηκών εφαρμογής των προγραμμάτων των Διαρθρωτικών Ταμείων στην Ιταλία, το 1996 συνεχίστηκε και ενισχύθηκε η προσέγγιση βάσει της οποίας είχε συναφθεί τον Ιούλιο του 1995 η συμφωνία μεταξύ της Επιτροπής και της ιταλικής δημόσιας διοίκησης. Στο πλαίσιο αυτό ενισχύθηκαν τα μέσα παρακολούθησης και συμφωνήθηκε η εφαρμογή μιας μεθοδολογίας αναπρογραμματισμού του ΚΠΣ. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει δύο στάδια. Το πρώτο στάδιο συνίσταται στη στενότερη παρακολούθηση των παρεμβάσεων και ολοκληρώνεται το πρώτο τρίμηνο του 1997. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας συστάθηκαν ομάδες εργασίας περιορισμένης σύνθεσης για κάθε ΕΠ, οι οποίες συνεδρίαζαν σε τακτά χρονικά διαστήματα. Το δεύτερο στάδιο, που εστιάζεται στην πρόοδο των δαπανών και των πραγματικών αναλήψεων υποχρεώσεων, συμβάλλει σε ενδεχόμενη ανακατανομή των χρηματοδοτικών πόρων που είχαν ήδη διατεθεί στις πρωτοβουλίες, οι οποίες αποφασίστηκαν για την περίοδο 1994-97. Επιπλέον, λόγω των καθυστερήσεων κατά την εφαρμογή, συμφωνήθηκε να αυξηθούν τα μέσα παρακολούθησης, περιλαμβανομένου του αριθμού των συνεδριάσεων της επιτροπής παρακολούθησης του ΚΠΣ. Εκτός από αυτή τη μέθοδο αναπρογραμματισμού, εξετάστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του 1996 τα βασικά ζητήματα οριζόντιου χαρακτήρα, όπως η εφαρμογή ενός αποτελεσματικού συστήματος φυσικού ελέγχου, η κατανομή του προϊόντος της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής, ενώ δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στα περιβαλλοντικά ζητήματα και στην τήρηση της αρχής της προσθετικότητας των Διαρθρωτικών Ταμείων.

Στα τέλη του 1996 η κατάσταση της χρηματοδότησης του ΚΠΣ ήταν κρίσιμη επειδή οι αναλήψεις υποχρεώσεων που είχαν πραγματοποιηθεί επιτόπου ανέρχονταν μόλις στο 41% των συνολικών αναλήψεων υποχρεώσεων, ενώ οι πληρωμές κυμαίνονται στο 17%. Όσον αφορά το ΕΤΠΑ, οι αναλήψεις υποχρεώσεων ανέρχονται στο 41% και οι πληρωμές στο 31% της συνολικής συνδρομής του Ταμείου για τις διάφορες

μορφές παρέμβασης. Πρέπει να επισημανθεί ότι στα τέλη του 1996 το ποσό των διαθέσιμων πόρων που δεν είχε ακόμα δεσμευθεί από το ΕΤΠΑ ανερχόταν σε 1.537 δις ECU. Επιπλέον, οι πιστώσεις του ΕΓΤΠΕ που δεσμεύθηκαν μέχρι τα τέλη 1996 αντιπροσωπεύουν το 25% των προβλεπόμενων πιστώσεων για τη δεδομένη περίοδο ενώ οι πληρωμές κάλυπταν μόλις το 13%. Όσον αφορά το ΕΚΤ, οι αναλήψεις υποχρεώσεων ανέρχονται στο 41% και οι πληρωμές στο 165 του συνολικού κόστους. Αυτή η αδυναμία πραγματοποίησης αναλήψεων υποχρεώσεων και πληρωμών οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι η διαδικασία έγκρισης των προγραμμάτων ήταν περισσότερο χρονοβόρα σε σχέση με τις προβλέψεις.

Πίνακας 3.2 Η πορεία των παρεμβάσεων κατά το έτος 1996 (εκατομμύρια ECU)

Προγράμματα (έτος έγκρισης)	Συνολικό κόστος	Συνδρομή ΔΤ* (1)	Αναλήψεις υποχρεώσεων 1994-96 (2)	% (2/1)	Πληρωμές 1994-96 (3)	% (3/1)
Περιφερειακά ΕΠ						
Crotone (1996)	90,9	35,0	35,0	100	92,9	0
Manfredonia (1996)	60,6	25,0	25,0	100	206,8	50
Abruzzo (1995)	365,7	165,5	165,5	100	94,4	45
Abruzzo (1995)	187,6	93,9	93,9	100	80,3	50
Calabria (1995)	502,0	241,0	76,2	32	39,1	17
Campania (1995)	2890,8	1327,9	177,2	13	89,8	7
Λιμένος Gioia Tauro (1995)	120,0	40,0	40,0	100	20,0	50
Puglia (1995)	2406,4	1148,4	203,7	18	92,9	8
Sicilia (1995)	2603,6	1337,2	320,3	24	206,8	15
Basilicata (1994)	1138,9	583,2	163,4	28	94,4	16
Calabria (1994)	1313,9	580,3	124,0	21	80,3	14
Molise (1994)	521,0	292,0	59,7	20	39,1	13
Sardegna (1994)	2103,0	967,1	269,1	28	136,8	14
Διαπεριφερειακά ΕΠ						
"MEGA II" (1996)	120,0	72,0	3,7	5	1,8	3
Ενέργειας (1996)	485,0	170,0	45,3	27	22,7	13
Οδικού δικτύου (1996)	498,0	249,0	28,8	12	14,4	6
Βιομηχανίας και υπηρεσιών (1995)	5362,4	2592,7	2003,9	77	1699,6	66
Υδάτινων πόρων (1995)	2008,3	871,0	255,3	29	127,7	15
Τουρισμού (1995)	302,8	130,0	22,2	17	11,1	9
Γεωργικών εφαρμογών (1995)	231,4	162,0	66,0	41	43,3	27
Επείγουσας απασχόλησης (1994)	524,0	355,7	32,7	9	16,3	5
Τεχνικής βοήθειας (1994)	112,1	76,0	7,0	9	3,5	5
Κατάρτισης εκπαιδευτών (1994)	271,4	184,0	16,9	9	8,5	5
Κατάρτισης μεταναστών (1994)	29,5	20,0	6,2	31	4,1	21
Υπουργείου Παιδείας (1994)	384,3	254,0	88,4	35	43,7	17
Αλιείας (1994)	560,0	233,0	66,5	29	35,2	15
Ερευνας-Ανάπτυξης (1994)	1341,3	784,0	65,9	8	32,9	4
Τηλεπικοινωνιών (1994)	1076,1	376,7	215,9	57	172,7	46
Σιδηροδρομικών μεταφορών (1994)	1756,6	701,0	385,2	55	308,2	44
Τεχνική βοήθεια	0,6	0,6	0,6	102	0,1	19
Σύνολο	29368,3	14068,2	5063,5	36%	3481,6	25%

Πηγή: 8^η Ετήσια Έκθεση για τα Διαρθρωτικά Ταμεία

Όσον αφορά την κατάσταση της εκτέλεσης του προϋπολογισμού, στα τέλη του 1997 εκκρεμούσε η λήψη αποφάσεων για τη διάθεση ποσού περίπου 734 εκατομμυρίων ECU κοινοτικών χρηματοδοτήσεων (680 εκατομμύρια ECU του ΕΤΠΑ και 54 εκατομμύρια του ΕΓΤΠΕ). Παρά τις δυσκολίες αυτές, σημειώθηκε επιτάχυνση του ρυθμού εκτέλεσης του προϋπολογισμού του ΚΠΣ, ιδίως κατά το τελευταίο τρίμηνο του έτους. Στα τέλη 1997, οι επιτόπου δαπάνες ανήλθαν στο 38%, ποσοστό που είχαν από κοινού θέσει ως στόχο η ιταλική κυβέρνηση και η Επιτροπή. Πίσω από αυτό το συνολικό ποσοστό, ωστόσο, υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα ποσοστά των Ταμείων και των διαφόρων μορφών παρέμβασης. Στις αρχές του 1998 πραγματοποιήθηκαν σημαντικές μεταφορές πόρων μεταξύ των προγραμμάτων. Με απόφαση της επιτροπής παρακολούθησης του ΚΠΣ πραγματοποιήθηκαν μεταφορές ποσού 698 εκατομμυρίων ECU από περιφέρειες και προγράμματα που δεν είχαν απορροφήσει τις πιστώσεις τους προς άλλες περιφέρειες ή προγράμματα που παρουσίαζαν υψηλά ποσοστά εκτέλεσης.

Πίνακας 3.3 Η πορεία των παρεμβάσεων στο τέλος του 1997 (εκατομμύρια ECU)

	Απόλυτες τιμές (MECU)			Ποσοστιαίες τιμές (%)		
	Συνολικό κόστος (1)	Αναλήψεις υποχρεώσεων (2)	Πληρωμές (3)	(2/3)	(3/1)	(3/2)
Διαπεριφερειακά Προγράμματα	15492,0	10030,8	6988,3	64,75	45,11	69,67
Περιφερειακά Προγράμματα	13929,1	8507,7	4698,6	61,08	33,73	55,23
ΣΥΝΟΛΟ	29421,1	18538,5	11686,9	63,01	39,72	63,04

Πηγή: Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

και αναλυτικά:

Πίνακας 3.4 Η πορεία των παρεμβάσεων στο τέλος του 1997 (ανά ΕΠ)

	Απόλυτες τιμές (MECU)			Ποσοστιαίες τιμές (%)		
	Συνολικό κόστος (1)	Αναλήψεις υποχρεώσεων (2)	Πληρωμές (3)	(2/3)	(3/1)	(3/2)
Περιφερειακά ΕΠ						
Abruzzo	553	409	215	73,96	38,89	52,59
Calabria	1907	1180	578	61,86	30,30	48,99
Campania	2965	1675	1079	56,51	36,40	64,41
Puglia	2470	1346	674	54,48	27,28	50,08
Sicilia	2560	1370	795	53,51	31,05	58,02
Basilicata	1125	904	477	80,32	42,44	52,83
Molise	537	515	241	95,77	44,86	46,84
Sardegna	1812	1110	639	61,25	35,29	57,61
Σύνολο	13929	8508	4699	61,08	33,73	55,23
Διαπεριφερειακά ΕΠ						
Ενέργειας	485,0	190,7	190,7	39,33	39,33	100,00
Οδικού δικτύου	498,0	230,4	23,0	46,27	4,62	9,99
Βιομηχανίας και υπηρεσιών	5359,1	4735,7	3901,8	88,37	72,81	82,39
Υδάτινων πόρων	2008,3	492,5	271,2	24,52	13,51	55,08
Τουρισμού	274,9	50,5	5,4	18,38	1,98	10,77
Αγροτική ανάπτυξη	231,4	92,2	89,2	39,86	38,54	96,70
Αξιολόγηση γεωργικής παραγωγής	120,0	0,7	0,3	0,59	0,26	44,33
Επείγουσας απασχόλησης	474,3	226,3	56,5	47,71	11,91	24,97
Τεχνικής βοήθειας	101,3	56,9	11,2	56,16	11,01	19,61
Κατάρτισης εκπαιδευτών	245,3	112,0	10,7	45,64	4,38	9,59
Κατάρτισης μεταναστών	32,0	13,7	11,0	42,77	34,37	80,35
Υπουργείου Παιδείας	471,0	322,7	182,0	68,51	38,63	56,38
Αλιείας	477,8	182,2	45,2	38,13	9,47	24,82
Ερευνας-Ανάπτυξης	1258,2	581,6	433,5	46,22	34,45	74,54
Τηλεπικοινωνιών	1076,1	855,9	774,7	79,54	71,99	90,51
Σιδηροδρομικών μεταφορών	1981,6	1838,4	952,8	92,77	48,08	51,83
Αεροπορικών μεταφορών	10,0	8,1	3,2	80,89	31,62	39,09
Περιβάλλον	107,1	40,2	25,8	37,60	24,10	64,10
Τοπική ανάπτυξη	69,9	-	-	-	-	-
Ασφάλεια για την ανάπτυξη	90,5	-	-	-	-	-
Προστασία πολιτών	120,3	-	-	-	-	-
Σύνολο	15492,0	10030,8	6988,3	64,70	45,10	69,70

Πηγή: Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

Σύμφωνα με την Έκθεση Ενδιάμεσης Επισκόπησης (Mid-term Review) του ιταλικού υπουργείου έχει πραγματοποιηθεί μια ανακατανομή των μορφών παρέμβασης σε έξι τυπολογίες:

1. *Παραγωγικές δραστηριότητες.* Οι πολιτικές παροχής κινήτρων για τις παραγωγικές δραστηριότητες έχουν αποτελέσει ένα δυναμικό σημείο του Β' Κ.Π.Σ κυρίως λόγω της οικονομικής απόδοσής τους αλλά και χάρη στην ευελιξία και προσαρμογή τους στις κατά καιρούς προτεραιότητες που τέθηκαν. Αξιοσημείωτο αποτελεί το γεγονός ότι το επιχειρησιακό πρόγραμμα «Βιομηχανίας, Βιοτεχνίας και Υπηρεσιών» αντιπροσωπεύει, σε όρους προγραμματισμένων πόρων, το 35% του διαπεριφερειακού τμήματος του ΚΠΣ και το 18% του συνολικού ΚΠΣ. Αυτά τα ποσοστά αυξάνονται σε 47% και 26% αντιστοίχως αν ληφθούν υπόψη οι αναλήψεις υποχρεώσεων μέχρι το τέλος του 1997 και σε 56% και 33% αν συμπεριληφθούν και οι πληρωμές που έγιναν στα ίδια χρονικά πλαίσια. Ως συνέπεια, συμπεραίνουμε πως το δεδομένο επιχειρησιακό πρόγραμμα συνέβαλε αποτελεσματικά στη βελτίωση της απορρόφησης των κοινοτικών πόρων καθώς, χωρίς τη συνεισφορά αυτή, τα επίπεδα πραγματοποίησης των έργων θα απείχαν πολύ από τους στόχους που είχε θέσει η ιταλική διοίκηση για το τέλος του 1997 και θα ήταν της τάξεως του 57% για τις αναλήψεις υποχρεώσεων σε σχέση με τις προγραμματισμένες δαπάνες (μείωση κατά 6 ποσοστιαίες μονάδες) και 32% για τις πληρωμές (μείωση κατά 8 ποσοστιαίες μονάδες).
2. *Έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη.* Παρόλο τον σημαντικότερο ρόλο του τομέα αυτού για τη συνολικότερη ανάπτυξη της περιοχής του Mezzogiorno, το διαπεριφερειακό επιχειρησιακό πρόγραμμα αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες, κυρίως λόγω της αναγκαιότητας αύξησης της αποτελεσματικότητας του αντίστοιχου Υπουργείου στην διαχείριση των προγραμμάτων (ήταν η πρώτη του εμπειρία του στα πλαίσια των Διαρθρωτικών Ταμείων).
3. *Υποδομές.* Τα προγράμματα που περιλαμβάνονται σε αυτή την κατηγορία αντιμετώπισαν πολλές δυσκολίες στη φάση του προγραμματισμού και σχεδιασμού λόγω της πολυπλοκότητας στις διαδικασίες εκτέλεσης, της ανάμιξης πολλών φορέων με διαφορετικές ευθύνες και ικανότητες με άμεσο αποτέλεσμα να τίθεται σε κίνδυνο η πραγματοποίηση όλων των έργων υποδομών σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

4. *Τουρισμός και περιβάλλον.* Όσον αφορά στον τουρισμό έχουμε σημαντικές καθυστερήσεις με αποτέλεσμα να υπάρχει ο κίνδυνος οικονομικών περικοπών για τα επόμενα έτη και αν δεν αντιμετωπιστεί άμεσα το πρόβλημα. Στον τομέα του περιβάλλοντος, αντιθέτως, παρόλο που το πρόγραμμα εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μόλις στις αρχές του 1997, έχουμε απορρόφηση πόρων ίση με 39% τόσο σε όρους αναλήψεων υποχρεώσεων όσο και σε όρους πληρωμών.
5. *Πολιτικές εργασίας.* Τα επιχειρησιακά προγράμματα υποστήριξης των ανθρωπίνων πόρων προβλέπουν τη διεύρυνση των ικανοτήτων στην προσφορά εργασίας και την πραγματοποίηση ενός συστήματος επαγγελματικής κατάρτισης βασισμένο στις διάφορες ανάγκες της αγοράς εργασίας. Το επιχειρησιακό πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας σημειώνει μια πρόοδο της τάξεως του 69% σε αναλήψεις υποχρεώσεων και 39% σε πληρωμές, γεγονός που συντελεί στην επαναχρηματοδότησή του με τη διαδικασία του αναπρογραμματισμού. Τα υπόλοιπα προγράμματα αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα και χρίζουν άμεσων επεμβάσεων προκειμένου να επιταχυνθούν οι διαδικασίες πραγματοποίησής τους.
6. *Υποστήριξη στις αγροτικές δραστηριότητες.* Όλα τα προγράμματα που απευθύνονται στον αγροτικό τομέα, παρόλο που είναι ιδιαίτερα σημαντικά, δεδομένου του περιορισμένου αριθμού εθνικών πόρων για τις αγροτικές πολιτικές, παρουσιάζουν πολύ μειωμένες επιδόσεις με κάποια εξαίρεση που σημειώνει το επιχειρησιακό πρόγραμμα της αγροτικής ανάπτυξης. Κύριοι λόγοι των καθυστερήσεων είναι ο χαμηλής ποιότητας προγραμματισμός των επενδύσεων, η έλλειψη επαρκών εργαλείων για εθνικό προγραμματισμό, η τυπολογία των προγραμματισμένων παρεμβάσεων.

Η ανάλυση της κατάστασης των περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων φανερώνει πως ο βαθμός πραγματοποίησής τους ποικίλλει μεταξύ των περιφερειών. Πέντε από αυτές (Molise, Basilicata, Abruzzo¹, Calabria, Sardegna) σημειώνουν αποτελέσματα στις αναλήψεις υποχρεώσεων άνω του μέσου όρου σε αντίθεση με τις τρεις περιφέρειες Campania, Puglia, Sicilia. Όσον αφορά τις πληρωμές οι περιφέρειες που ξεπερνούν τον μέσο όρο είναι οι Molise, Basilicata, Abruzzo, Campania ενώ κατώτερο του μέσου οι Puglia, Sicilia, Calabria, Sardegna.

¹ Για την περιφέρεια του Abruzzo πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο ορίζοντας προγραμματισμού περιορίζεται στην πρώτη τριετία.

Το Υπουργείο Οικονομικού Προγραμματισμού, προκειμένου να επιτύχει τον στόχο του 55% των πληρωμών μέχρι το τέλος του 1998, έθεσε δύο κριτήρια για τον οικονομικό επαναπροσδιορισμό των μορφών παρέμβασης:

- Τον καθορισμό ενός ορίου κινδύνου για τις παρεμβάσεις που μέχρι το τέλος του 1997 δεν είχαν επιτύχει το επίπεδο πληρωμών του 28% σε σχέση με τις προγραμματισμένες (πρώτη κατηγορία κινδύνου) και τον καθορισμό μιας δεύτερης κατηγορίας κινδύνου για εκείνες τις παρεμβάσεις που στη δεδομένη χρονική περίοδο παρουσίαζαν επίπεδο υλοποίησης μεταξύ του 28% και του 38%.
- Για όλες τις παρεμβάσεις που μέχρι τον Οκτώβριο του 1998 δεν έχουν κατορθώσει να επιτύχουν το 40% των δαπανών στο σύνολο των προγραμματιζόμενων προβλέπεται ένας αυτόματος αναπρογραμματισμός ο οποίος θα ισούται με τη διαφορά του επιπέδου δαπανών της παρέμβασης και του ορίου 40% που τέθηκε.

Η ιταλική κυβέρνηση, προκειμένου να αντιμετωπίσει τα προβλήματα απορρόφησης των κοινοτικών πόρων για τις παρεμβάσεις στις περιφέρειες Στόχου 1, ως τμήμα της Έκθεσης Ενδιάμεσης Επισκόπησης, παρουσίασε τις ακόλουθες προτάσεις οι οποίες συνοψίζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 3.5 Πρόταση αναπρογραμματισμού στα πλαίσια του Β' ΚΠΣ (MECU)

Πηγή		Προορισμός	
A. Παρεμβάσεις εγκεκριμένες	275,315	Σεισμός (ΕΚΤ)	50,000
<i>A.1 Αυτόματος αναπρογραμματισμός</i>	225,315	Σεισμός (ΕΤΠΑ)	50,000
ΕΠ Υδάτινων πόρων (ΕΤΠΑ)	105,431	Χωρικές Συμβάσεις (ΕΤΠΑ-ΕΚΤ-ΕΓΤΠΕ)	140,000
ΕΠ Τουρισμού (ΕΤΠΑ)	26,910	ΕΠ Αεροπορικές υποδομές (ΕΤΠΑ)	50,000
ΕΠ Κατάρτισης εκπαιδευτών (ΕΚΤ)	30,000	ΕΠ Ασφάλεια για ανάπτυξη (ΕΤΠΑ)	100,000
ΕΠ Επείγουσας απασχόλησης (ΕΚΤ)	4,460	ΕΠ Βιομηχανία και υπηρεσίες (ΕΤΠΑ)	73,297
ΠΕΠ Campania (ΕΚΤ)	58,514	ΠΕΠ Basilicata (ΕΤΠΑ)	50,000
<i>A.2 Σεισμός</i>	50,000	ΠΕΠ Sicilia (ΕΤΠΑ)	50,000
ΕΠ Επείγουσας απασχόλησης (ΕΚΤ)	10,540	ΠΕΠ Calabria (ΕΤΠΑ)	0,008
ΠΕΠ Campania (ΕΚΤ)	10,380	ΠΕΠ Molise (ΕΤΠΑ)	10,000
ΠΕΠ Calabria (ΕΚΤ)	5,870	Τεχνική υποστήριξη (ΕΤΠΑ)	0,700
ΠΕΠ Molise (ΕΚΤ)	1,970	ΕΠ Δημόσια κατάρτιση (ΕΚΤ)	40,848
ΠΕΠ Sicilia (ΕΚΤ)	6,490	ΕΠ Έρευνα (ΕΚΤ)	37,000
ΠΕΠ Puglia (ΕΚΤ)	8,240	ΠΕΠ Basilicata (ΕΚΤ)	30,000
ΠΕΠ Sardegna (ΕΚΤ)	6,510	ΠΕΠ Molise (ΕΚΤ)	8,000
B. Παρεμβάσεις προγραμματιζόμενες (ΕΤΠΑ)	255,038	ΕΠ Κατάρτισης εκπαιδευτών (ΕΚΤ)	4,000
Δημόσια τηλεφωνία	10,700	ΕΠ Κατάρτισης Ιταλών στο εξωτερικό (ΕΚΤ)	4,000
Κινητή τηλεφωνία GSM	30,600		
ΣΕ διαπεριφερειακές	80,395		
ΣΕ Basilicata	10,200		
ΣΕ Campania	37,907		
ΣΕ Calabria	0,008		
ΣΕ Sicilia	49,898		
Τεχνική υποστήριξη	6,371		
Σιδηρόδρομος Ferrandina-Matera	28,959		
Γ. Προσαρμογή στο 1998	167,500		
Σύνολο (A+B+Γ)	697,853		697,853

Πηγή: Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

Το 1998 επιτεύχθηκε η απορρόφηση των κοινοτικών πόρων του Β' ΚΠΣ κατά 55%, ποσοστό σαφώς ανώτερο από το αντίστοιχο του 1997 λόγω του αναπρογραμματισμού που επέτρεψε τη μετάθεση των πόρων από τις προβληματικές παρεμβάσεις σε εκείνες σε προχωρημένο στάδιο πραγματοποίησης. Για τις διαπεριφερειακές παρεμβάσεις, οι πληρωμές (9.551 Meuro) έφτασαν το 59% του προβλεπόμενου κόστους, σημειώνοντας μια αύξηση των 15 ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το τέλος του 1997. Αντίστοιχα, στα περιφερειακά προγράμματα παρέμβασης σημειώθηκε αύξηση περίπου 19 ποσοστιαίων μονάδων επιτυγχάνοντας επίπεδο πληρωμών ίσο με το 51% των συνολικών προβλεπόμενων.

Πίνακας 3.6 Η πορεία των παρεμβάσεων στο τέλος του 1998 (MECU)

Παρεμβάσεις	Συνολ. Κόστος	31 Δεκεμβρίου 1997		31 Δεκεμβρίου 1998	
		Πληρωμές	Ποσοστό*	Πληρωμές	Ποσοστό*
Περιφερειακά Προγράμματα	14910,230	4826,704	32,4	7640,159	51,2
Διαπεριφερειακά Προγράμματα	16179,950	7222,234	44,6	9551,084	59,0
Σύνολο	31090,180	12.048,938	38,8	17.191,242	55,3

* ποσοστό πληρωμών επί του συνολικού κόστους

Πηγή: Relazione generale sulla situazione economica del Paese 1998

К
Е
Ф
А
А
А
А
О
4

4. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

4.1 Τάσεις απόκλισης της ιταλικής περιφέρειας του Νότου

Το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, το βιοτικό επίπεδο και η απασχόληση ποικίλλουν σε σημαντικό βαθμό στις διάφορες περιοχές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Καθώς οι διάφορες περιφέρειες διαφέρουν σε τόσο μεγάλο βαθμό, ακόμα και μέσα σε μια συγκεκριμένη χώρα, αναγνωρίζεται ότι ρεαλιστικά υπάρχουν μικρές πιθανότητες βραχυπρόθεσμης γεφύρωσης των χάσμάτων. Ωστόσο, η κλίμακα ορισμένων προβλημάτων, σε συνδυασμό με την αλληλεπίδραση πολλών περιφερειακών οικονομιών των κρατών-μελών, καθώς και το γεγονός ότι πολλά κράτη-μέλη προβαίνουν σε μειώσεις στην περιφερειακή στήριξη που παρέχουν, κατέστησε σαφές ότι μόνο η Κοινότητα μπορεί να διαδραματίσει έναν πραγματικά αποτελεσματικό ρόλο για την άμβλυνση των ανισοροπιών αυτών.

Η ανάγκη περιορισμού των περιφερειακών διαφορών περιήλθε ακόμη περισσότερο στο κέντρο του ενδιαφέροντος με τη θέσπιση της ενιαίας αγοράς. Σε έναν κόσμο που επιβάλλει όλο και περισσότερους περιορισμούς λόγω της ανάγκης για ανταγωνιστικότητα, είναι απίθανο οι ελεύθερες συναλλαγές και οι δυνάμεις της αγοράς να εξασφαλίσουν μια ισόρροπη ανάπτυξη, γεγονός που οδηγεί στη συγκριτική επιδείνωση της θέσης των φτωχότερων περιφερειών. Καθώς οι κυβερνήσεις σήμερα περιορίζουν τους προϋπολογισμούς τους προκειμένου να συμμορφωθούν με τα κριτήρια σύγκλισης που απαιτούνται για την οικονομική και νομισματική ένωση, όπως αυτά περιγράφονται στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η ανάγκη για μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων καθίστανται ολοένα και πιο έντονη.

Το ερώτημα που τίθεται είναι αν τελικά η κοινοτική περιφερειακή πολιτική επιτυγχάνει τους στόχους της. Γενικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι σημειώνεται ένας σταδιακός περιορισμός των περιφερειακών διαφορών όμως κατά κύριο λόγο μεταξύ των κρατών-μελών παρά μεταξύ των ίδιων των περιφερειών στο εσωτερικό των χωρών.

Αν και στις τελευταίες δεκαετίες έχει εμφανιστεί μεγάλος αριθμός άρθρων και μελετών γύρω από το συγκεκριμένο θέμα, το ενδιαφέρον ανανεώθηκε στην πρόσφατη διεθνή βιβλιογραφία με την εμφάνιση μιας σειράς μελετών, οι οποίες επιχειρούν την εκτίμηση των τάσεων σύγκλισης ή απόκλισης μεταξύ χωρών στο διεθνοποιημένο οικονομικό περιβάλλον (Barro and Sala-I-Martin 1991) καθώς και

μεταξύ των περιφερειών ενός ενιαίου οικονομικού χώρου όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση (Abraham and Van Rompuy 1995, Armstrong 1995, Molle and Boeckhout 1995). Στο επίκεντρο των αναλύσεων βρίσκεται μια προσπάθεια εμπειρικής αξιολόγησης των θέσεων του κυρίαρχου Νεοκλασικού υποδείγματος για ισόρροπη ανάπτυξη. Τα αποτελέσματα αυτών των μελετών καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει σημαντική μείωση του επιπέδου των ανισοτήτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ορισμένες, όμως, μελέτες (Baumol 1986, Fagerberg and Verspagen 1995, Funke 1995, Chatterji and Dewhurst 1996) αναφέρουν την ύπαρξη επιλεκτικών τάσεων και ομαδοποιήσεων (convergence clubs) και ασύμμετρων διαταραχών (shocks) στις διάφορες οικονομίες που οδηγούν σε χωρικές ανισορροπίες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην περίπτωση της Ιταλίας, όπου έχουμε τον ανεπτυγμένο βορρά και το λιγότερο ανεπτυγμένο και προβληματικό Mezzogiorno, είναι εμφανείς οι τάσεις απόκλισης των νότιων περιφερειών σε σχέση τόσο με τα μέσα κοινοτικά επίπεδα όσο και με τα επίπεδα ανάπτυξης των υπολοίπων περιφερειών της χώρας. Στόχος του παρόντος κεφαλαίου αποτελεί η παρακολούθηση και ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης του φαινομένου και στη συνέχεια η συσχέτισή του με την αντίστοιχη εξέλιξη των οικονομικών μεγεθών σε εθνικό επίπεδο. Στην προσπάθεια αυτή χρησιμοποιούνται δυο δείκτες χωρικής διασποράς ή ανισότητας στα επίπεδα ευημερίας των περιφερειών τόσο της χώρας ως σύνολο όσο και του Mezzogiorno. Οι δείκτες αυτοί είναι ο λόγος μέγιστης / ελάχιστης τιμής (max/min) και ο συντελεστής διακύμανσης σ/\bar{x} και μετρώνται από το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των περιφερειών της χώρας. Δεδομένου ότι τόσο ο συντελεστής διακύμανσης όσο και ο λόγος μέγιστης / ελάχιστης τιμής είναι δείκτες απαλλαγμένοι από μονάδες μέτρησης, είναι ευθέως συγκρίσιμοι μεταξύ των περιόδων. Με βάση, λοιπόν, τα στοιχεία των ακολούθων πινάκων και διαγραμμάτων υπάρχουν μια σειρά από ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις σε σχέση με την εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων στην Ιταλία.

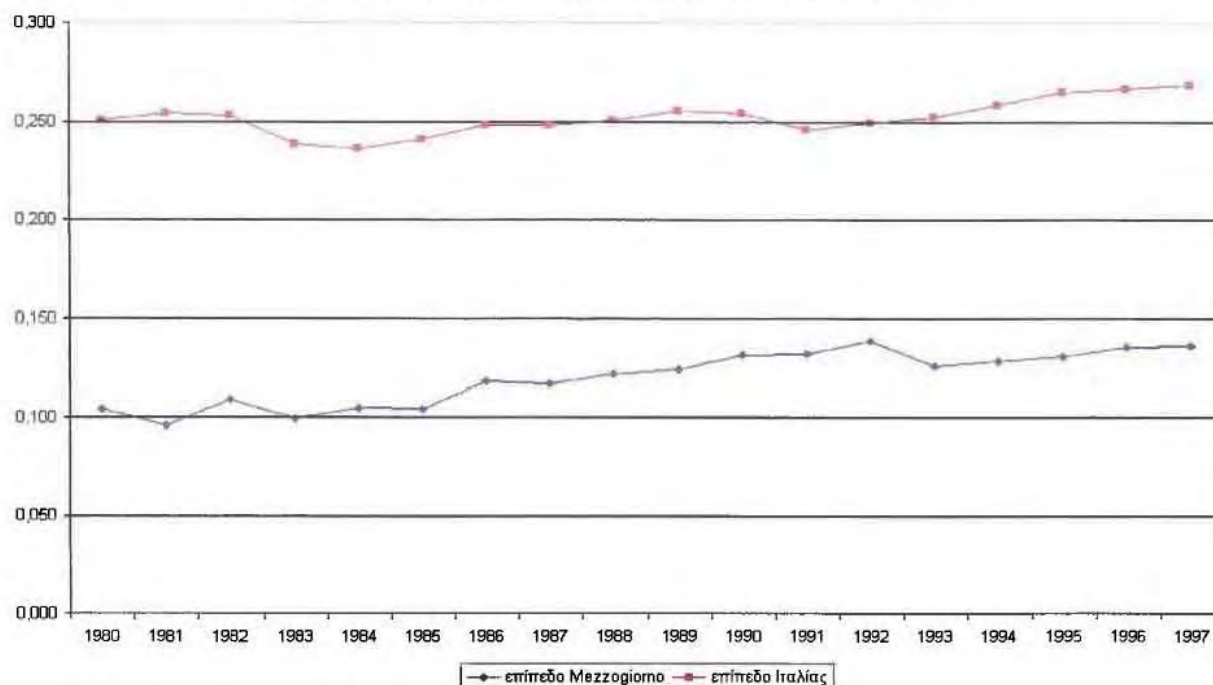
Πίνακας 4.1 Διαχρονική εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων με τη χρήση του συντελεστή διακύμανσης για τα έτη 1980,1985,1990,1995,1997

	1980	1985	1990	1995	1997
Επίπεδο Mezzogiorno*	0,104	0,104	0,131	0,130	0,136
Επίπεδο Ιταλίας	0,250	0,240	0,254	0,267	0,268

*στο επίπεδο Mezzogiorno εξετάζονται μόνο οι περιφέρειες της δεδομένης περιοχής προκειμένου να μελετηθεί και η πορεία των ανισοτήτων στο εσωτερικό της

Πηγή: Ιδία επεξεργασία σε στοιχεία του Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

Διάγραμμα 4.1 Διαχρονική εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων με τη χρήση του συντελεστή διακύμανσης για τα έτη 1980-97

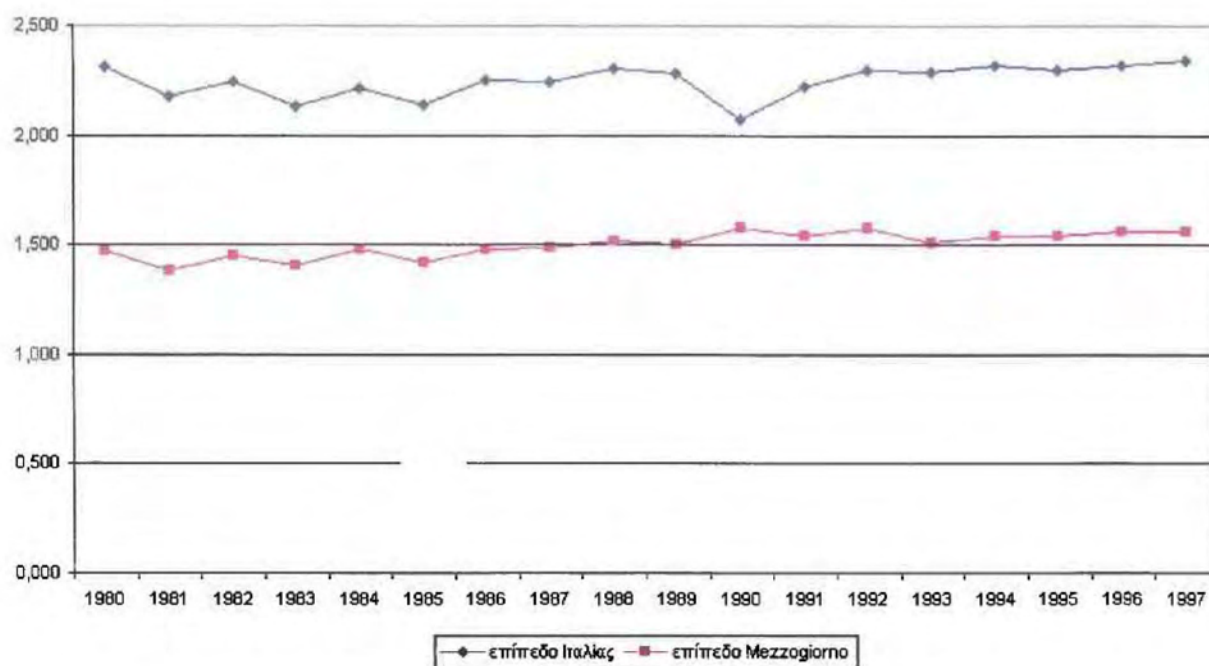
Πηγή: Ιδία επεξεργασία στα στοιχεία του Πίνακα 4.1

Πίνακας 4.2 Διαχρονική εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων με τη χρήση του λόγου μέγιστης/ελάχιστης τιμής (max/min) για τα έτη 1980,1985,1990,1995,1997

	1980	1985	1990	1995	1997
Επίπεδο Mezzogiorno	1,475	1,416	1,578	1,536	1,558
Επίπεδο Ιταλίας	2,310	2,143	2,076	2,296	2,343

Πηγή: Ιδία επεξεργασία σε στοιχεία του Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

Διάγραμμα 4.2 Διαχρονική εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων με τη χρήση του λόγου μέγιστης/ελάχιστης τιμής για τα έτη 1980-97

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στα στοιχεία του Πίνακα 4.2

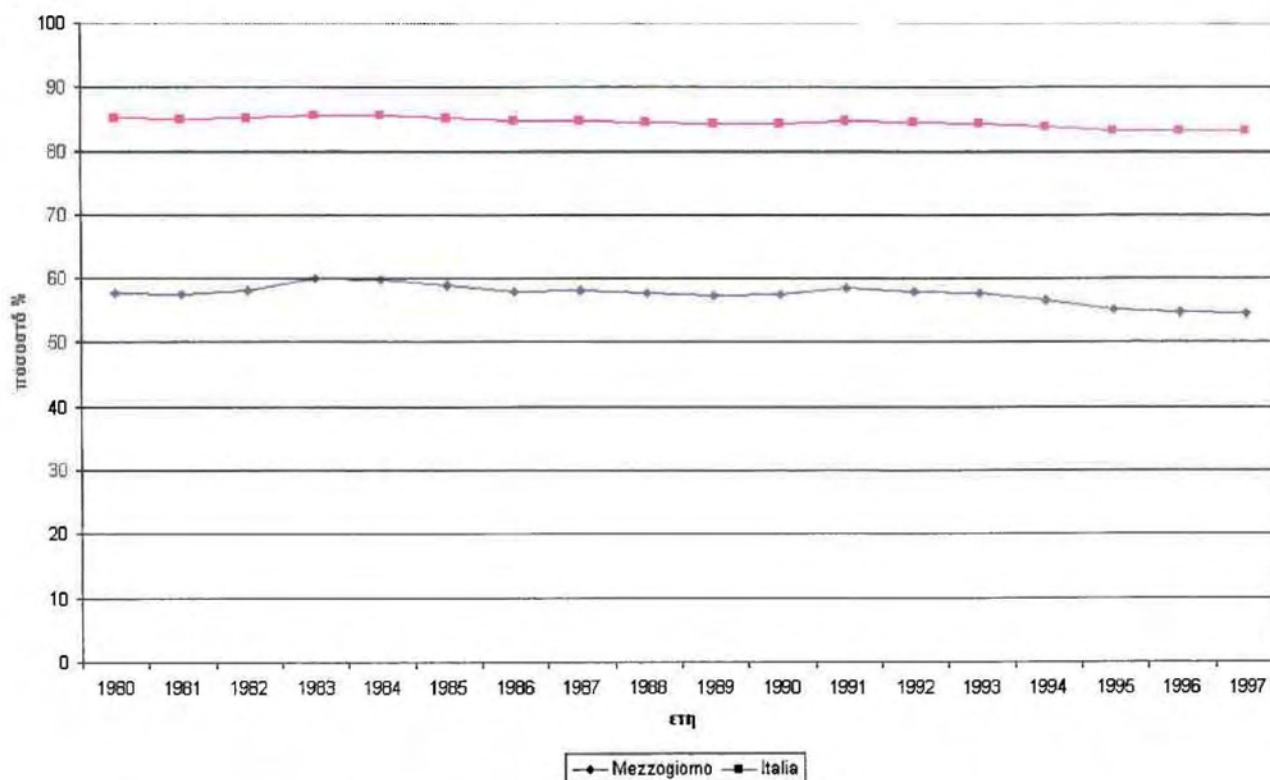
Από τους παραπάνω πίνακες και τα διαγράμματα συμπεραίνουμε πως διαχρονικά τόσο ο συντελεστής διακύμανσης όσο και ο λόγος μέγιστης / ελάχιστης τιμής αυξάνονται γεγονός που φανερώνει μια διαχρονική αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων τόσο στο σύνολο του ιταλικού κράτους όσο και στο εσωτερικό της περιοχής του Mezzogiorno. Ιδιαίτερα η αύξηση των δεικτών αυτών για την περιοχή του ιταλικού νότου παρουσιάζεται μεγαλύτερη από την αντίστοιχη για το σύνολο των ιταλικών περιφερειών. Η παρατήρηση της διαχρονικής αύξησης των περιφερειακών ανισοτήτων μπορεί να ενισχυθεί με τη μελέτη των διαχρονικών μεγεθών του κατά κεφαλήν ΑΕΠ των περιφερειών του Mezzogiorno ως ποσοστό του κατά κεφαλήν ΑΕΠ των περιφερειών του βορρά και κέντρου της Ιταλίας.

Πίνακας 4.3 Διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλή ΑΕΠ του Mezzogiorno και της Ιταλίας ως ποσοστό του αντίστοιχου μεγέθους για τον Βορρά-Κέντρο της Ιταλίας και για τα έτη 1980,1985,1990,1995,1997 (%)

	1980	1985	1990	1995	1997
Mezzogiorno	57,8	59,0	57,5	55,1	54,5
Ιταλία	85,1	85,2	84,4	83,4	83,2

Πηγή: Ιδία επεξεργασία σε στοιχεία του Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

Διάγραμμα 4.3 Διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλή ΑΕΠ του Mezzogiorno και της Ιταλίας ως ποσοστό του αντίστοιχου μεγέθους για τον Βορρά-Κέντρο της Ιταλίας και για τα έτη 1980-97

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στα στοιχεία του Πίνακα 4.3

Στη συνέχεια χρησιμοποιείται μια ακόμη μέθοδος διάγνωσης των τάσεων σύγκλισης ή απόκλισης σε ένα σύνολο γεωγραφικών ενοτήτων. Το βασικό υπόδειγμα είναι το ακόλουθο:

$$\ln(y_{i1}/y_{i0}) = \beta_0 + \beta_1 \ln y_{i0} + \varepsilon_i$$

όπου y_{i1} είναι το κατά κεφαλή εισόδημα της γεωγραφικής ενότητας i κατά την χρονική περίοδο $t=1$ και y_{i0} είναι το κατά κεφαλή εισόδημα την περίοδο $t=0$.

αρνητική κλίση του συντελεστή κλίσης β_1 συνεπάγεται διαχρονική σύγκλιση των επιπέδων ανάπτυξης στην δεδομένη χρονική περίοδο ενώ θετική τιμή συνεπάγεται απόκλιση. Η εξίσωση αυτή για την περίπτωση μας διαμορφώνεται ως εξής:

$$y_{1997}/y_{1980} = \alpha + \beta y_{1980}$$

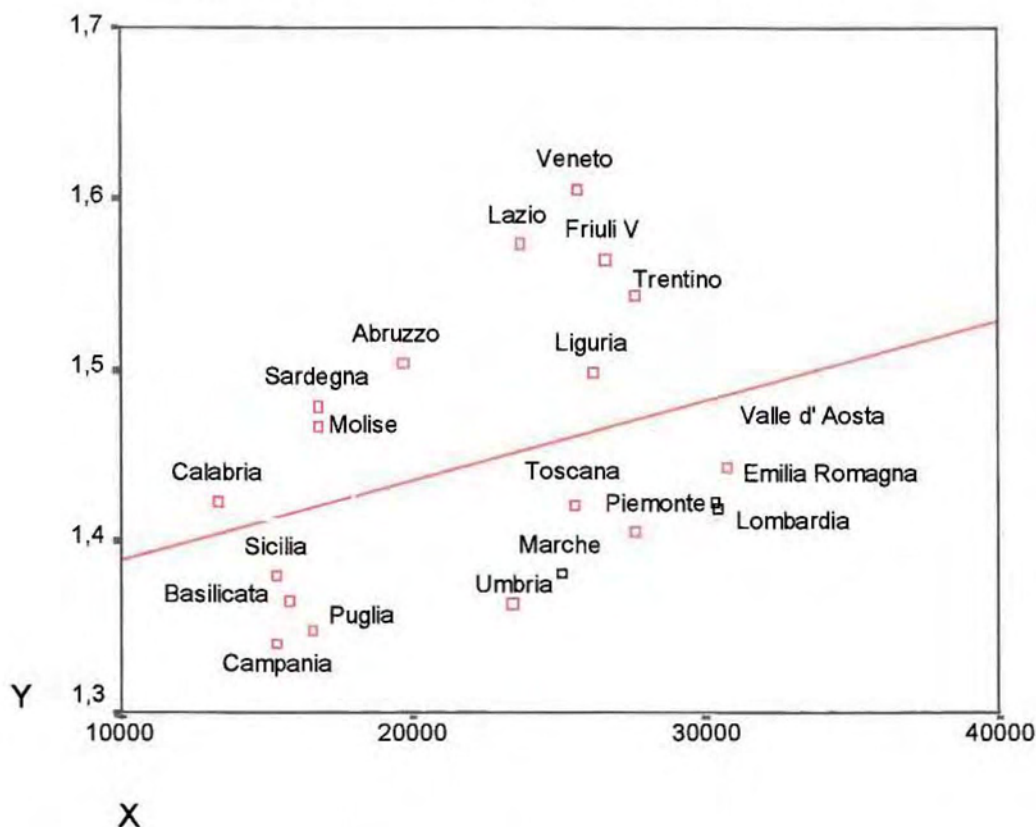
δηλαδή χρησιμοποιήθηκε το κατά κεφαλή ΑΕΠ σε επίπεδο περιφερειών για τα έτη 1980 και 1997 σε σταθερές τιμές 1997. Τα αποτελέσματα εκτίμησης της συνάρτησης αυτής φαίνονται στον ακόλουθο πίνακα και σε παρένθεση δίνονται οι τιμές της κατανομής t-student.

Πίνακας 4.4 Αποτελέσματα εκτίμησης των συντελεστών παλινδρόμησης της εξίσωσης $y_{1997}/y_{1980} = \alpha + \beta y_{1980}$ σε επίπεδο Ιταλίας

Εκτιμητές	Εκτιμήσεις
α	1,342 (18,957)
β	$4,682 \cdot 10^{-6}$ (1,542)
R^2	0,117
N	20

Πηγή: Ιδία επεξεργασία σε στοιχεία του Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

Διάγραμμα 4.4 Αποτελέσματα εκτίμησης των συντελεστών παλινδρόμησης της εξίσωσης $y_{1997}/y_{1980} = \alpha + \beta y_{1980}$ σε επίπεδο Ιταλίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στα στοιχεία του Πίνακα 4.4

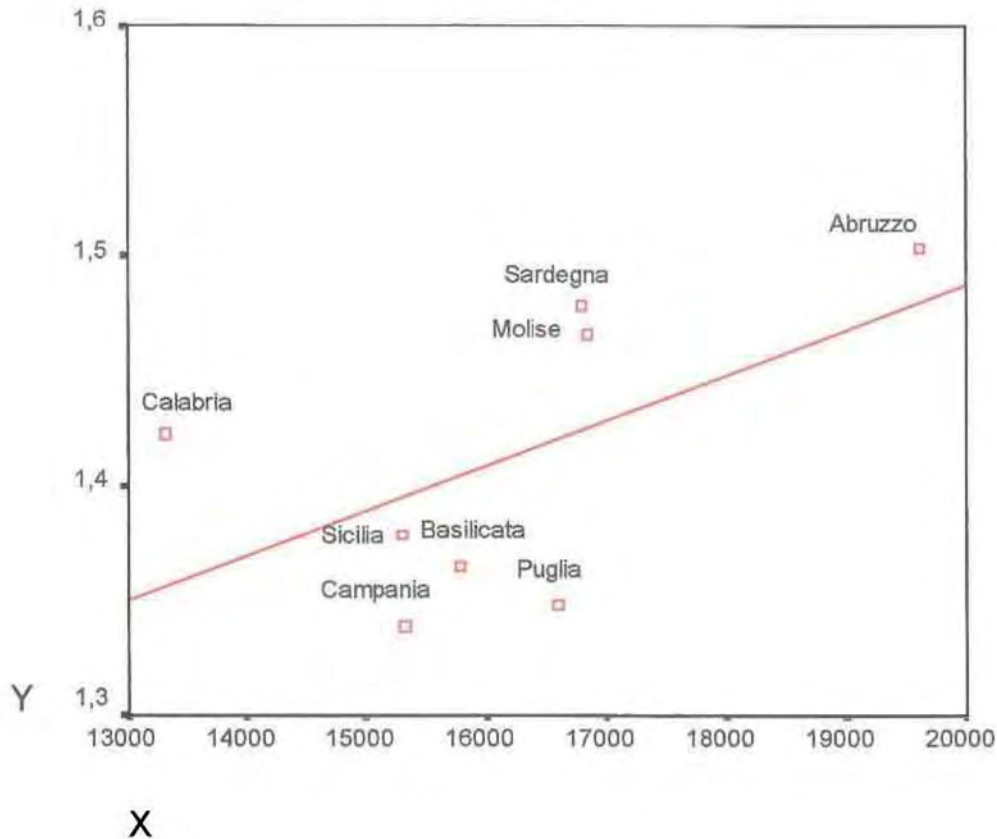
Αντίστοιχα, αν γίνει εκτίμηση της συνάρτησης αυτής στο επίπεδο του Mezzogiorno, δηλαδή λαμβάνοντας υπόψη το κατά κεφαλή ΑΕΠ των περιφερειών μόνο αυτής της περιοχής, προκύπτουν οι ακόλουθοι συντελεστές (Πίνακας 4.5)

Πίνακας 4.5 Αποτελέσματα εκτίμησης των συντελεστών παλινδρόμησης της εξίσωσης $y_{1997}/y_{1980} = \alpha + \beta y_{1980}$ στο επίπεδο του Mezzogiorno

Εκτιμητές	Εκτιμήσεις
α	1,096 (5,562)
β	$1,958 \cdot 10^{-5}$ (1,618)
R^2	0,304
N	8

Πηγή: Ιδία επεξεργασία σε στοιχεία του Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

Διάγραμμα 4.5 Αποτελέσματα εκτίμησης των συντελεστών παλινδρόμησης της εξίσωσης $y_{1997}/y_{1980} = \alpha + \beta y_{1980}$ στο επίπεδο του Mezzogiorno

Πηγή: Ιδία επεξεργασία σε στοιχεία του Πίνακα 4.5

Από τα παραπάνω διαγράμματα διαπιστώνουμε πως οι περιφέρειες οι οποίες παρουσιάζουν τα χαμηλότερα επίπεδα ανάπτυξης έχουν και τους χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης σε αντίθεση με εκείνες που είναι περισσότερο ανεπτυγμένες και διατηρούν τους αυξημένους ρυθμούς τους. Αξιολογώντας τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων μπορούμε να πούμε πως οι συντελεστές κλίσης και στις δυο περιπτώσεις που εξετάστηκαν είναι θετικοί και οριακά στατιστικά σημαντικοί με διάστημα εμπιστοσύνης περίπου 10%, γεγονός που ενισχύει την ήδη διαμορφωμένη άποψη της απόκλισης των περιφερειών της Ιταλίας αλλά και του Mezzogiorno.

Με βάση, λοιπόν, όλα τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η θέση της εσωτερικής περιφέρειας, δηλαδή της περιφέρειας στο εσωτερικό ενός κράτους-μέλους παραμένει προβληματική ανεξάρτητα από τις προσπάθειες που καταβάλλονται τόσο σε εθνικό όσο και σε κοινοτικό επίπεδο για να επιτευχθεί μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και τελικά σύγκλιση των περιφερειών.

Αξιοσημείωτο αποτελεί το γεγονός ότι η 6^η Ετήσια Περιοδική Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αναφέρεται σε σύγκλιση των περιφερειών των κρατών-μελών, κάτι που στην περίπτωση της Ιταλίας φαίνεται πως δεν ισχύει και αποδεικνύεται και από τον Πίνακα του κατά κεφαλή ΑΕΠ που παρατίθεται στο εσωτερικό της συγκεκριμένης έκθεσης (Table 29 , Sixth Periodic Report) τα στοιχεία του οποίου είναι τα ακόλουθα:

Πίνακας 4.6 Κατά κεφαλή ΑΕΠ στις Περιφέρειες Στόχου 1 της Ιταλίας, 1988-96
(σε ισοδύναμα αγοραστικής δύναμης)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Abruzzo	87	87	89	89	90	87	89	90	90
Molise	78	76	76	76	76	75	77	77	79
Campania	68	68	69	68	68	68	67	66	66
Puglia	73	71	71	72	71	70	72	71	71
Basilicata	64	62	63	63	64	66	67	68	69
Calabria	57	59	56	59	58	60	59	60	59
Sicilia	66	64	67	69	69	69	67	66	66
Sardegna	73	72	73	76	77	78	76	74	73
<i>Περιφέρειες Στόχου 1</i>	69	68	69	70	70	70	68	67	67

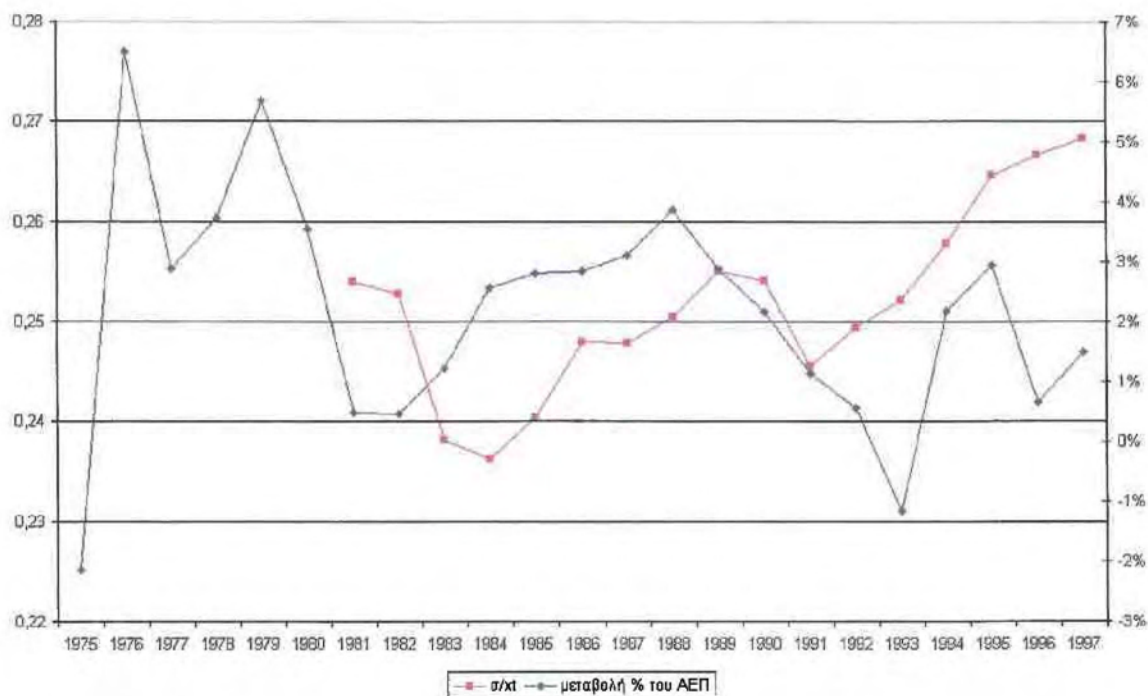
Πηγή: Sixth Periodic Report

4.2 Περιφερειακές ανισότητες και οικονομικοί κύκλοι

Ενα άλλο ερώτημα που πιθανά έχει ενδιαφέρον και αφορά τη θέση ότι στην Ελλάδα οι περιφερειακές ανισότητες έχουν προκυκλικό χαρακτήρα και τείνουν να αυξάνονται σε περιόδους οικονομικής ανάκαμψης, αφορά τη διαχρονική συσχέτιση της έντασης των περιφερειακών ανισοτήτων της Ιταλίας με την εξέλιξη των βασικών μακροοικονομικών της μεγεθών (Πετράκος, Σαράτσης, 1997). Σύμφωνα με αυτή τη θέση οι περιφερειακές ανισότητες διαστέλλονται ή συστέλλονται κατά την διάρκεια του οικονομικού κύκλου ανάλογα με το αν η οικονομία βρίσκεται σε ανοδική ή καθοδική φάση. Στο διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη του συντελεστή διακύμανσης του κατά κεφαλή ΑΕΠ των περιφερειών της χώρας για την περίοδο 1980-97 (λόγω έλλειψης στοιχείων για τα προηγούμενα έτη) παράλληλα

με τις μεταβολές του ΑΕΠ της χώρας για μεγαλύτερη, όμως, περίοδο (1975-97). Παρατηρούμε μια κυκλική συμπεριφορά που προϋποθέτει για την ύπαρξη συσχέτισης με τις οικονομικές διακυμάνσεις και η οποία θα εξετασθεί στη συνέχεια.

Διάγραμμα 4.6 Διαχρονική εξέλιξη του συντελεστή διακύμανσης του κατά κεφαλή ΑΕΠ των περιφερειών της χώρας και μεταβολές του ΑΕΠ της Ιταλίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία σε στοιχεία του Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno

Προκειμένου να διερευνηθεί η συσχέτιση αυτή εκτιμούνται οι συναρτήσεις:

$$\sigma/\bar{x}_t = \alpha + \beta_1 Y_{t-1} \quad (1)$$

$$\sigma/\bar{x}_t = \alpha + \beta_2 \{(Y_{t-1} + Y_{t-2})/2\} \quad (2)$$

$$\sigma/\bar{x}_t = \alpha + \beta_3 \{(Y_{t-1} + Y_{t-2} + Y_{t-3})/3\} \quad (3)$$

$$\sigma/\bar{x}_t = \alpha + \beta_4 \{(Y_{t-1} + Y_{t-2} + Y_{t-3} + Y_{t-4})/4\} \quad (4)$$

όπου σ/\bar{x}_t είναι ο συντελεστής διακύμανσης κατά την περίοδο t και Y_{t-1} ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ της περιφέρειας κατά την προηγούμενη περίοδο $t-1$, $(Y_{t-1} + Y_{t-2})/2$ ο αριθμητικός μέσος των ρυθμών μεταβολής του ΑΕΠ κατά τις περιόδους $t-1$, $t-2$, $(Y_{t-1} + Y_{t-2} + Y_{t-3})/3$ ο αριθμητικός μέσος των ρυθμών μεταβολής του ΑΕΠ κατά τις περιόδους $t-1$, $t-2$, $t-3$ και τέλος $(Y_{t-1} + Y_{t-2} + Y_{t-3} + Y_{t-4})/4$ ο αντίστοιχος μέσος των

ρυθμών μεταβολής του ΑΕΠ κατά τις περιόδους t-1, t-2, t-3, t-4. Τυχόν θετική τιμή του συντελεστή κλίσης υποδηλώνει ότι οι περιφερειακές ανισότητες έχουν ένα προ-κυκλικό χαρακτήρα και συνεπώς αυξάνονται σε περιόδους έντονης οικονομικής επέκτασης και μειώνονται σε περιόδους ύφεσης ενώ αντίθετα η αρνητική κλίση του συντελεστή κλίσης υποδηλώνει ένα αντι-κυκλικό χαρακτήρα που συνεπάγεται πως η οικονομική ανάπτυξη συνοδεύεται από μείωση των περιφερειακών διαφορών.

Τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων αυτών απεικονίζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 4.7 Αποτελέσματα εκτίμησης των συντελεστών παλινδρόμησης των εξισώσεων (1) – (4)

Εκτιμητές	Εξίσωση (1)	Εξίσωση (2)	Εξίσωση (3)	Εξίσωση (4)
α	0,252 (60,232)	0,251 (49,254)	0,255 (45,417)	0,262 (50,449)
β_1	$2,927 \cdot 10^{-3}$ (0,016)			
β_2		$5,154 \cdot 10^{-2}$ (0,222)		
β_3			-0,129 (-0,495)	
β_4				-0,418 (-1,725)
R^2	0	0,004	0,02	0,213
N	16	15	14	13

Από τα αποτελέσματα του παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι στις δυο πρώτες συναρτήσεις οι συντελεστές κλίσης είναι θετικοί ενώ στις δυο επόμενες είναι αρνητικοί ενώ σε όλες τις περιπτώσεις η στατιστική σημαντικότητα είναι περιορισμένη. Η προσαρμογή του υποδείγματος, όμως, φαίνεται να βελτιώνεται καθώς στην ανεξάρτητη μεταβλητή προστίθεται μεγαλύτερος αριθμός χρονικών υστερήσεων. Το συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση είναι ότι έχουμε έναν αντικυκλικό χαρακτήρα στις μεταβολές των περιφερειακών ανισοτήτων, ο οποίος όμως δεν είναι έντονος. Παρατηρούμε ότι η επίδραση της οικονομικής ανάκαμψης στις περιφερειακές ανισότητες αυξάνεται όσο αυξάνεται και ο αριθμός των χρονικών υστερήσεων και η σχέση μετατρέπεται από αμυδρά θετική σε αμυδρά αρνητική. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, πως στην περίπτωση της Ιταλίας οι περίοδοι οικονομικής ανάπτυξης τείνουν να μειώσουν τις περιφερειακές ανισότητες σε αντίθεση με την περίπτωση της Ελλάδας όπου οι περιφερειακές ανισότητες έχουν προκυκλικό χαρακτήρα και τείνουν να αυξάνονται σε περιόδους οικονομικής ανάκαμψης

(Πετράκος, Σαράτσης, 1997). Στην περίπτωση της Ελλάδας η οικονομική επέκταση ξεκινά σε κάθε οικονομικό κύκλο από τους πόλους συγκέντρωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων δηλαδή από την Αττική και Θεσσαλονίκη και αυξάνει τις ανισότητες καθώς λόγω προβλημάτων υποδομών και γεωμορφολογίας της Ελλάδας (μεγάλος νησιώτικος και ορεινός όγκος) δεν επιτρέπεται η αυτόματη διάχυσή της στην υπόλοιπη χώρα. Δεδομένου ότι παρόμοια προβλήματα δεν αντιμετωπίζει η χώρα της Ιταλίας η διάχυση της οικονομικής ανάκαμψης είναι αμεσότερη και επιτρέπει την ταυτόχρονη ανάπτυξη των περιφερειών και ως άμεση συνέπεια τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων.

4.3 Συμπεράσματα

Στον ταχέως εξελισσόμενο ευρωπαϊκό χώρο, όπου δομές και συνθήκες διαρκώς μεταβάλλονται με άμεσες επιδράσεις στις επιμέρους οικονομίες, η Ιταλία παρουσιάζει έντονα στοιχεία δυαδισμού με την περιοχή του Mezzogiorno να υστερεί σημαντικά σε σχέση με τα εθνικά και κοινοτικά επίπεδα, έχοντας ακολουθήσει ένα πρότυπο ανάπτυξης βασισμένο στη μετάβαση από την αγροτική οικονομία σε οικονομία υπηρεσιών, με τη συμβολή της κρατικής παρέμβασης, χωρίς την απαραίτητη ενδιάμεση φάση της εκβιομηχάνισης. Το αυξημένο ποσοστό του αγροτικού τομέα σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες του ιταλικού κράτους και τα μέσα ευρωπαϊκά επίπεδα καθώς και η διαρκής μείωση της συμμετοχής του δευτερογενή τομέα, με παράλληλη αύξηση του τριτογενή, στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της περιοχής συντείνει στην οικονομική υστέρηση της περιοχής. Επίσης, στοιχεία όπως ο χαμηλός ρυθμός αύξησης του κατά κεφαλή ΑΕΠ, τα περιορισμένα ποσοστά απασχόλησης σε σχέση με τον ενεργό πληθυσμό παράλληλα με την αυξημένη ανεργία και παραοικονομία αποδεικνύουν την προβληματική κατάσταση της περιοχής.

Στο πέραςμα του χρόνου, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα και να μειωθούν οι περιφερειακές ανισότητες υιοθετήθηκαν ποικίλες πολιτικές, τόσο σε εθνικό όσο και σε κοινοτικό επίπεδο. Οι πολιτικές αυτές επικεντρώθηκαν στην ανάπτυξη των υποδομών και στην επέκταση της παραγωγικής βάσης ειδικά μέσω οικονομικών κινήτρων για επενδύσεις. Δυστυχώς, όμως, παράγοντες όπως η έλλειψη

οργάνωσης και ευελιξίας στις διοικητικές δομές του κράτους, το ανεπαρκές επίπεδο σχεδιασμού, η μειωμένη ανάπτυξη μορφών συνεργασίας καθώς και οι πελατειακές σχέσεις που από παλαιότερα χαρακτήριζαν τις διαδικασίες στην Ιταλία συντέλεσαν στην περιορισμένη αποτελεσματικότητα των πολιτικών. Επιπλέον, σημαντική θεωρείται και η συμβολή της γεωγραφικής θέσης της ευρύτερης περιοχής στην διαιώνιση του υπάρχοντος χάσματος με τις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας καθώς το Mezzogiorno είναι απομακρυσμένο από την κεντρική αγορά, τα κέντρα αποφάσεων και τις κεντρικές υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με άμεσο αποτέλεσμα να μην μπορεί να επωφεληθεί από τις υπάρχουσες οικονομίες κλίμακας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το γεγονός ότι σε σύγκριση με την Ελλάδα παρουσιάζονται μειωμένες οι προοπτικές ανάπτυξης του Mezzogiorno με βάση την γεωγραφική του θέση. Η Ελλάδα, ως βαλκανική χώρα με υψηλά επίπεδα ανάπτυξης σε σχέση με τις υπόλοιπες, βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση καθώς της παρέχεται η δυνατότητα οικονομικής επέκτασης στις γειτονικές χώρες σε αντίθεση με την περιοχή του Mezzogiorno η οποία, συνορεύοντας με τον ήδη ανεπτυγμένο ιταλικό βορρά, έχει πολύ περιορισμένες δυνατότητες οικονομικής διεύρυνσης.

Από την ανάλυση των επιμέρους οικονομικών στοιχείων και με βάση τα συμπεράσματα που προκύπτουν βάσει της γεωγραφικής θέσης της περιοχής συμπεραίνεται πως διαχρονικά οι περιφερειακές ανισότητες τόσο στην Ιταλία όσο και στο εσωτερικό της περιοχής του Mezzogiorno αυξάνονται και η περιφέρεια του νότου συνεχώς αποκλίνει από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο με δυσμενείς μελλοντικές προοπτικές. Κρίσιμο, λοιπόν, παραμένει το ερώτημα της γενικότερης άμβλυνσης των ανισορροπιών στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ουσιαστικής σύγκλισης που θα ενισχύσει την οικονομική και κοινωνική συνοχή στα πλαίσιά της.

BIBLIOGRAFIA

Carello, A.N. (1990): *The northern question. Italy's participation in the European Economic Community and the Mezzogiorno's underdevelopment*. Newark: Delaware.

CEC (1994): *The Structural Funds and the development of the Mezzogiorno, 1994-99*. Brussels.

CEC (1995): *Development prospects of the central Mediterranean regions (Mezzogiorno-Greece)*. Luxemburg.

CEC (1997): *9th Annual Report of the Structural Funds*. Brussels.

CEC (1999): *Better management through evaluation. Mid-term review of Structural Funds programmes: Objectives 1 and 6 (1994-96)*. Brussels.

CEC (1999): *Sixth Periodic Report on the social and economic situation and development of the regions of the European Union*. Brussels.

CEC/ DGXVI (1998): *Community Support Framework 1994-99. Italy*. Brussels.

CEC/ DGXVI (1998): *Quadro Comunitario di Sostegno 1994-99. Mid-term Review*. Brussels.

Centro di Solidarieta' Internazionale Giovanni XXIII (1998): *Il Mezzogiorno. Lo sviluppo e le politiche*. Potenza.

CNEL (1998): *Andamento congiunturale e prospettive economiche*. Roma.

CNEL (1998): *Le politiche di coesione nell' Europa della moneta unica*. Roma.

Consiglio Nazionale dell' Economia e del Lavoro (CNEL) (1999): *La congiuntura e le prospettive a breve termine dell' economia italiana*. Roma.

Del Monte, A., Giannola A. (1997): *Istituzioni economiche e Mezzogiorno. Analisi delle politiche di sviluppo*. Roma: La Nuova Italia Scientifica.

Dunford, M. (1981): «The industrial development of the Mezzogiorno and the establishment of new regional structures in Italy». Πόλη και περιφέρεια. Έκδοση μελετών του χώρου. Τόμος Μαΐου-Αυγούστου: 67-90.

Garofoli, G. (1987): «Regional inequalities and development in the Mezzogiorno». Economic notes. Vol.2: 121-140.

Gaspari, R. (1989): «Coordination of state intervention policies in the Mezzogiorno». Journal of regional policy. Vol. 09/01: 7-19.

Giannola, A. (1998): «Le imprese e lo sviluppo: problemi e prospettive nel Mezzogiorno». Rassegna Economica. Vol.62/1: 11-47.

Giannola, A., Sarno, D. (1998): «Efficienza ed equilibrio economico nelle imprese del Mezzogiorno». Rassegna Economica. Vol.1:301-335.

Ηλεκτρονικές σελίδες:

<http://158.102.48.66/mondo/legge44/144.htm>

<http://europa.eu.int/comm/dg05/esf/en/public/overview/chap12.htm>

http://impresa-stato.mi.camcom.it/im_35/esposito.htm

<http://www.airweb.it/euro.angelilli/fondi.htm>

http://www.cgil.it/sicilia/DOC/RICERCACERDFOS/4_GIUSMEZ.html

<http://www.confcommercio.it/conf-dir/mercato/7109717236.html>

http://www.eurobic.com/patti/cosa_sono.htm

<http://www.europalavoro.it/agenda2000.htm>

<http://www.forza-italia.it/programma/044.html>

http://www.geocities.com/Eureka/Gold/1839/doc_base.htm

<http://www.ideazione.com/mezzogiorno/Dossier%201/Politica%20economica.htm>

<http://www.istat.it/Anotizie/Acom/bildem/serie.html>

<http://www.lomb.cgil.it/snur/news/welfare.htm>

http://www.minindustria.it/dgspc/Pic/pmi/cap_1.htm

http://www.minlavoro.it/ministero/patto_allegato2.htm

<http://www.murst.it/iniziati/1998/dpef.htm>

<http://www.neomedia.it/euromed/regione.html>

<http://www.pe.camcom.it/rel2.htm>

<http://www.repubblica.it/supplementi/af/8livio.html>

<http://www.svileg.censis.it/pres.htm>

<http://www.tesoro.it/dps/doc/doc1/pdsdps2.htm>

<http://www.tesoro.it/dpef98/dpef98pref.htm>

<http://www.tesoro.it/pdsdpnav.htm>

<http://www.tesoro.it/rpp98/iperdocnavtris%5F194.htm>

<http://www.uil.it/patto.htm>

<http://www.xcom.it/economedia/rubriche/analysis/messages/96.html>

<http://www-issan.gelso.unitn.it/Archivio/papers/98/musella/MUSELLA.html>

<http://www-lex.sistemias.it/eurolabor/archivio/iper/doc36/doc36.htm>

ISTAT (1998): *Annuario Statistico Italiano 1998*. Roma.

Istituto Guglielmo Tagliacarne (1997): *Fattori di rischio e di sviluppo nelle nuove imprese del Mezzogiorno*. Milano: FrancoAngeli.

Istituto Nazionale di Statistica (ISTAT) (1998) : *Rapporto annuale 1997*. Roma.

Istituto Nazionale di Statistica (ISTAT) (1999) : *Rapporto annuale 1998*. Roma.

Lo Cicero, M. (1992): «I vincoli di Maastricht per le imprese del Mezzogiorno». *Rassegna Economica*. Vol. 56/03: 637-659.

Martinelli, F. (1999): «The governance of post-war development and policy in Southern Italy. Notes for a critical reappraisal ». Durham: Second European Urban and Regional Studies Conference “Culture, place and space in contemporary Europe”.

Ministero del Tesoro, del Bilancio e della Programmazione Economica (1998): *Documento di programmazione economico-finanziaria per gli anni 1999-2001*. Roma.

Ministero del Tesoro, del Bilancio e della Programmazione Economica (1998): *Cento Idee per lo Sviluppo. Schede di programma 2000-2006*. Catania.

Ministero del Tesoro, del Bilancio e della Programmazione Economica (1999): *Il Mezzogiorno: tendenze e politica economica*. Roma.

Ministero del Tesoro, del Bilancio e della Programmazione Economica (1999): *Relazione generale sulla situazione economica del Paese-1998*. Roma

Ministero del Tesoro, del Bilancio e della Programmazione Economica (1998): *Italian Convergence Programme 1997*. Roma.

Morone, G. (1989): «Analysis of the dynamics and the internal conditions of the Mezzogiorno: theories and methodologies». *Journal of regional policy*. Vol. 09/04: 553-597.

Naldini, A., Wolleb, G. (1996): «Perche' le politiche comunitarie non devono fallire». *Meridiana Rivista di Storia e Scienze Sociali*. Nn.26-27.

Πετράκος, Γ. (1997): «Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, παραγωγική ανασυγκρότηση και διευρωπαϊκά δίκτυα: μελετώντας την περίπτωση του Βόλου». Βόλος: Εισήγηση στο Συνέδριο με θέμα: “Διευρωπαϊκά Δίκτυα και Μεσαίου Μεγέθους Αστικά Κέντρα”.

Πετράκος, Γ., Σαράτσης, Γ. (1997): «Περιφερειακές ανισότητες και χωρική εξειδίκευση στην Ελλάδα». Αθήνα: Συνέδριο «Διαμόρφωση Πολιτικής για το Μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας».

Petrakos, G., Pitelis, C. (1999): «Peripherality and integration: The experience of Greece as a member of the European Union and its implications for the Balkan economies in transition». Forthcoming in Petrakos, G., Totev, S. (ed.) *The development of the Balkan Region*. Aldershot: Ashgate.

Storper M. (1995): «The resurgence of regional economies, ten years later: the region as a nexus of untraded interdependences». *European Urban and Regional Studies*. Vol. 2/3: 191-221.

SVIMEZ (1998): *Rapporto 1998 sull' economia del Mezzogiorno*. Bologna: Il Mulino.

Viesti, G. (1996): «Che succede nell' economia del Mezzogiorno? Le trasformazioni 1990-95». *Meridiana Rivista di Storia e Scienze Sociali*. Nn.26-27.

Wolleb, E., Wolleb, G. (1990): *Divari regionali e dualismo economico*. Bologna: Il Mulino.

Wolleb, E., Wolleb, G. (1993): *Sviluppo economico e squilibri territoriali nel Sud-Europa*. Bologna: Il Mulino.

Zuliani, A. (1996): «Dualismo e Mezzogiorno». *Rassegna Economica*. Vol.60/1: 147-212.

Zuliano, A. (1996): «Dualismo e Mezzogiorno». *Rassegna Economica*. Vol.60/1: 147-212.

